

01
2018

ПОЛИТИКА
НАЦИОНАЛНЕ
БЕЗБЕДНОСТИ

ISSN 2334-959X УДК 351.862/.863(497.11) ПОЛИТИКА НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ год. IX vol. 14 № 1/2018.

01

ПОЛИТИКА НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ

Владан Петров
Радослав Гаџиновић
Радован Радиновић
Обрад М. Стевановић
Душан Пророковић
Здравко Скакавац

Зоран Б. Јевтовић,
Предраг Ђ. Бајић
Александар Саша Гајић
Милован Р. Суботић
Миша Стојадиновић

ISSN 2334-959X УДК: 351.862/.863(497.11) година IX vol.14 број 1/2018.

ISSN 2334-959X УДК: 351.862/.863(497.11) година IX vol.14 број 1/2018.

50
ГОДИНА
ИНСТИТУТА
1968 - 2018

ПОЛИТИКА НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ

ПОЛИТИКА НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ

The Policy of National Security

Издавач:

Институт за политичке студије
Адреса: Светозара Марковића 36, Београд
Телефон: 011/3349203, 011/3349204, 011/3349205
E-mail: ipsbgd@eunet.rs; redakcijapnb@gmail.com
www.ipsbgd.edu.rs
www.pnbips.edu.rs

За издавача

др Живојин Ђурић, научни саветник

ISSN 2334-959X UDK 351.862/.863(497.11)

DOI: 10.22182/pnb.1412018

Vol. 14. Број 1/2018.

Часопис излази два пута годишње.

Главни и одговорни уредник

проф. др Радослав Гаћиновић, научни саветник

Редакција часописа

Дејана Вукасовић	Владан Петров
Драгана Коларић	Ивана Бодрожић
Зоран Драгишић	Љубиша Деспотовић
Раденко Мутавцић	Aurel Gabriel Serban
Eugen Strautiu	

Савет годишњака

Сима Аврамовић	Радован Радиновић
Миле Бјелајац	Дарко Танасковић
Миленко Џелетовић	

Чланови савета из иностранства

Wang Shiquan	Бојан Добовшек
Снежана Никодиновска – Стефановска	

Секретар редакције

Дејан Бурсаћ

Пословни секретар

Смиљана Пауновић

Слог и штампа

Бирограф комп, Земун

Тираж: 50

Радове објављене у овом часопису није дозвољено прештамповати, било у целини, било у деловима, без изричите сагласности издавача. Оцене изнесене у чланцима лични су ставови њихових писаца и не изражавају мишљење нити уредништва, нити установа у којима су аутори запослени.

ПОЛИТИКА НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ

САДРЖАЈ

Уводник 7-8

Владан Петров

КОЈИМ ПУТЕМ ПОСЛЕ УНУТРАШЊЕГ ДИЈАЛОГА О КИМ? 9-21

Радослав Гађиновић

ВОЈНА НЕУТРАЛНОСТ И БУДУЋНОСТ СРБИЈЕ 23-38

Радован Радиновић

КРИЗА СТРАТЕГИЈЕ ОДВРАЋАЊА 39-53

Обрад М. Стевановић

ВОЈНОТЕХНИЧКИ СПОРАЗУМ ИЗМЕЂУ ДОСЛЕДНЕ
ПРИМЕНЕ И МАРГИНАЛИЗАЦИЈЕ 55-72

Душан Пророковић

ПОГЛЕД НА СРБИЈУ ИЗ ОКВИРА ЕВРОАТЛАНТИЗМА КАО
ГЕОПОЛИТИЧКОГ КОНЦЕПТА: ЗАШТО СРПСКИ ИНТЕРЕСИ
НИСУ ПОДУДАРНИ СА АМЕРИЧКИМ ЦИЉЕВИМА? 73-88

Здравко Скакавац

ПРИСТУПАЊЕ СРБИЈЕ ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ – АКТУЕЛНИ
БЕЗБЕДНОСНИ ИЗАЗОВИ, ПРЕТЊЕ И РИЗИЦИ 89-105

Зоран Б. Јевтовић, Предраг Ђ. Бајић

ЕВРОПСКА УНИЈА НА НАСЛОВНИМ СТРАНАМА
ДНЕВНИХ НОВИНА У СРБИЈИ 107-121

Александар Саша Гајић

ЕВРОАТЛАНТСКЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ, СРБИЈА И
ЗАПАДНИ БАЛКАН ПОСЛЕ „БРЕГЗИТА“:
ГЕОПОЛИТИЧКЕ ОКОЛНОСТИ 123-139

Милован Р. Суботић

БЕЗБЕДНОСНИ ТРОУГАО: ЕУ – НАТО – РУСКА
ФЕДЕРАЦИЈА, И ПОЗИЦИЈА СРБИЈЕ..... 141-162

Миша Стојадиновић

ЕВРОПА И МУЛТИПОЛАРНИ СВЕТ 163-175

THE POLICY OF NATIONAL SECURITY

TABLE OF CONTENTS

Foreword 7-8

Vladan Petrov

WHICH WAY FORWARD IN THE AFTERMATH OF THE
INTERNAL DIALOGUE ON KOSOVO?..... 9-21

Radoslav Gacinovic

MILITARY AND POLITICAL NEUTRALITY AND
THE FUTURE OF SERBIA..... 23-38

Radovan Radinovic

THE CRISIS OF DETERRENCE STRATEGY 39-53

Obrad M. Stevanovic

MILITARY TECHNICAL AGREEMENT BETWEEN FULL
IMPLEMENTATION AND MARGINALIZATION 55-72

Dusan Prorokovic

A VIEW TO SERBIA FROM THE EUROATLANTIC
GEOPOLITICAL CONCEPT: WHY SERBIAN INTERESTS
ARE NOT CONCURRENT WITH AMERICAN GOALS?..... 73-88

Zdravko Skakavac

ACCESSION OF SERBIA TO THE EUROPEAN UNION –
ACTUAL SECURITY CHALLENGES, THREATS AND RISKS..... 89-105

Zoran B. Jevtovic, Predrag D. Bajic

THE EUROPEAN UNION ON THE COVERS OF SERBIAN
DAILY NEWSPAPERS..... 107-121

Aleksandar Sasa Gajic

EURO-ATLANTIC INTEGRATIONS, SERBIA AND
WESTERN BALKANS AFTER THE „BREXIT“:
GEOPOLITICAL CIRCUMSTANCES 123-139

Milovan R. Subotic

SECURITY TRIANGLE: EU – NATO – RUSSIAN
FEDERATION AND SERBIAN POSITION 141-162

Misa Stojadinovic

EUROPE AND MULTIPOLAR WORLD. 163-175

УВОДНИК

Први број часописа Политика националне безбедности за 2018. годину тематски је посвећен анализи позиције Србије у евроатлантским процесима, односно месту наше земље у међународној констелацији снага у контексту европских и потенцијалних евроатлантских интеграција, те тренутном стању и могућим исходима ових процеса, али и њиховим алтернативама. У складу са дугорочним усмерењем нашег часописа, овим трендовима ће бити приступљено са позиције националних и нарочито безбедносних интереса Републике Србије.

Актуелни број часописа доноси десет радова уважених професора и истраживача са најеминентнијих домаћих академских и научноистраживачких институција. Уводни текст је дело професора Правног факултета Универзитета у Београду Владана Петрова, који анализира прве кораке унутрашњег дијалога о Косову и Метохији, те предвиђа потенцијалне исходе овог друштвеног процеса, нарочито у контексту конфликта косовског проблема са ЕУ интеграцијама Србије. Следи текст главног и одговорног уредника часописа Радослава Гађиновића, који се бави војном неутралношћу Србије и значајем очувања ове позиције са становишта растућих притисака за војним и политичким сврставањем. Трећи текст је дело Радована Радиновића, који износи основе стратегије одвраћања и могуће препреке одрживости исте у данашњем свету. Обрад Стевановић у свом истраживању ставља Војно-технички споразум из Куманова у контекст европских интеграција и нарочито Бриселских преговора између Београда и Приштине. Професор Стевановић притом износи предности и мане овог документа у погледу остваривања националних интереса Србије у будућности. Пети текст дело је истраживача Института за међународну политику и привреду Душана Пророковића, који аргументује да дугорочни национални интереси Србије нису у складу са евроатлантистичким и америчким спољнополитичким циљевима.

Истраживање професора Здравка Скакавца износи актуелне безбедносне ризике и претње по Србију у контексту како глобалних кретања, тако и специфичније, оних безбедносних изазова

чији значај постаје већи на путу европских интеграција. Рад нарочито проблематизује Стратегију националне безбедности Србије из 2009. године и њену примењивост у данашњем контексту међународних односа, регионалне динамике и прокламованих спољнополитичких циљева наше земље. Коауторски рад Зорана Јевтовића и Предрага Бајића анализирао је медијски дискурс о Европској унији у Србији. Ови аутори су дошли до закључка да тема ЕУ у домаћој штампи доминира пре свега у конекцији са проблемом Косова и Метохије, нарочито Бриселских преговора; а тек затим у другим, генеричким значењима. Александар Гајић из Института за европске студије у свом тексту истражује измењене геополитичке околности на Балкану након британског изласка из Европске уније, те последице „Брегзита“ на безбедносну слику региона. На том трагу долази и рад Милована Суботића из Института за стратегијска истраживања, који проблематизује актуелну безбедносну и геополитичку позицију Србије у троуглу сфера интереса ЕУ, НАТО и Русије. Најзад, последњи, али никако најмање важан рад, дело је аутора Мише Стојадиновића и представља критичку анализу положаја Европске уније као актера на глобалној сцени и потенцијалног места Србије у тим оквирима.

Можемо рећи да се пред читаоцима налази квалитетно издање часописа које је из мултидисциплинарне перспективе и са различитих позиција покушало да дође до одговора на веома актуелно питање о месту и будућности наше земље у међународним интеграцијама, као и о компатибилности српских националних и безбедносних интереса са тим процесима. Верујемо да се на страницама које следе налазе утемељени и уверљиви одговори на то питање, који ће читаоца подстаћи на промишљање и даље истраживање.

Главни и одговорни уредник
проф. др Радослав Гађиновић

Владан Петров
Правни факултет Универзитета у Београду

КОЈИМ ПУТЕМ ПОСЛЕ УНУТРАШЊЕГ ДИЈАЛОГА О КИМ?

Сажетак

Полазећи од својих ставова изречених на почетку унутрашњег дијалога о КиМ, аутор анализира три кључна питања. Прво, каква је потенцијална улога уставноправне науке данас у решавању косметског питања. Друго, какав је актуелни однос права и политике у решавању косметског питања. Треће, који су уставноправни и други сценарији за решавање косметског питања. Он закључује да Србија не може и не сме да се одрекне права на КиМ, јер се тиме одриче од себе и сопственог идентитета, али и од оног правог европског идентитета, садржаног у великим документима од Декларације права човека и грађанина до Универзалне декларације права човека УН од 1948.

Кључне речи: *унутрашњи дијалог о КиМ, уставноправна наука, уставноправни и други правни сценарији, уставни и политички идентитет, природно право*

УВОД

Унутрашњи дијалог о Ким отпочео је ауторским текстом председника Републике Александра Вучића у једном дневном листу.¹ Дан касније, изнео сам неколико својих непосредних запажања у вези са овим питањем.² У најкраћем, та запажња би

1) Александар Вучић, Зашто нам је потребан унутрашњи дијалог о Косову?, Internet, <https://www.blic.rs/vesti/politika/ekskluzivno-autorski-tekst-predsednika-aleksandra-vucica-za-blic-zasto-nam-je/v7xgl6q>, 29/03/2018.

2) Владан Петров, Црвена линија је Косово и Метохија у Србији, Internet, https://www.b92.net/info/vesti/index.php?уууу=2017&mm=07&dd=26&nav_category=640&nav_id=1286674, 26/03/2018.

се састојала у следећем. Прво, КиМ мора уставноправно остати део Србије. О свему осталом, односно о „различитим облицима политичког заједништва“ се може преговарати са косовским Албанцима. Друго, КиМ може престати да буде део Србије једино вољом грађана Србије недвосмислено исказаном на референдуму. Треће, наговестио сам идеју о једној максималистичкој дефиницији „суштинске аутономије“ за КиМ, која би била уставноправни уникум. Четврто, унутрашњи дијалог о КиМ нисам схватио као прилику или изговор (како су касније противници дијалога истicali) да се коначно реши (читај: преда) КиМ, већ као демократски механизам да се наше стратешко и идентитетско питање решава у процесу који ће трајати, у ком ће држава Србија бити одлучна да не пристане на оно на шта се пристати не може – одрицање од дела своје територије и одустајање од сопственог уставног, политичког и културног идентитета. Пето, јака и стабилна Србија у том процесу има много веће шансе од једне квази-државе да заштити своје интересе и интересе својих грађана. Шесто, унутрашњи дијалог треба да усредреди интелектуалну и државотворну енергију српског народа и свих њених грађана. Седмо, кад се оконча унутрашњи дијалог, треба пажљиво и без претеране журбе (што не значи и с непотребним одуговлачењем), анализирати добијени материјал и евентуално формирати комисију састављену од највиших државних званичника и угледних људи – универзитетских професора, академика, представника научних института, искусних, каријерних дипломата итд. на чијем челу би био председник Републике и изградити „платформу“ за даље преговоре.

Кад више од шест месеци касније, посматрам те своје ставове, углавном, остајем при њима. Неке од њих су унутрашњи дијалог и други догађаји у вези са КиМ само учврстили. Моја наизглед ригидна, и раније често понављана, реченица о КиМ као саставном делу Србије, имала је прилику да се развије у неколико уставноправних сценарија. О томе сам говорио на почетку институционалног дела унутрашњег дијалога, на Првом округлом столу.³

ПОЛИТИКА И УЛОГА (УСТАВНО)ПРАВНЕ НАУКЕ

Унутрашњи дијалог, поготово када је ушао у свој другу, институционалну фазу, крајем октобра 2017. године, поново је отворио питање улоге правне и друштвене науке у креирању, вођењу

3) Први округли сто на ком су учествовали професори права и којим је отпочела институционална фаза унутрашњег дијалога о Косову и Метохији, Палата Србије 31. октобар 2017. године.

и легитимизовању стратешке политике државе. Другим речима, поставило се питање употребе и злоупотребе друштвене науке у политичке сврхе. Укратко, ево како видим однос између правне науке којом се ја бавим и политике.

Уставноправна наука може бити од помоћи политици само на два начина, односно у две ситуације. Прва је кад постоји јасан политички концепт коме треба дати уставноправно обличење, односно уставноправну дефиницију. На пример, концепт је државна заједница коју чине једна држава и један ентитет *sui generis*. Има ли уставноправна наука припремљен одговор или га бар може пронаћи? У тој ситуацији, уставноправна наука обезбеђује нормативну апаратуру за остварење унапред договореног или дефинисаног политичког концепта. Она није „оруђе у рукама“ политике, како би се то могло учинити. Она је моћ без које пројектовани политички концепт не може да заживи. Могло би се рећи да су у тој ситуацији политика и наука, савременим политичким речником казано, „партнери“ у односу у ком се тачно зна ко има какву улогу.

Друга ситуација настаје кад уставноправна наука делује *post festum*, да објасни, оправда или критички анализира остварени политички концепт. То се чешће дешава. На пример, прва савремена федерација, САД, настала је као, за то доба, уникатан политички концепт, заснован на компромису великих и малих држава чланица, а не као теоријска творевина „очева оснивача“. Да је то нов облик државног уређења постало је белодано тек накнадним интерпретацијама уставноправне науке и протоком времена. Да наведем један нама блиски пример. Дејтонски устав, односно државно уређење БиХ које је на њему засновано, настало је, неспорно, без икаквог, чак и узгредног утицаја уставноправне науке. Има оних, премда их је данас мало, који сматрају да се уставноправна наука таквим уређењем и не треба бавити. Речју, она анализом таквог уређења губи карактер науке. Протоком времена, преовладало је становиште да је неопходно, крећући се у врло флексибилном уставноправном оквиру, бавити се и природом оваквог уређења. Уставноправна наука не сме да ћути. Она мора покушати да га дефинише, сврста у одређени род или одређену врсту, легитимизује гастарим модификованим или сасвим новим, уставноправним мерилима или га истим тим мерилима делегитимизује.

За обе наведене ситуације, у којима је улога уставноправне науке различита по моменту деловања, али подједнако неопходна и корисна, потребно је да су остварене две претпоставке. Прва је одређени проток времена. Друга је каква-таква одређеност концеп-

та, који уставноправна наука има или да операционализује или да (де)легитимизује. Недовољан проток времена и недовољна одређеност или непостојање политичког концепта, обесмишљавају сваки добронамерни покушај посленика науке.

Кад је реч о косметском питању, уставноправна наука нема никакве параметре који би одредили начин њеног деловања, односно улогу коју треба да оствари. То је најбоље изражено у фрази која је више пута истицана на почетку унутрашњег дијалога – „пред нама је бели папир“. Деловало је врло подстицајно. Учинило се да су први пут политичари препустили „штафету“ правницима и другим мислећим људима, као и познаваоцима различитих слојева косметског питања, да у дијалогу понуде, односно пронађу решење или бар дају смернице за његово решавање. Ако се, међутим, пажљивије погледа, на тај начин сене може остварити ниједна од две горе описане улоге уставноправне науке. Може ли уставноправна наука, и друштвена наука у целини, да има неку трећу улогу? Може ли да предвиђа или, још тачније, нагађа, претпоставља, чак и одређује правац и смер политичког деловања?

ПОЛИТИКА, ПРАВО И КОСМЕТСКО ПИТАЊЕ

Имајући на уму ова питања још на самом почетку институционалне фазе дијалога, она ме нису спречила да га отворено подржим, узмем учешће, чак и охрабрим друге колеге, уставне правнике да кажу шта мисле. Моја недоследност у погледу тога који је је од изложених сценарија, условно речено, најбољи за Србију није последица рационалног колебања и морално-интелектуалне „превртљивости“, нити удаљавања од полазних поставки које сам изрекао на почетку унутрашњег дијалога. Она је последица мог прилично чврстог уверења да нема апсолутно најбољег сценарија за Србију, него само оног који је најмање лош, али који свакако мора бити утемељен на праву.

Кад је о праву реч, сваком објективном посматрачу је јасно да право на КиМ (Косову и Метохији) не постоји. Не постоји позитивно право Републике Србије, јер је, добрим делом, суспендовано још крајем осамдесетих година прошлог века да би процес био настављен јуна 1999, и практично окончан потписивањем бриселских споразума. Не постоји, међутим, ни позитивно право квази-државе Косово, јер то право није само антипод правде, већ „антиправо“ у пуном значењу те речи.⁴

4) Последњи догађај, хапшење Марка Ђурића, директора Канцеларије за КиМ и употреба силе према ненаоружаним грађанима северне Косовске Митровице од стране специјал-

Ипак, ако не постоји право на Косову и Метохији, постоји право на Косово и Метохију. Оно је суверено право Србије не само засновано на Уставу и Резолуцији 1244 СБ УН, већ на правном, политичком и културном идентитету Србије и цивилизоване Европе. Ако тај идентитет чине владавина права, заштита територијалног интегритета, поштовање људских права као универзалних вредности, подела власти, независност судства, а ништа од тих начела и вредности квази-држава Косово нити може нити хоће да оствари, него их крши на један антицивилизацијски начин, онда Србија не сме да се одрекне свог сувереног права заснованог не само на уставном и међународном позитивном праву, већ и на природном праву.

Отуда, сматрам целисходним непрестано промишљати све могуће правне сценарије, тачније, све оне које ни модерну Србију ни Европу, ту „стару даму“, неће сасвим лишити достојанства коју неумитно губе у хладним ходницима бриселске бирократије подређене интересима америчке „демократије“. Носиоце власти у привременим институцијама такозване државе Косово не треба ни спомињати. Они очигледно своју „релевантност“ заснивају на провокацијама, опструкцијама дијалога и повременом испољавању огољене силе.

УСТАВНОПРАВНИ И ДРУГИ ПРАВНИ СЦЕНАРИЈИ ЗА РЕШАВАЊЕ (РЕШЕЊЕ) КОСМЕТСКОГ ПИТАЊА

Изгледа да би се могло говорити о пет различитих сценарија за решавање (решење) косметског питања. Нису, међутим, сви уставноправни сценарији, јер неки од њих почивају на становишту да треба признати независност Косова. Који од тих сценарија би се могао сматрати реалним и остваривим, тешко је рећи са већом сигурношћу. Сигурно је да су први, који у основи подразумева задржавање *statusa quo*, и последњи, који би значио референдумско изјашњавање грађана Србије у корист косовске независности, на супротним половима. Стога би „платформу“ за косметско питање Србија требало тражити између та два пола.

Први сценарио је задржавање уставноправног *statusa quo* у строгом смислу те речи. Присталице овог сценарија сматрају да „решавање статуса наше јужне покрајине на праведан, прихватљив

них полицијских снага такозване државе Косово, приликом одржавања једног од бројних округлих столова у оквиру унутрашњег дијалога, 26. марта 2018. године, најбоља је потврда горе наведеног.

и дугорочно одржив начин у овом тренутку није могуће“.⁵ Оне, међутим, верују да ће на дужи рок наступити повољније околности за Србију да реши косметско питање у свом интересу. „И поред свега, ствари се могу и морају мењати на боље, посебно ако их посматрамо на дужи рок, што бисмо морали чинити. Јевреји су, примера ради, преко две хиљаде година стрпљиво чекали да поново буду своји на своме, а ми изгледа не можемо ни двадесет година. Време полако, али сигурно почиње да ради за нас. Односи на глобалном плану за двадесетак година ће се значајно променити. Моћ, суровост и безобзирност једнополарног света су иза нас. Вишеполарност незауостављиво јача. Сепаратистичке активности у свету све су израженије, што не иде на руку даљим признањима такозване независности Косова. У исто време, Албанци масовно одлазе с Косова и Метохије, што због сиромаштва и незапослености, што због неиспуњених очекивања и последица употребе осиромашеног уранијума током злочиначког НАТО бомбардовања наше земље 1999. године. Због свега тога, излаз је у даљем балансирању, куповини времена и чекању бољих дана, који ће сигурно доћи. Друкчије поступање било би погрешно, непродуктивно и погубно за Србе на Косову и Метохији, а временом и за српски народ у целини.“⁶ На спољно-политичком и дипломатском плану, то подразумева непрекидну активност надлежних државних органа Републике Србије, која се, између осталог, огледа и у покушају да се заустави процес даљег признавања Косова као независне државе, али и да се оживи процес у супротном смеру – да државе које су признале независност, повуку своје признање.⁷ Овај пут свакако подразумева и пажљиво праћење увелико видљивих геополитичких промена које су озбиљно довеле у питање вишедеценијску (од краја осамдесетих година прошлог века) униполарност света и мудро, државотворно позиционирање Србије у том новом односу снага.

5) Živko Kulić, „Izlaganje na javnoj raspravi posvećenoj unutrašnjem dijalogu o Kosovu i Metohiji“, *NBP*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, br. 2/2017, стр. 107.

6) Živko Kulić, „Izlaganje na javnoj raspravi posvećenoj unutrašnjem dijalogu o Kosovu i Metohiji, нав. дело, стр. 109.

7) Крајем прошле и почетком ове године, признање независности Косова повукле су три државе: Суринам, Гвинеја Бисао и Бурунди, а потписују се иницијативе са тим циљем и у државама ЕУ (Чешка, Црна Гора). Вид. нпр. <https://rs.sputniknews.com/politika/20171031113261958-KOSOVO-POVLACENJE-PRIZNANJA-SRBIJA-SURINAM/>, <http://www.rts.rs/page/stories/ci/story/1/politika/3041790/dacic-burundi-povukao-priznanje-kosova.html>, <https://rs-lat.sputniknews.com/evropa/20180215114569904-cesi-kosovo-priznanje-povlacenje/>, <https://www.blic.rs/vesti/politika/u-crnoj-gori-pokrece-se-inicijativa-o-povlacenju-priznanja-kosova/985sdwb>, Internet, 26/03/2018.

На уставноправном нивоу, ово становиште практично искључује сваку промену Устава од 2006. То иде дотле да се и промене које се не односе на преамбулу и територијалну организацију државе оцењују као непотребне, потенцијално опасне или као део већег уставног „пакета“ чији је циљ одустајање од суверености над територијом КиМ. Начелно, не могу се сложити са овако крутим ставом. Добро осмишљене и квалитетно спроведене парцијалне измене Устава, уз поштовање уставног континуитета, предуслов су за његово делотворно трајање. С друге стране, тачно је да свака добра промена Устава тражи релативно стабилан политички амбијент. Политичка стабилност у Србији, нажалост, још увек је врло рањива. Она је, у великој мери, зависна од притисака споља, оних који долазе са Запада. Ти притисци да Србија „нормализује односе“ са делом своје територије путем правно обавезујућег споразума, о ком говоре бриселски „посредници“ у дијалогу Београда и Приштине, неће се смањивати још неко време. Напротив, они ће јачати у наредном периоду, све док Србија не пристане на „компромис“ у ком ће се коначно одрећи КиМ, можда једино не дајући формалну изјаву о признању независности квази-државе Косово. Стога, неће Србија у таквим условима лако променити Устав, а нешто ми говори да са тим, док су околности још увек овакве, не треба ни да жури.

Други сценарио се, у извесном погледу, ослања на први. Он би се састојао у покушају да се донесе закон о суштинској аутономији КиМ по поступку за промену Устава. Израз „суштинска аутономија“, званично први пут споменут у Резолуцији 1244 СБ УН, нико никада није ни покушао да дефинише. Могло би се поћи од претпоставке да је та „суштинска самосталност“ изнад територијалне аутономије и самосталности федералне јединице, да је то државност која није довршена.

Теза о суштинској аутономији као недовршеној државности не би се, међутим, могла реализовати обичним доношењем „уставног закона“. За то би било неопходно извршити темељну ревизију Устава, што је већ трећи сценарио. Суштинска аутономија КиМ не би била облик територијалне децентрализације унитарне државе Србије (члан 12. УРС-а), нити би могло опстати решење о две аутономне покрајине (члан 182. УРС-а). Темељна уставна ревизија могла би довести у питање унитарни карактер државног уређења Србије. Покушало би се са стварањем сложене заједнице два ентитета – једне државе и једне недовршене државе. Недовршена држава не би имала пуни међународноправни субјективитет ни своје оружане снаге. Та нова заједница подразумевала би те-

мељну ревизију Устава Србије, али и Устава Косова. Она би значила правно дефинисање и имплементирање бриселских споразума, односно њихово „поустављење“. У сваком случају, то би била заједница по свему особена, заједница коју би направила политика – и то „висока“, далеко „виша“ од оне у Београду и Приштини – а уставноправна наука би имала задатак да је тек накнадно дефинише и објасни.

Овај сценарио изгледа да није привукао већу пажњу ни уставних правника ни носилаца политичке власти у Србији. Ови први изгледа да нису спремни да се одрекну једног позитивистичког, крајње догматског приступа проблему или се бар тако чини на основу усмених излагања већине професора права на Првом округлом столу. Једино је професор Слободан Орловић покушао да скицира контуре уставног модела који би суштинску аутономију дефинисао као државну самосталност, али не и независност. У том уставном моделу „Косово би остала политички одвојена и самостална политичка заједница, али би кров тог система, макар и симболично, био наш устав, а спољнополитички прстен те државе Република Србија“.⁸ Ови други, политичари на власти, укључујући и председника Републике, нису се јавно изјашњавали о овој опцији. Компромис о ком председник Републике говори можда је и више од „поустављења бриселских споразума“, али нисам сигуран шта би то више могло да буде, а да Србија, прећутно или изричито, не призна Косово као државу у пуном капацитету.

Треба, ипак, истаћи да је за реализацију трећег сценарија, за који сам дубоко уверен да је највише на шта Србија може да пристане, неопходна једна кључна претпоставка, које нема и које никад неће ни бити. Нема воље „друге стране“, коју не чине само косовски Албанци. Каква год да се заједница прави, на њу, бар начелно, морају пристати сви субјекти који ће је чинити. Косовски Албанци нису спремни да пристану ни на Заједницу српских општина (ЗСО), за коју би се могло рећи да би непосредно била везана за Косово, а сасвим посредно и лабаво за Србију, а камоли да буду у савезу или заједници „под капом“ Резолуције 1244 СБ УН.

Четврти сценарио је модел такозване реалне уније Србије и Косова⁹, професора Владана Кутлешића. Кутлешић је обресе мо-

8) Вид. Слободан Орловић, „Под кровом нашег устава“, Печат бр. 502 од 12. јануара 2018. године.

9) Нисам сигуран да је оно што професор Кутлешић предлаже реална унија, како се она дефинише у уставној теорији и каква је постојала у уставној историји. Вид. Ратко Марковић, „Уставноправна анализа уставне повеље“, Уставна повеља државне заједнице Србија и Црна Гора, Београд, 2003, 11; Smiljko Sokol, Branko Smerdel, *Ustavno pravo*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2007, стр. 416.

дела изнео још половином прошле године, пре него што је председник Републике званично позвао на унутрашњи дијалог.¹⁰ То није уставноправни сценарио, јер Косово више не би било ни у каквој уставноправној вези са Србијом. Предлог се односи на савез две суверене државе, што значи да би Србија претходно признала сувереност, односно независност Косова, самим тим и његов пуни међународноправни субјективитет. Била би основана царинска унија са јединственим тржиштем и јединственом монетарном политиком. Срби на северу Косова добили би територијалну аутономију – само законодавство, а другде персоналну аутономију. Имовина Српске православне цркве и српски православни споменици имали би функционалну аутономију. Дакле, тај савез је „слабији облик везе, мањи број питања је у заједничкој надлежности и слабија је институционализација, а и дужина трајања је краћа“¹¹ у односу на савез суверених држава, односно конфедерацију.

Професор Кутлешић је овај предлог оценио „реалним, рационалним и одрживим“, а њега је у једном тренутку посебно издвојио и човек који је покренуо унутрашњи дијалог, председник Вучић („Изненађен сам оним што је говорио. Да смо имали те памети пре 10, 15 или 20 година, можда би неке ствари биле другачије“).¹² Бар два разлога не иду у прилог оваквом сценарију. Први је политички. Чијим интересима би овај савез одговарао? Српским, свакако, не. Ако се желе гаранције аутономних права Срба на Косову, оне се могу договорити преко посредника, а заузврат признати косовска независност. Оне би се „договориле“ као и све до сада. Чим би косовски Албанци, односно њихови „владари“ комплетирали свој државноправни субјективитет, више их не би била брига за некакову аутономију Срба у њиховој држави. Да ли би овај савез одговарао Албанцима? Такође, не би, мада би можда пристали на њега као на једно привремено и сасвим „виртуелно“ решење. То би био њихов „уступак“. Други разлог који искључује овакав сценарио је суштинског карактера. То је правни разлог. Данашња Србија, односно актуелно политичко руководство на челу са председником Вучићем, као ни садашња генерација грађана Србије, нема право да на одрицање од КиМ. То право није само Србијино, о чему ћу нешто рећи у закључку.

Најзад, последњи уставноправни сценарио је обавезни уставотворни референдум на ком би био донет комплетно нов устав, не

10) Вид. Владан Кутлешић, „Преамбула није важна – Прилог расправи о промени Устава Републике Србије (други део), Печат бр. 479 од 14. јула 2017. године.

11) Интервју Владан Кутлешић, „Замрзнут конфликт на Косову је пораз за нас“, Експрес, бр. 96 од 23. Фебруара 2018. године.

12) Вид. <https://www.blic.rs/vesti/politika/novi-predlog-o-kosovu-u-okviru-dijaloga-srbija-i-kosovo-u-realnoj-uniji-obe-strane/bh7v3kb>, Internet, 31/03/2018.

само без преамбуле о КиМ, већ и без КиМ као саставног дела територије Републике Србије. То би био сасвим нов устав не само због одустајања Србије од КиМ, већ и због својеврсног идентитеског раскида са старим и успостављања новог уставног и политичког идентитета. Уколико би се политичко руководство одлучило да упита народ шта мисли о оваквом сценарију, а народ, – мало због „заморености“ косовским питањем, мало због бојазни да ће притисци са Запада постати неиздрживи и због повратка у „деведесете“, а мало због наде да ће без Косова бити широм отворена врата „материјалном благостању“ у ЕУ – „преда“ КиМ, Србија би изгубила стари, сопствени идентитет, а нови највероватније не би створила.

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА – КОЈИМ ПУТЕМ ДАЉЕ?

На почетку унутрашњег дијалога о КиМ, највише сам сумњао у оно што сам јавно изрекао – да ће овај процес довести до концентрације интелектуалне енергије усмерене на решавање косметског питања. На његовом крају, уверен сам да је овај дијалог ту сврху већ остварио, шта год даље предузимало наше политичко руководство. Од прошлог лета, нема дана да нисам размишљао о КиМ, читао туђе текстове или писао неке своје, ауторске редове. Пратио сам изјаве високих политичара, домаћих и страних, угледних јавних делатника, не размишљајући много као до тада да тиме „хабам“ ограничено време у овом животу, изгубивши раније присутну бојазан да се уместо науком бавим дневном политиком. Материја жива, идентитеска, судбинска. Нисмо се прославили у претходним деценијама. Може ли се друкчије, боље, више? Како доћи дијалогом, тим једино могућим инструментом демократске политичке и правне културе, до решења које ће Србија и грађани Србије моћи да прихвате, а да не одустану од себе, сопственог, али и европског правног, политичког и културног идентитета?

Пишући овај текст у првом лицу, као један у низу који ћу посветити косметском питању, некако осећам потребу да овим личним тоном, тако далеким и тако непримереним стилу којим се пишу текстови који претендују да се назову научним, истакнем једну мисао, коју тек намеравам да развијем и аргументативно подупрем. Могуће је да из ове перспективе још не схватамо или нам се може учинити да је реч о српском прецењивању сопствене улоге у токовима светске историје, али Србија одбраном КиМ најмање брани део своје државне територије, па чак и себе саму. Србија брани опште, чак универзалне принципе и вредности на којима почива модерна правна држава, оне које су реafirмисале и коначно

потврдиле велике грађанске револуције и које су нормативно изражене у француској Декларацији права човека и грађанина од 1789. и свим другим повељама и документима о људским правима, међу којима на врху, као њихова сублимација стоје Повеља УН од 1945. и Универзална декларација о правима човека од 1948.¹³ Ти принципи и вредности, попут права на живот, слободе, својине, интелектуалне културе, правде и правне државе, који, речима професора Слободана Перовића, чине хексагон школе природног права, уткани су у Србијину борбу за косметску, а у ствари светску правду.

Дакле, када наилазимо на препреке у виду неповерења, малодушности, интелектуалне малаксалости, од наше стране, и неспремност на дијалог, бахатост и употребу огољене силе, од стране носилаца политичке власти у квази-држави Косово, ми морамо увек бити свесни на чијој је страни право. А кад о праву говорим, ту тек узгред мислим на наше уставно право и на међународно право, којесе најалост нису богзна колико показали. Ту на првом месту и изнад свега мислим на природно право, оно које је „засновано на ауторитету развијеног разума и заједничке умности“.¹⁴ Са тог се ванвременског и непресушног извора, – који је у модерно доба поверен на „чување“ Уједињеним Нацијама, чији смо оснивачи, а не Бриселу и Вашингтону –, морамо напајати кад год нам се каже да смо изгубили право или да фактичко стање треба прилагодити правном; кад год нам се спочита да смо зарад митова и легенди спремни да упропастимо будућност наше рођене и још нерођене деце; кад год нам се понавља да је Косово одавно продато и предато; кад год нас опомену да будемо мирни, јер ћемо изгубити Рашку област и Војводину много брже него Косово; кад год малакшемо од притисака, претњи и напада и кад год помислимо да смо слаби, јер смо само превише трпеливи и толерантни.

Ако развијемо свест о таквом правном утемељењу наше борбе за Космет која ће трајати, онда можемо прилично мирно да се посветимо сопственом јачању и развијању односа са оним светским силама у успону које схватају наднационалну, општу и универзалну димензију косметског питања и који то питање сматрају подједнако својим.¹⁵ Тако видим пут којим Србија треба да иде после окончања унутрашњег дијалога о КиМ.

13) Slobodan Perović, „Моћ природног права“, *Besede sa Kopaonika*, Udruženje pravника Srbije, Beograd, 2017, стр. 230-231.

14) Slobodan Perović, „Моћ природног права“, нав. дело, стр. 227.

15) „Путин поручио Вучићу: Ко удари на Србију, ударио је на Русију“, <http://www.republika.rs/vesti/srbija/52386/potvrdjeno-pisanje-srpskog-telegrafa-putin-porucio-vucicu-udari-srbiju-udario-rusiju>, прегледано: 31. марта 2018. године.

ЛИТЕРАТУРА

- Блиц, <https://www.blic.rs/vesti/politika/u-crnoj-gori-pokrece-se-inicijativa-o-povlacenju-priznanja-kosova/985sdwb>
- Блиц, <https://www.blic.rs/vesti/politika/novi-predlog-o-kosovu-u-okviru-dijaloga-srbija-i-kosovo-u-realnoj-uniji-obe-strane/bh7v3kb>
- Вучић Александар, Зашто нам је потребан унутрашњи дијалог о Косову?, <https://www.blic.rs/vesti/politika/ekskluzivno-autorski-tekst-predsednika-aleksandra-vucica-za-blic-zasto-nam-je/v7xgl6q>
- Kulić Živko, „Izlaganje na javnoj raspravi posvećenoj unutrašnjem dijalogu o Kosovu i Metohiji“, *NBP*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, br. 2/2017.
- Кутлешић Владан, „Замрзнут конфликт на Косову је пораз за нас“, Експрес, бр. 96 од 23. фебруара 2018. године.
- Кутлешић Владан, „Преамбула није важна – Прилог расправи о промени Устава Републике Србије (други део), Печат бр. 479 од 14. јула 2017. године.
- Марковић Ратко, „Уставноправна анализа уставне повеље“, Уставна повеља државне заједнице Србија и Црна Гора, Београд, 2003.
- Орловић Слободан, „Под кровом нашег устава“, Печат бр. 502 од 12. јануара 2018. године.
- Perović Slobodan, „Моћ природног права“, *Besede sa Kopaonika*, Udruženje pravnika Srbije, Beograd, 2017, стр. 225-256.
- Петров Владан, Црвена линија је Косово и Метохија у Србији, https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yuyu=2017&mm=07&dd=26&nav_category=640&nav_id=1286674
- Радио телевизија Србије, <http://www.rts.rs/page/stories/ci/story/1/politika/3041790/dacic-burundi-povukao-priznanje-kosova.html>
- Smiljko Sokol, Branko Smerdel, *Ustavno pravo*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2007.
- Спутњик, <https://rs.sputniknews.com/politika/201710311113261958-KOSOVO-POVLACENJE-PRIZNANJA-SRBIJA-SURINAM/>
- Спутњик, <https://rs-lat.sputniknews.com/evropa/201802151114569904-cesi-kosovo-priznanje-povlacenje/>

Vladan Petrov

WHICH WAY FORWARD IN THE AFTERMATH OF THE INTERNAL DIALOGUE ON KOSOVO?

Resume

Starting from his position at the beginning of the internal dialogue on Kosovo, the author analyzes three key questions. First, what is the potential role of constitutional doctrine today in resolving the Kosmet issue? When it comes to the Kosmet issue, constitutional doctrine has no parameter that determines the manner of its operation and the role that should be achieved. This is best expressed in the phrase which has been repeatedly emphasized at the beginning of the internal dialogue - "ahead the white paper." Second, what is the current attitude of law and policy in resolving the Kosmet issue? Author states that if there is no law in Kosovo and Metohija there is a right to Kosovo and Metohija. It is the sovereign right of Serbia not only based on the Constitution of 2006 and UN Resolution 1244 rather than on the legal, political and cultural identity of Serbia and civilized Europe. Third, there are probably several constitutional and other legal scenarios for resolving the Kosmet issue. He concludes that Serbia has no right to give up Kosovo. Otherwise, Serbia will refrain from itself and its own identity as well as from the real European identity contained in great legal documents from the Declaration of the Rights of Man and of the Citizen of 1789 to the Universal Declaration of Human Rights UN of 1948.

Keywords: *internal dialogue on Kosovo and Metohija, constitutional doctrine, constitutional and other legal scenarios, constitutional and political identity, natural law*

* Овај рад је примљен 15. априла 2018. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције, 26. априла 2018. године.

Радослав Гађиновић

Институт за политичке студије, Београд

ВОЈНА НЕУТРАЛНОСТ И БУДУЋНОСТ СРБИЈЕ

Сажетак

Овај рад је покушај аутора да подсети научну јавност на неопходност подизања свеукупне безбедности грађана Србије, на уређење политичког и економског система по угледу на развијене земље и војну организацију оспособљеност и опремљеност структура безбедности прилагодити потребама Србије, тј. створити систем способан да у сваком тренутку успешно заштити грађане Србије. Србија је током XX била изложена највећем нивоу насиља од стране западних држава, а при крају XX века од стране некадашњих савезника са запада у светским ратовима. Због тога се будућност безбедности Србије мора градити врло смишљено, политички мудро и са аспекта безбедности професионално, са тежиштем ка сталној неутралности. Војна неутралност и јачање сопствених оружаних снага до нивоа потребног за успешно спровођење стратегије одвраћања и узвраћања будућност је Србије. Дакле, Србија би уласком НАТО или било који други савез погазила своју историјску традицију и дефинитивно изгубила своју неутралност, а постепено и национални идентитет.

Кључне речи: *Србија, НАТО, самосталност, неутралност, интеграције*

Sibi imperare maximum imperium est.
(Собом владати највећа је власт)
Латинска пословица

Неутрална држава (од лат. *neutralis*, који не припада ниједној страни; енгл. *neutral state*), држава која не учествује у рату и непристрасно се односи према његовим актерима не фаворизујући ни на који начин ни једну страну на штету друге. С обзиром на то о којем се облику неутралности ради, говори се о стално неутралним и привремено неутралним државама. Неутрална држава дужна је да остане непристрасна у односу на оружани сукоб и да се уздржи од било какве помоћи зарађеним странама, док су ове, заузврат, дужне поштовати неповредивост њене територије. Између осталог, неутрална држава не сме дозволити прелаз преко своје територије трупа, оружја и муниције и војне опреме страна у сукобу, нити сме дозволити да се на њеној територији поставе радио-телеграфски и други уређаји које би сукобљене стране могле користити у своје сврхе. Прелаз рењеничких и болесничких транспорта је дозвољен, али само под условом да се на тај начин не преноси ратни материјал. На територији неутралне државе забрањено је формирање војних јединица у корист једне зарађене стране. Дакле, неутрална држава је дужна да, у циљу онемогућавања њихове војне активности, разоружа и интернира далеко од ратишта оружане снаге зарађених страна које побегну на њену територију. Ратни заробљеници који победну на територију неутралне државе пуштају се на слободу, али им се може одредити место боравка (може им се омогућити повратак у њихову земљу или одлазак у другу неутралну државу). Неутрална држава је дужна да спречава своје грађане да повреду неутралност, али није одговорна и не сматра се повредом њене неутралности ако појединци изоловано (самовољно) прелазе државну границу да би се као добровољци борили у редовима једне од сукобљених страна.

ПРИВРЕМЕНА И СТАЛНА НЕУТРАЛНОСТ

Неутралност (од лат. *neutralis*, непристрасан, који не припада ни једној страни, *neuter*, ни један ни други; енгл. *neutrality*) подразумева непристрасан положај државе која не учествује у неком оружаном сукобу, признат од других држава. У прошлости се сматрало да је потребно да неутрална држава има једнак однос према свим странама у сукобу (ако помаже једну, треба у истој мери да помаже и другу), али током времена преовладало је схватање да

је неутрална страна дужна да се уздржи од било какве помоћи растућим странама.¹

Неутралност може бити привремена (обична) или стална. Привремена неутралност тиче се само конкретног оружаног сукоба. За разлику од тога, стална неутралност значи трајну непристрасност односне државе у односу на све сукобе у садашњости и будућности. Неутрална држава, као и свака држава, има неотуђиво право на самоодбрану од агресије. Она, међутим, има право да по потреби и силом спречи свако друго кршење своје неутралности. С друге стране, неутралност може прекршити и сама неутрална држава. Без обзира на то ко га је починио (неутрална држава или зарађене стране), кршење неутралности представља међународни деликт и повлачи за собом санкцију која се најчешће састоји у накнади штете.

На Бечком конгресу 1815. године усвојен је термин „сталне неутралности” који је тада и постао стандард у међународном праву. Том приликом све европске земље признале су Швајцарској статус стално неутралне државе. Класична правила о неутралности саджана су како у општем обичајном праву, тако нарочито у V и XIII хашкој Конвенцији од 1907 (о правима и дужностима неутралних држава, Париској поморској декларацији (1856) и нератификованој Лондонској поморској декларацији (1909)).² Поводом молбе Швајцарске да буде примљена у Друштво народа, савет друштва је, у Декларацији од 13. фебруара 1920. године, истакао да појам трајне неутралности није спојив са основним начелом пакта, на основу кога сви чланови треба солидарно да обезбеде поштовање обавеза које отуда произилазе. Међутим, имајући у виду да је неутралност Швајцарске мотивисана интересима општег мира, савет се сагласио да се Швајцарска, као члан Друштва народа, ослободи учествовања у војним акцијама које ће предузети Друштво, али да учествује у примени невојних акција. На тај начин учињен је покушај не да се појам трајне неутралности укључи и помири са установом колективне безбед-

1) Иако су у прошлости многе државе својим прокламацијама неутралности настојале да избегну да буду увучене у оружани сукоб, често нису у томе успевале. Поред осталог, и током Другог светског рата многе земље које су се прогласиле неутралним биле су пре или каније окупирание, тако да је у Европи неутралних остало само седам држава (Ирска, Португал, Сан Марино, Шпанија, Швајцарска, Шведска и Турска). Штавише, чак и државе које су до самог краја остале неутралне (нпр. Шведска, Швајцарска или Ирска) су на овај или онај начин ипак повремено кршиле сопствену неутралност, обично достављајући једној од страна у сукобу разне обавештајне и сличне тајне податке (Борис Кривокапић, Енциклопедијски речник међународног права и међународних односа, ЈП Службени гласник, Београд, 2010, стр. 647),

2) Борис Кривокапић, Енциклопедијски речник међународног права и међународних односа, ЈП Службени гласник, Београд, 2010, стр. 649-650,

ности, него да се реши конкретан случај чланства Швајцарске у Друштво народа. Поводом молбе Швајцарске да буде примљена у Друштво народа, савет друштва је, у Декларацији од 13. фебруара 1920.године, истакао да појам трајне неутралности није спојив са основним начелом пакта, на основу кога сви чланови треба солидарно да обезбеде поштовање обавеза које отуда произилазе.³

Исти проблем, само у оштријем виду, појавио се у Уједињеним нацијама. На основу члана 43. Повеље, сви чланови Организације дужни су да ставе на располагање Савету безбедности на његов позив „оружане снаге, помоћ и олакшице, подразумевајући и право пролаза, потребно ради одржавања међународног мира и безбедности”. Ова начелна одредба има за последицу да у колективним мерама, предузетим по налогу Савета безбедности, морају узети учешће све државе које савет позове. Одатле се нужно намеће закључак да положај сталне неутралности није у складу са обавезама Повеље. То је посебно подвучено на Конференцији у Сан Франциску 1945. године. Сматрало се да би признање трајне неутралности довело до неравноправног положаја чланица, док би једни тј. неутралне државе, уживале сва права новог светског поретка, докле би друге државе морале поднети далеко већи терет у очувању мира и безбедности. Међутим, десет година касније велике силе одступиле су од тако радикалног става. Московским меморандумом од 1955. године, а затим Декларацијом потврђеном од стране аустријског парламента, Аустрија је прокламовала статус трајне неутралности. Државним уговором којим је успостављена независна демократска Аустрија, потписаном у Бечу 15.маја 1955.године, савезничке силе изразиле су спремност да помогну пријем Аустрије у Уједињене нације, што су и учиниле те исте године. Треба, међутим, истаћи да приликом пријема Аустрије у Уједињене нације није било речи о њеном статусу трајне неутралности. Статус трајне неутралности признат је Аустрији у тренутку опште војне конфронтације двају антагонистичких блокова. Признањем статуса неутралности учињен је први корак ка попуштању затегнутости и изласка из политичке кризе. Не може се оспорити тренутан значај овог потеза у условима тадашњих односа, па се зато неутралност Аустрије може позитивно оценити само у односу на антагонистичке блокове, али не и у односу на универзални свет-

3) Смиља Аврамов, Међународно јавно право, Академија за дипломатију и безбедност, Београд, 2011, стр. 498

ски поредак.⁴ За разлику од неутралности, неутрализам (од лат. *neutralis*, непристрасан; енгл. *neutrality*) је израз који означава уздржан спољно политички курс неке државе у погледу неког отвореног питања или ситуације. Неутрализам произилази из једностране изјаве воље дате државе и представља политичку категорију, па се не може мешати с неутралношћу која је правна категорија заснована на међународном уговору. Као спољнополитичка концепција државе неутрализам одраз је њене суверене воље и може у свако доба бити напуштен а да се тиме не изазову никакве међународноправне последице.

НЕОПХОДНОСТ ПРЕВАЗИЛАЖЕЊА УЦЕНА И ПТИТИСАКА НАТО-А НА РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ

Стандарди које је НАТО прописао као сталну обавезу кроз тзв. ПЕЛТ - Програм оспособљавања у области енглеског језика (*PELT - Partnership Project for English Language Training*) су предуслови и полазна основа укључивања Србије у евро-атлантске интеграције. Без тог услова није могуће бити евро-атлантски савезник, нема „интероперабилности”, ништа од „оперативних и функционалних способности”. По налогу НАТО-а, термин „борбена готовост” у Србији је избачен из употребе, али још увек нема дефинитивног става шефова НАТО-а по питању уласка Србије у НАТО. Разлог за то није само то што је већинска српска јавност против уласка, већ пре свега што по мишљењу челника НАТО-а са територијалном разградњом Србије није завршено. НАТО не прима у пуноправно чланство оне који су још увек његов објект, односно жртва. С друге стране, „партнерски” однос са НАТО је сасвим довољан за потпуни утицај, руковођење и нескривено омеђивање евро атлантског простора. Својевремено званична посета америчког генерала Марка Фергусона, команданта здружених снага НАТО у Напуљу(тзв. Јужно крило Алијансе), је имало циљ непосредни увид у стање „партнера” и припрема српских министара за пут у Брисел. Дакле, командант који је директно одговоран у име западног војног савеза за овај део света, а који има на располагању „Војну канцеларију НАТО(МЛО)” инсталирану у српском Министарству одбране.⁵

4) Шведска и Финска имају веома особен статус неутралности, који се такође не може укlopити у традиционална схватања. Они дефинишу своју политику као „политику активне неутралности”, подразумевајући под тим активну улогу у гашењу ратних пожара и криза у свету(Смиља Аврамов, Међународно јавно право, Академија за дипломатију и безбедност, Београд, 2011, стр. 498-499)

5) Радослав Гађиновић, Спречити потапање Србије у „Атлантику“ - *Економске интегра-*

Подсећања ради, Команда у Напуљу била је носилац не само оружане агресије⁶ 1999. године на СРЈ, већ је учествовала у припреми „ОВК” за оружану побуну против своје државе, почев од обуке, опремања, преко логистике до стварања услова за илегално убацивање преко државне границе на територији Србије уз помоћ НАТО авијације. Све ове активности пратила је офанзивна пропаганда против Србије.⁷ Руководиоци НАТО систематски су припремали методологију учвршћивања свог утицаја у главним државним структурама Србије након завршетка агресије на СРЈ.⁸

ције и војна неутралност је интерес Србије, Култура полиса - посебно издање /2015, изд. Култура - Полис, Нови Сад ; Институт за европске студије, Београд, 2015, стр. 91,

- 6) Повеља УН забрањује претњу или употребу силе, али не садржи дефиницију агресије. Она је, међутим, дата у Резолуцији Генералне скупштине УН, бр. 3314(XXIX) од 14.12.1974. где је у чл. 1 утврђено да је агресија, *‘упореба оружане силе једне државе против суверенитета, територијалног интегритета или политичке независности друге државе, односно на ма који други начин који није у сагласности са Повељом УН’*. А Повеља дозвољава употребу силе само ради самоодбране или у случају колективних мера које предузимају Уједињене нације против агресије. У Резолуцији се констатује да разлики било које природе не могу служити као оправдање за агресију и недвосмислено утврђује да агресија повлачи међународну одговорност, а агресорски рат представља злочин против међународног мира(Радослав Гађиновић, Спољни оружани облици угрожавања капацитета безбедности државе, Политичка ревија бр. 1/2013, стр. 188).
- 7) У америчкој литератури користе се термини *„психолошка дејства”* (psychological operations), *„психолошки рат”* (psychological war), *„психолошко ратовање”* (psychological warfare) и *„контрола мишљења”(mind control)*(Радослав Гађиновић, Психолошка пропаганда - ефикасно оружје у савременом рату, Српска политичка мисао бр. 2/2011, стр. 157)
- 8) Први сусрети са врхом НАТО-а одржани су већ у новембру 2000-те године и то у Бриселу (Човић и Свилановић) када је договорено и својеврсно аболирање за нелегалну оружану агресију. На званичном скупу, јуна 2001. године у војном објекту „Моровић” одабраног дела државног и војног врха СРЈ и врха Алијансе, прелиминарно је прихваћен (наложен) програм *„Партнерство за мир”* и евроатланска оријентација земље. Тада је донесена Одлука ВСО а затим и Одлука савезне владе тј. 25. априла 2002. године о усвојању Информација о приступању програму „Партнерство за мир”, а затим успостављена Интерресорна група за координацију припремних активности за приступање СР Југославије програму „Партнерство за мир”, августа 2002. године. Истовремено је договорен почетак школовања и курсирања војног кадра у НАТО центрима и други видови интензивне међуармијске сарадње са НАТО пактом и појединачним члановима савеза. Тада је договорено гашење армија као најважнијих стратегијских групација, кидане кичме војске и радикално смањење људства мирнодопских и ратних јединица и борбене технике. Тада наступа брутално” чишћење” ратног кадра од 2001 до 2004. године као континуирани, повезани процес према налозима НАТО-а, који се у целини завршава до почетка 2008. године. Од 2003. године уводи се противузаконита измена организацијске шеме МО и Војске, претпочињавањем Генералштаба министарству одбране и одузимање командних надлежности начелнику ГШ, чиме је Штаб Врховне команде трајно постао помоћно тело удаљено од врховног команданта војске. Постављањем високих официра НАТО, предвођених генералом Џон Мур-Биком, на формално саветничка места у врху Министарства одбране, легализован је својеврсни мини -штаб НАТО-а у Београду. Преформатирање организације војске 2004. године(гашење корпуса) и прелазак на „оперативно функционалну” организацију, којом је значајно (и одлучујуће) редуковано бројно стање људства и борбене технике потпуно је измењена физиономија и намена оружане силе. Финална фаза „реформе” спроводи се током 2005,2006 и 2007. године, када су угашени последњи састави оперативног нивоа и успостављен ткз. бригадни систем, чиме је оружана сила земље сведена на декор и пројектовану полу

Народна скупштина Републике Србије изгласала је 28. октобра 2007. године Резолуцију Народне скупштине о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије. Члан 6. Резолуције гласи: Због укупне улоге НАТО, од противправног бомбардовања Србије без одлуке савета безбедности до Анекса 11 одбаченог Ахтисаријевог плана, у коме се одређује да је НАТО „коначан орган” власти у „независном Косову”, Народна скупштина доноси одлуку о проглашењу војне неутралности Републике Србије у односу на постојеће војне савезе до евентуалног расписивања референдума на којем би се донела коначна одлука по том питању.⁹ Међутим, није довољно само донети Резолуцију о неутралности, и ставити тачку. Ради се, у суштини, о опредељењу за самостално решавање сложених проблема одбране, сада и у будућности. Све то је неопходно операционализовати у стратегијско-доктринарним и нормативним документима, затим у организацији елемената система одбране, кроз адекватно димензионирање људских, и посебно материјалних ресурса, који су већ више од 20 година у озбиљном заостајању. То опредељење се уопште не помиње у Стратегији националне безбедности, коју је усвојила иста институција, тј. Народна скупштина Републике Србије (у нешто измењеном саставу) октобра 2009. године.¹⁰ Пошто се ова резолуција Народне скупштине Републике Србије односи на сталну неутралност док се другачије не одлучи на евентуалном референдуму, Народна скупштина треба у складу са донетом Резолуцијом извршити ревизију штетних уговора за Србију потписаних са НАТО-ом. Пошто стална неутралност државе подразумева између осталог, забрану прелаза преко своје територије трупа, оружја и муниције и војне опреме страна у сукобу, нити сме дозволити да се на њеној територији поставе радио-телеграфски и други уређаји које би сукобљене стране могле користити у своје сврхе, Србија ако заиста жели сталну неутралност мора извршити ревизију докумената потписаних са НАТО јер су у супротности са институцијом сталне неутралности суверене државе. На основу наведених чињеница, првенствено

НАТО-а у овом делу Балкана, са мање од 29 000 припадника у миру и не више од 70 000 у рату. У периоду 2007-2009. године израда и усвајање закона о одбрани и закона о војсци, а затим Стратегије националне безбедности, Стратегије одбране, као и организацијска, формацијска, логистичка и укупна одбрамбена и војна поставка система у целини уподобљене су стандардима НАТО-а, и на крају укидање обавезног служења војног рока (Пуковник Горан Јевтовић, Директно су повезани *IPAP*, Бриселским споразумом и погчињавање Србије њеним непријатељима, Фонд стратешке културе, Београд, 2015),

9) Народна скупштина републике Србије, Резолуција о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије, децембар, 2007

10) Бранко Крга, Критичка анализа расправа о односу Србије и НАТО-а, Зборник, Србија и НАТО - за и против, Академија за дипломатију и безбедност, Београд, 2010, стр. 116-117,

се мора ревидирати СОФА споразум који је потписао 7. септембра 2006. у Вашингтону тадашњи министар спољних послова Републике Србије, а ратификован од стране владе Републике Србије, 29. маја 2009. године. СОФА је „Споразум између Владе Републике Србије и Владе Сједињених Америчких Држава о заштити статуса и приступу и коришћењу војне инфраструктуре у Републици Србији”, којим Србија омогућује САД „приступ и коришћење оних објеката” који су Америци потребни, и то „без накнаде”. Особље САД, „има право на слободу кретања у Републици Србији”, и „да носи оружје док је на дужности уколико је на то овлашћено сопственим наредбама”, и ослобођени су плаћања пореза и осталих дажбина, а могу да „увозе, извозе и користе у Републици Србији” све што пожелеле („опрему, залихе, материјале, технологије...”) и при том су „изузети од поступака инспекције, дозвола, других ограничења...”. Дакле, припадници америчке војске имају право да слободно улазе и излазе из Србије и да се по њој слободно крећу под оружјем, уживају имунитет а и уговори које у Србији склапају са трећим странама подлежу америчким а не српским законима.¹¹ По том споразуму НАТО врши безбедносне процене и утврђује лојалност и поузданост припадника војних и државних органа Србије. „¹² Србија се, очигледно налази под великим притисцима и утицајем Америке у циљу приступања НАТО, што се по мишљењу аутора овог рада што пре мора мењати. Посебно се морају мењати штетни уговори и споразуми са НАТО по националну безбедност Србије. Реципрочна обавеза за САД, да се Србији у Америци дозволи оно што је Америци дозвољено у Србији, не постоји. Па се онда поставља питање: Да ли је то партнерски, или неки други однос? Србија се чланом 9 споразума одрекла права да „подноси захтеве у вези са штетом, губитком или уништењем имовине”, док

11) Радослав Гаџиновић, Спречити погатање Србије у „Атлантику” – *Економске интеграције и војна неутралност је интерес Србије*, Култура полиса - посебно издање /2015, изд. Култура - Полис, Нови Сад ; Институт за европске студије, Београд, 2015, стр. 95,

12) То што је више од 70% грађана Србије против чланства у НАТО као да никог не занима. Све је видљивије да је војна неутралност, као званична државна политика, угрожена и да се припрема терен за њено и формално напуштање. Србија је, у сарадњи са НАТО, припремила обиман документ под називом „Индивидуални план акционог партнерства Србије и НАТО” (ИПАП) који доводи у питање војну неутралност државе. Њиме се, поред осталог, предвиђа обавеза Србије да потпише СОФА споразуме са свим чланцима НАТО савеза. И војницима свих других чланица НАТО биће загарантована екстериторијалност и дипломатски статус кад год се, било којим поводом, нађу на територији Србије. Србија ће и њима гарантовати изузеће од одговорности за било каква дела, укључујући кривична, за било каква кршења закона Србије или изазивање материјалне штете. Индивидуалним акционим планом партнерства, предвиђа се потпуно усаглашавање стандарда оружја, друге војне технике и целокупне војне инфраструктуре у Србији са стандардима НАТО. Није објављено, нити у тексту документа пише, колико ће све то коштати Србију и колико ће се Србија још задужити да би све те обавезе испунила (Никола Брзић, Хроника тихе окупације, ПЕЧАТ, бр. 361 од 20 марта 2015, стр. 3 и 9),

ће захтеве трећих лица, дакле грађана Србије, у вези са евентуалном штетом насталом на територији Србије, „решавати Сједињене Државе у складу са законима и прописима Сједињених Држава.”¹³ Логично се намеће питање: Ко то може потписати такав споразум са било којом државом у свету? Дакле, Влада Србије мора дефинитивно разрешити ову нелогичност као услов за сталну неутралност, јер, политичка борба за сталну неутралност суверене државе мора бити веома садржајна, дуготрајна, упорна и континуирана. Да би спољна политика Србије могла кренути дефинитивно у ту активност, с једне стране у поштовању Резолуције Народне скупштине о војној неутралности и с друге стране да се убеди велике силе и СБ УН о неопходност сталне неутралности Србије с обзиром на њен геополитички и геостратешки положај, Србија се мора ослободити насилне политике Америке и њених савезника у Европи. То је веома тежак и дуготрајан процес, али уз политичку мудрост и доследност у вођењу спољне политике није неостварљив. Пошто Резолуција народне скупштине Републике Србије о војној неутралности Србије није довољна да би уверила НАТО да је то опредељење коначно и да није могућа његова промена услед политичких и других притисака, Србија би што пре требала да потврди то своје опредељење јасним документом у форми закона којим би до детаља дефинисала своју позицију и опредељење за будућност.

У неутралној Аустрији, притисци да се учлани у НАТО, одбијени су са образложењем да Аустрија не може да поднесе велике издатке које чланство у НАТО са собом носи.¹⁴ У документу најављен као „највиши степен сарадње Србије и НАТО,” који су у Бриселу потписали министар спољних послова и министар одбране Републике Србије има много других обавеза које тек треба анализирати, чак и са становишта њихове (не)уставности.

ВОЈНА НЕУТРАЛНОСТ СРБИЈЕ КАО ПРЕДУСЛОВ ОЧУВАЊА НАЦИОНАЛНОГ ИДЕНИТЕТА

На почетку XXI века Србија се поново налази пред можда најзначајнијим изазовима, јер треба изабрати пут у будућност на коме ће бити уважавана као стара држава са својим аутоктоном културом, традицијама и цивилизацијским вредностима, или ће учлањењем у НАТО скренути у вазалско-поданички амбис. Одлуку о томе једино легитимно могу донети грађани Србије. Евенту-

13) Исто, стр. 8,

14) Проф. др Радован Радиновић, Србија у НАТО заглајау, Вечерње новости, 23. март, 2015, стр. 16,

ална одлука Србије да се учлани у НАТО, значила би да она признаје једнострану нелегалну независност К и М, погоршање односа са Русијом и сврставање Србије директно на страну Америке у евентуалном америчко–руском сукобу, што би имало далекосежне и несагледиве последице по грађане Србије у XXI веку.

Срби никада нису били у војним блоковима, за разлику од других Европских народа. Такође, Срби никада кроз историју нису имали турске и надређене осим када су били окупирани, али и тада су окупаторима задавали велике проблеме и уверење да никада неће дозволити да буду покорени. То није успела ни највећа војна сила у историји човечанства у последњој деценији XX века.

Али, последице агресије поред великих људских и материјалних губитака се осећају и дуго ће се осећати кад је у питању здравље људи. Изјава америчког генерала Мајкла Шорта главнокомандујућег ваздухопловним операцијама над СРЈ током агресије: „Не може се добити рат ако не уништите могућности нормалног живота за већину становништва. Морамо им одузети воду, струју, храну, па чак и здрав ваздух,“ а 15 000 килограма осиромашеног уранијума баченог на територију СРЈ потврђује да је амерички генерал озбиљно мислио кад је изрекао ову страшну реченицу и додатно уверава у бесмисленост чланства Србије у НАТО.¹⁵

Никада озбиљна држава која жели добре односе са свима и која не жели да води ратове, не ступа у такав уговорни однос као што је чланство у западној војној алијанси, јер Америка и НАТО су званично прихватили доктрину превентивних ратова, што значи да би и Србија мимо своје воље морала учествовати у ратовима које поведе Америка или НАТО, можда и против својих најискренијих пријатеља.

Један од главних разлога због кога се Србија не треба учлањивати у војни савез - НАТО, је због тога што је НАТО првенствено антируски савез, а историја потврђује да је Русија највећи српски пријатељ.

Веома је значајно истаћи да ће се концепција и процес одлучивања у НАТО савезу вероватно мењати. Одлуке се неће доносити консензусом, већ већином гласова. У будућности неће имати исти број гласова све државе – чланице НАТО-а, већ ће се број гласова одређивати према броју становника сваке државе чланице НАТО-а, што значи да мале земље неће имати никакву улогу у процесу одлучивања у војном савезу НАТО.

15) Радослав Гађиновић, Спречити погашање Србије у „Атлантику“ - *Економске интеграције и војна неутралност је интерес Србије*, Култура полиса - посебно издање /2015, изд. Култура - Полис, Нови Сад, Институт за европске студије, Београд, 2015, стр. 92,

Ако је НАТО безбедносна организација, онда Србија нема никаквих проблема ни потребе да се учлањује у НАТО, јер је са свих страна окружују чланице НАТО-а.

С друге стране, ако је НАТО истински борац против међународног тероризма, а запосео је све суседне земље Србије, онда по тој логици Србији не прети опасност ни од тероризма.

Међутим, стварност је нажалост другачија. НАТО и даље примењује двоструке стандарде по питању дефинисања савременог тероризма зависно од интереса Америке и њених савезника, па ће тероризам највероватније бити и даље проблем не само Србије већ и многих земаља света, које су економски и војно моћније. Такође, НАТО тражи нове бнорце којих ће бити у новопримљеним чланицама, јер старим чланицама је „већ свега доста”. „Велики НАТО” се умиљава малим потенцијалним чланицама, јер му се жури да се не угаси, пошто се према оцени неких њихових највиших руководиоца НАТО суочава са „врло озбиљним, дугорочним системским проблемима.” Србија не може утицати на судбину НАТО алијансе, али би требало да утиче на своју судбину и своју позицију у међународној заједници(коју не чине само чланице НАТО алијанске) у будућности. На српском народу и држави су успели многи НАТО експерименти, од тестирања новог и утрошка старог наоружања, осујећивања жеље Срба да живе у једној држави, егзодуса српског народа са својих вековних историјских и етничких простора, до успостављања лојалних режима, па до застрашивања српских потенцијалних пријатеља. НАТО поред свега није успео да „стабилизује прилике у региону” да би на другим местима решавао важнија питања, зато није престао да прети Републици Српској и непокореном делу Срба у Србији.¹⁶

НАТО, као инструмент глобализма, и наглашено војна структура, у савременим условима је превазиђен. Идентитет НАТО је недефинисан, тек се очекује нови стратегијски концепт, па би био нејасан и циљ приступања тој алијанси. Познато је да чланство у НАТО много кошта, а земља би била принуђена да идер у војне операције сумљивог легитимитета, чиме би могла да изазове одмазду земаља и народа у којима се ангажују коалиционе војне снаге.

Треба бти јасно свим Србима да НАТО неће заштитити територијални интегритет Републике Српске и Србије, нити ће Србији помоћи да поврати суверенитет на КиМ, коју је НАТО привремено окупирао, ни када би Србија приступила у чланство НАТО-а. Сви поступци НАТО-а, од када се почео интересовати за „пробле-

16) Синиша Боровић, Уместо закључка, Зборник, Србија и НАТО - за и против, Академија за дипломатију и безбедност, Београд, 2010, стр. 173,

ме Срба” били су у континуитету против српских интереса, зато је свако инситуирање од било којих групација и институција на домаћој и међународној сцени за приступање Србије НАТО-у бесмислено и нема никакве шансе за остваривање тог неприродног циља НАТО-а, јер најновије истраживање јавног мњења показују да би се испод 14 процената грађана позитивно изјаснило на референдуму о учлађењу Србије у НАТО, па у таквој ситуацији је бесмислено ово питање опште и потенцирати.

Челници војног савеза НАТО Србији намећу и професионализацију војске и укидање регрутног система, што је први корак у одвајању Србије од своје вековне традиције. Србија би евентуалним уласком у НАТО морала да промени комплетну безбедносну структуру. Национална безбедност Србије би се укинула – утопила би се у ткз. глобалну безбедност. Држава би изгубила суверенитет, а друштво би полако губило идентитет.

Уласком у НАТО Србија би индиректно признала легитимитет агресији против СРЈ 1999. године и свим евентуалним одликама о коначном статусу Косова и Метохије које се косе са њеним интересима. Иако се уласком у НАТО смањује шанса за конвенционални и симетрични напад неке државе на Србију, теоретски се повећава њена изложеност новим транснационалним и асиметричним претњама, као што је, на пример, међународни тероризам исламистичких фундаменталиста.

Од 2007. године, за народњачку коалицију, предвођену Демократском странком Србије, војна неутралност је представљала манифестацију отпора у односу на НАТО и пројектовану независност Косова и Метохије, док је за прозападни блок, предвођен Демократском странком, војна неутралност била небитна, пошто и статусно међународно признате неутралне државе (Аустрија, Шведска, Финска и Швајцарска), као чланице процеса Партнерство за мир, имају своје мировне војне снаге у разним мисијама, и уско сарађују са НАТО-ом. Пошто ова декларативно-политичка одлука народне скупштине Србије, као последњи апел Западу да не подржава сецесију Косова није успео, дошло је до пада владе и расписивања превремених општих избора. За сада је сигурно само да се неутралност још не може тумачити као заокрет према Русији, већ као извештај застој у приближавању атлантској алијанси, или пре као предах у ситуацији када нема лаких, нити опште прихватљивих решења.

Србија је, као фактички неутрална земља, упркос једносмерном кретању ка Западу од 2000, покушала да успостави неку врсту војно-политичке равнотеже, али је занимљиво да се на неутралност не позива ни једна транзициона земља.

Заговорници ове идеје сматрају да је војна неутралност најприкладнији начин да се постојећа безбедносна угроженост Србије претвори у активни фактор самоодбране. Тиме се добија маневарски простор у стратешкој сарадњи са земљама без ограничења, а у складу са сопственим државним и националним интересима. Иако је дефинитивна одлука о приближавању НАТО-у с једне или некој другој опцији с друге стране, сада одложена. Занимљиво је да неутралност, како је у Резолуцији формулисано, уопште не искључује тесну билатералну сарадњу ни са НАТО-ом, нити са неком државом појединачно. А то је оно што би у овој одлуци могло представљати највећи проблем, али истовремено и највећу предност.¹⁷

Сваки уговорни однос подразумева и узајамно поштовање у том односу, па се поставља питање, да ли НАТО поштује или би поштовао Србију као евентуалног партнера ? На пример, командант јужне здружене команде НАТО у Напуљу амерички генерал Марк Фицџералд (*Mark Fitzgerald*) каже да су паралелне структуре српске власти на северу Косова и Метохије претња безбедности у региону и да нису у складу са рез. 1244. Поставља се питање како то да у једној варијанти амерички генерал помиње рез. 1244, а његова „легалистичка” и „демократска” влада не признаје ту резолуцију признавајући Косово и Метохију као независну државу.

Дакле, стална војна неутралност је остварљива једино уз сагласност великих сила и СБ ОУН. Суверена држава свој циљ о сталној неутралности може остварити најреалније у временима великих политичких криза и војних конфронтација ако је њен геополитички и геостратешки положај значајан за све учеснике у кризи, па би њена неутралност била значајна за све конфронтационе стране, као што је то био случај са Аустријом у време хладног рата. Међутим, велики проблем представља и члан 43 Повеље који изричито налаже да свака држава чланица УН мора учествовати у војним интервенцијама по налогу УН, али пракса потврђује да је и тај члан могуће заобићи ако је то у интересу великих сила и равнотеже снага у одређеном периоду и одређеном региону. С друге стране, ако Србија стварно жели сталну неутралност мора испунити све услове које обавезују стално неутралне земље, поред осталог у свим својим стратешким документима, што је по мишљењу аутора овог текста веома дуготрајан и тежак пут.

Србија треба да учествује у европском концепту безбедности, али не као чланица НАТО. Србији не прети опасност ни од које државе која није чланица НАТО да би морала под њихов(НА-

17) Андреја Савић, НАТО У СРБИЈИ - СРБИЈА БЕЗ НАТО-а, Зборник радова, „Србија и НАТО - за и против,” Академија за дипломатију и безбедност, Београд, 2010, стр.133-134

ТО) „кишобран”, што значи да нема рационалног разлога за улазак Србије у НАТО. Србији прети опасност од сепаратистичког тероризма са којим се Србија може и сама обрачунати ако опет НАТО не постане ваздухопловна или нека друга подршка тероризму на Балкану. Резолуција коју је донео Српски парламент о војној неутралности Србије грађани Србије морају поштовати. Србија као војно неутрална држава у крајњем случају може бити и чланица Европске Уније, као нпр. Кипар, Аустрија, Финска, Ирска, Шведска и Малта. Србија наравно, може сарађивати и са НАТО у неким одређеним ситуацијама, као нпр. борба против међународног тероризма, организованог криминала, спречавање последица елементарних непогода. На економском плану сарадња је могућа и веома пожељна, нпр. продаја војне опреме и наоружања произведених у Србији, као и куповина одређених средства од чланица НАТО. Србија је приступањем 14.12.2006. године програму „Партнерство за мир”, као неутрална земља изразила жељу за сарадњу и са НАТО.

Дакле, Србија са природним потенцијалима и стручњацима, са изузетним геополитичким положајем, са врло бременитом и славном историјом, мора дефинисати витални национални интерес, водити разумну спољну политику, а на унутрашњем плану улагати максималне напоре за изградњу савременог система безбедности. На тим премисама мора се изграђивати систем општег функционисања државе. Одлуку о евентуалном приступу НАТО морају донети грађани Србије на референдуму, јер и челници западне војне алијансе желе да знају каква је воља грађана Србије по том питању. Познато је да Америка и НАТО никада не остају тамо где их не воле, осим кад примењују војну силу или политичко насиље. Најновија истраживања показују да је НАТО у Србији непожељан за дужи временски период, што потврђује и чињеница да је подршка грађана Србије чланству у НАТО пала на испод 14 одсто.¹⁸

ЛИТЕРАТУРА

Аврамов, С. Међународно јавно право, Академија за дипломатију и безбедност, Београд, 2011.

Андрић, Н. и Крсмановић, С. „Убијање као „коллатерална штета”“, Нови гласник бр. 5/2000, Војно издавачки завод, Београд, 2000.

Гађиновић, Р. Насиље у Југославији, ЕВРО, Београд, 2002.

Гађиновић, Р. „Спољни оружани облици угрожавања капацитета

18) Милан Нешић, Евроскептицизам у порасту: Млади се највише противе ЕУ, Радио слободна Европа, 17. 10. 2012.

безбедности државе“, Политичка ревија бр. 1/2013, изд ИПС, Београд, 2013.

Гађиновић, Р. „Спречити потапање Србије у „Атлантику” - Економске интеграције и војна неутралност је интерес Србије“, Култура полиса - посебно издање /2015, изд. Култура - Полис, Нови Сад ; Институт за европске студије, Београд, 2015.

Јевтовић, Г. Директно су повезани *ИРАП*, Бриселски споразум и потчињавање Србије њеним непријатељима, Фонд стратешке културе, Београд, 2015 .

Кривокапић, Б. Енциклопедијски речник међународног права и међународних односа, ЈП Службени гласник, Београд, 2010.

Нешић, М. „Евроскептицизам у порасту: Млади се највише противе ЕУ“, Радио слободна Европа, 17. 10. 2012.

Остојић, С. Злочин дипломатије, Бобар, Бијељина, 1998.

Савић, А. „НАТО у Србији - Србија без НАТО-а“, Зборник радова Србија и НАТО - за и против, Академија за дипломатију и безбедност, Београд, 2010.

Radoslav Gacinovic

MILITARY AND POLITICAL NEUTRALITY AND THE FUTURE OF SERBIA

Resume

In our view, a country willing to maintain good and peaceful relations with everyone, does not enter any contractual relation in military alliances, especially when comes to NATO, because they have officially adopted a doctrine of preventive wars. One of the main reasons why Serbia should avoid NATO membership is that it is becoming largely anti-Russian alliance, while Serbia and Russia are historically friendly nations. Moreover, the concept and process of decision making inside NATO will most likely be changed from consensual to majority voting, with different countries weighing disproportional number of votes. This means that smaller countries will have no say in decision making. Furthermore, if NATO is indeed a security organization, Serbia does not have a need to join it, because it is already surrounded by its members, and therefore safe. However, the reality is quite different. NATO is still applying double standards when comes to defining the modern terrorism, depending primarily on US interests. Furthermore, the complete national security system of Serbia would be overhauled, and national security as a category would be abolished and melted in so-called global security, with country losing its sovereignty and identity.

There is another path for Serbia: to cooperate with NATO in fight against global terrorism, organized crime, in disaster prevention, in economic matters. Serbia is already a member of Partnership for Peace program since 2006, thus demonstrating a clear wish for cooperation. Finally, by joining NATO, Serbia would implicitly recognize the legality and legitimacy of 1999 intervention against Federal Republic of Yugoslavia, while also recognizing all subsequent decisions on the status of Kosovo and Metohija.

Keywords: *Serbia, NATO, independence, neutrality, integrations*

* Овај рад је примљен 28. марта 2018. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције, 26. априла 2018. године.

Радован Радиновић

Београдски форум за свет равноправних

КРИЗА СТРАТЕГИЈЕ ОДВРАЋАЊА

Сажетак

У тексту се разматрају чиниоци који угрожавају ефикасност стратегије одвраћања. Захваљујући тој стратегији и равнотежи страха на којој она почива велике силе спречава да оне директно ступају у међусобно војни сукоб, а нарочито онај у коме би дошло до неограничене и неконтролисане употребе нуклеарних борбених средстава. Од негативних чинилаца које угрожавају стратегију одвраћања у овом раду се разматрају следеће: 1. Ширење НАТО на Исток и гомилање војних снага на границе Русије; 2. Инсталирање антиракетног штита у источној Европи, на Далеком истоку и на Аљасци, чији је циљ да се Русији одузме време неопходно за узвраћање на први нуклеарни удар НАТО-а и САД. 3. Минијатуризација нуклеарног оружја, односно производња тзв. малих бомби ограниченог разорног дејства; 4. Пролиферација тог оружја или повећање броја његових поседника. Имајући у виду наведене трендове, као и опасност да то оружје дође у посед неке терористичке организације, све то објективно повећава вероватноћу примене тога оружја и истовремено обезвређује стратегију одвраћања.

Кључне речи: *Стратегија одвраћања, нуклеарно оружје, ширење НАТО, стратегија националне безбедности, Путиново обраћање јавности*

ПОЈМОВНИ (ЗНАЧЕЊСКИ) ОКВИР

Термин „стратегија одвраћања“ или, прецизније речено, одвраћање датира још из времена хладног рата, када је светски поредак био саздан од два блока на челу којих су стајале две супер силе (САД

и СССР). Те две супер силе и њихови блокови су се међусобно надметали за свеколику превласт у свету. Оне су једине располагале нуклеарним потенцијалима који су били у стању да вишеструко униште цео свет. Ово без обзира која би од њих прва употребила своје нуклеарне ефективе. Друга страна је располагала могућношћу да на време открије да је према њој усмерен нуклеарни удар главног противника, те да благовремено, тј. пре него што се на њену територију и акваторију сруче уништавајући нуклеарни удари противника, узврати сопственим ударима и противнику нанесе такође уништавајуће ударе.

Никаква предност или превласт у односу снага двају главних противника – ни квалитативна, ни квантитативна – није била гаранција ни једној од страна у сукобу нити да ће предахитрити противника и нанети му удар пре него што он буде у стању да то открије и на удар одговори сопственим ударима, нити да ће своју земљу и народ спасити од тоталног уништења нити првим нити узвратним ударом.

Ето, на таквој равнотежи страха од тоталног међусобног уништења, обе супер силе избегавале су директне конфликте који би могли довести до њиховог тзв. великог рата, а то значи рата са неконтролисаном и неограниченом применом оружја за масовно уништавање. Супер силе су ратовале на свим пољима и фронтovima: идеолошком, политичком, вредносном, економском, обавештајно-пропагандном итд. Оне су били у сталном надметању у свим доменима изузев директног војног сукобљавања. Између њих је деценијама беснео тзв. хладни рат, уз неவிђену трку у наоружавању, бројне посредничке ратове вођене преко трећих држава или коалиција, али су се стриктно држале правила да међусобни војни конфликт избегну по сваку цену. У прошлости је било случајева да је војни сукоб супер сила био готово неизбежан, али се у последњи час проналазио начин да се катастрофа избегне, а то значи да је деловала стратегија одвраћања.¹

Може се рећи да је страх од одмазде противника био главни разлог што две супер силе на челу својих међусобно непријатељски расположених војних савеза нису ступиле у директни војни сукоб, иако је за то било врло изгледних повода у њиховом вишедеценијском надметању од краја Другог светског рата до средине 80-тих година, тј. до времена када је Источни војни и политички савез показао слабости и пукотине у својим редовима које се више нису могле санирати. Тако је стратегија одвраћања функционисала на принципу међусобног застрашивања. Парадоксално, војна технологија је довела до развоја нуклеарног као готово апсолутног оружја, а управо тај

1) Најпознатији пример опасности од избијања сукоба супер сила била је тзв. Кубанска криза с почетка 60-тих година прошлог века. Рат је избегнут готово у последњем часу тако што је сојетски лидер Хрушчов одустао од размештања ракетних система на Кубу, што би иначе био за САД довољан разлог да уђу у тзв. велики рат са СССР.

његов квалитет који му је омогућио да сваки директни војни судар доведе до победе, односно пораза стране која то оружје не поседује, постао је главна препрека за његову примену у рату. Тиме га је и практично дефункционализовао у његовој основној намени. Уместо директног побеничког војног убојног средства које на бојишту представља главни фактор преваге у односу снага, нуклеарно оружје постаје средство које спречава његову борбену употребу и фактички га премешта из сфере директне стратегије у средство посредне стратегије, односно стратегије одвраћања.²

Свака стратегија, па и стратегија одвраћања представља проналажење механизма и усклађивања ресурса на путу достизања стратешких циљева. У том контексту треба имати у виду читав низ потеза које су супер силе предузимале у међусобним односима, како не би дошле у опасност да нуклеарни рат не могу избећи. Ту спадају: међусобни дијалог – билатерално и у међународним организацијама и телима - у циљу детанта у њиховим односима; склапање антибалистичког споразума (1972. год.) и других споразума и иницијативе о контроли и смањењу нуклеарних потенцијала; спречавање пролиферације нуклеарног оружја; стални контакт ради избегавања грешака које би могле довести до нуклеарних сукоба између њих две; међусобна размена информација која је доводила до релаксације њихових односа, итд.

Све што је наведено, а и много тога што овде није наведено а јесте предузимано на плану избегавања директног војног сукоба супер сила, односи се на период биполарног светског поретка. Од његовог пада, тј. од почетка стварања мултиполарног поретка, када је престала потреба за мерама попуштања и контроле стања у међусобним односима, то стратегију одвраћања уводи у озбиљну кризу. Такву и толику да се свет никада до сада није налазио у толикој опасности од неконтролисаног избијања нуклеарног рата између најјачих војних сила света. У тексту који следи навешћемо неколико чињеница које кризу стратегије одвраћања доводе до самог врха, а одатле до катастрофе целог света је само један корак.

АНТИРУСКА ХИСТЕРИЈА ЗАПАДА И МЕЃУСОБНА ИСКЉУЧИВОСТ СТРАТЕГИЈА БЕЗБЕДНОСТИ САД И РУСИЈЕ

У релативно кратком временском размаку (нешто више од два месеца) оба лидера две нуклеарне супер силе изашла су у јав-

2) Види: Немања Божић „Равнотежа силе у војно политичкој моћи САД“, Војно дело, бр. 1 из 1979. године, страна 56-69, нарочито део о теорији одвраћања и улози оружја за масовно уништавање.

ност са својим концептима стратегија безбедности својих држава. Најпре је то учино председник САД (08.12.2017.год.). Додуше, сам текст стратегије има преко 50 страница,³ а Трамп је своје излагање свео на свега неколико страница. У том свом кратком експозеу амерички председник је маркирао главне ставке те његове стратегије националне безбедности, а оне су следеће:

- Сједињене Америчке Државе се суочавају са изузетно опасним светом који је испињен бројним претњама. У том смислу посебно се апострофирају неке земље којим авладају тзв. „лажни режими“. У те земље Трамп убраја Иран и Северну Кореју и сматра да ће оне ускоро имати нуклеарно оружје.
- Посебну опасност и претњу америчким националним интересима представљају Русија и Кина. Наводно, те земље су ревизионистичке и под тим сматра да се ради о државама које настоје да оспоре глобалну доминацију САД и да еродирају амерички систем безбедности.
- Тзв. слобони свет је изложен бројним другим опасностима, међу којима се посебно истиче тероризам и масовне миграције.
- Улога и мисија САД је да онемогуће опадање америчког угледа и утицаја у свету, да промовишу америчке вредности, да обезбеде даљњи просперитет америчког начина живота и система вредности и да очувају мир у свету намећући своју вољу у свим државама и народима.

У суштини, стратегија националне безбедности САД која носи име Доналда Трампа и даље је стратегија доминације, која у међународним односима полази од приоритета моћи, у првом реду војне моћи. Она тежи свету по мери САД, а не по мери самог тог света. За тему овог рада, а то је криза стратегије одвраћања, посебан значај има један од циљева те тзв. Трампове стратегије. Ради се о циљу обезбеђивања мира путем снаге. То значи да се тежи достизању такве и толике надмоћи да се свака претња може отклонити употребом војне силе, односно наметање мира путем присиле, а не преговорима, компромисима и поштовањем принципа и правила у међународним односима.

Посебно забрињавајућа чињеница је што Трампова стратегија најављује осавремењивање нуклеарних потенцијала Америке, производњу тзв. малих бомби и снижавање прага за коришћење, односно борбену употребу овог арсенала, а то стратегију од-

3) National Security Strategy of the United States of America, dosutupno na www.whitehouse.gov.

враћања готово доводи у ћорсокак. Овде треба имати у виду да су ове тзв. мале бомбе претежно намењене за евентуални одговор на нуклеарни напад на виталне америчке интересе било где у свету, а нарочито у Европи. Ко би то могао бити други изузев Русије, па је јасно коме су те бомбе намењене и против кога усмерене. Тиме се директно алудира на наводну руску конвенционалну претњу америчким европских савезницима, што је потпуна бесмислица. А тим бомбама им се, наводно, гарантује безбедност.

Да Русија неће мирно и пасивно посматрати како се амерички и НАТО војни потенцијали гомилају на њеним границама, било је сваком јасно још од средине 2007.-ме године, тј. од оног историјског говора Владимира Путина на безбедносној конференцији у Минхену. „Свет није само ваш“, поручио је Путин свим западним лидерима, а понајвише америчком председнику.⁴ То што је тада мислио постало је кристално јасно у његовом обраћању 01. марта 2018. год. посланицима оба дома Државне думе, Савета федерације, члановима Владе РФ, губернаторима, верским и политичким лидерима, личностима из културног и јавног живота и представницима водећих медија.⁵ Тај Путинов говор је директна опомена јастребовима у САД да је Русија свесна да свим мерама које они предузимају теже да јој одузму време за узвратни нуклеарни удар, што је сама суштина стратегије одвраћања. Цела видео презентација нових руских нуклеарних могућности треба да увери САД да, макар колико се трудили да војно блокирају руске границе, то неће бити довољно да онемогући руско узвраћање. За тему којом се овде бавимо најбитнија је врло оштра Путинова најава да ће Русија употребити нуклеарно оружје ако буде нападнута или она директно или њени савезници било којим нуклеарним средством, па и оним минијатурним. Колико би по убојној снази то узвраћање могло бити то сада и овде није могуће предвидети, али је битно подвући да би то стратегију одвраћања до крајности обезвредило, јер би, кад већ почне међусобна размена тзв. малих бомби, до ескалације сигурно дошло и одвраћање више не би функционисало.

Још је више узнемирујућа за нашу тему Путинова изјава да би Русија употребила нуклеарна средства и у случају да буде нападнута конвенционалним оружјем ако би тај напад био процењен као опасност по опстанак Русије као државе и као угрожавање њене територијалне целовитости. Ову изјаву треба схватити пре свега као упозорење свим геополитичарима и геостратезима За-

4) М. Лазански, лист „Политика“ од 03.03.2018. год., стр. 19.

5) Бојан Билбија „Војна моћ Русије гарант светског мира“, недељник „Печат“, бр. 510 од 09.03.2018. год., стр. 26

пада који потичу из геополитичке школе Збигњева Бжежинског и њима сличних који упорно тврде да је Русија превелика и да се са њом тако великом не може ефикасно управљати и да је она пребогата природним ресурсима да би их само Русија користила, те да би било праведно да те ресурсе могу користити и остале земље света. Зна се, наравно, ко би у том смислу био први на реду. Ништа од тога. Русија је, како то рече Путин, спремна на све да то спречи, односно спремна је и на једнострану примену нуклеарног оружја да би спречила комадање своје територије, а то би свакако значило крај постојања овог света каквим га данас знамо.

Посебно негативна чињеница за стратегију одвраћања представља свеопшта сатанизација Русије и поређење Путина са Хитлером а Русије са Немачком с краја 30-тих година 20-тог века. Тада је Немачка испољавала бруталне агресивне намере према суседима. Исто то наводно, према мишљењима и становиштима Запада данас чини Русија према својим суседима. У том смислу брине готово унисоно сврставање Запада и ЕУ уз Велику Британију око наводне руске кривице за тровање бившег руског шпијуна и сврставање око идеје и опредељења да се за тај догађај Русија казни иако се о томе још увек не зна права истина. До којих граница ће ићи то кажњавање Русије и посебно до којих граница може ићи руско стрпљење и уздржавање од одмазде ригорозним мерама, права је ноћна мора за стратегију одвраћања. Чини се да се још увек не види крај спирале тог заоштравања. А одатле свет лако може клизнути у катастрофу. Једини позитиван шок и отрежњавајући био би евентуални изненадни сусрет Трампа и Путина. Ова антируска хистерија коју шири Запад све више личи на политичко оружје којим се у ствари утире пут правом рату и то оном сукобу светских размера. Такође, ваља имати у виду да тако суманута русофобија није од јуче већ да она има своје дубоке историјске, геополитичке и цивилизацијске корене.⁶

ШИРЕЊЕ НАТО НА ИСТОК И КРИЗА СТРАТЕГИЈЕ ОДВРАЋАЊА

Ширење на Исток једно је од главних опредељења стратегије НАТО-а и то од раније. Ипак, ово што се данас чини је у том погледу права антируска хистерија Запада. Толика и таква да је америчка претеденткиња на место председника САД, Хилари Клинтон,

6) Види Г. Метан, Русија-Запад: хиљаду година рата: русофобија од Карла Великог до Украјинске кризе, Академска књига, Београд, 2017.год. стр. 1.,141.-250.; Х. Хофбауер, Слика непријатеља-Русија: историја једне демонизације, Албатрос Београд 2017., стр. 17.-22., 44.-49 и 71.-78.

готово очајнички захтевала од председника Трампа да заштити Америку од Русије. Разуме се, да се овде не ради о рационалној бризи за безбедност Америке, а још мање о њеној угрожености са стране Русије, већ о даљњем потпиривању антируског становишта које је данас постало готово опште место не само у Америци, већ и у целом западном свету. А главни стратешки циљ је сузбити све изразитије утицај Русије, како у њеном непосредном суседству, тако и на глобалном плану: у Европи, на Далеком, Средњем и Блиском Истоку, у Африци, Латинској Америци. Посебну опасност по светски мир представља непрестано гурање Русије у украјински конфликт, чему пун допринос даје и Трампова одлука да одобри извоз офанзивног наоружања Украјини. Тиме се директно подстиче радикализација кризе на руско-украјинској граници, што свет може гурнути у нови неконтролисани оружани сукоб, који би се тешко могао држати под контролом.

Своју стратегију ширења на Исток, НАТО је посебно промовисао на свом последњем самиту у Варшави, лета 2016.-те године.⁷ На фону јачања антируског становишта, ширењем НАТО на Исток и његовим приближавањем ка границама Русије, НАТО најстоји остварити неколико стратешких циљева:⁸ 1. запречити све стратешке правце преко којих Русија може остварити везе са Европом, а то су Балтик на северу, Пољска и Украјина на централном вектору и Балкан на југу; 2. по сваку цену спречити да руски војни и полички ангажман у Сирији кризу у овој земљи реши тако што би се очувала њена територијална целовитост и владајући режим Асада, а што треба да буде увод у стварање нове проамеричке политичке и геополитичке конфигурације Средњег истока, у којој би био сузбијен утицај Русије и Ирана. Истовременим јачањем позиција у Грузији, Јерменији и Азербејџану приближити ове земље чланству НАТО, чиме војно затворити руски кавкаски стратешки правац и по могућности отворити нову кризу на руском Кавказу. 3. сталним присуством у Украјини остварити продор у дубину тзв. руске равнице.

Посебно негативан утицај на стратегију одвраћања имају мере НАТО и Запада на челу са САД које се односе на размештај војних снага у земље Балтика- Литванија, Летонија и Естонија, те у Пољску, Румунију и Бугарску. То се нарочито односи на тзв. анти-балистички ракетни штит којег САД инсталирају у Пољској и Румунији, те на Далеком истоку и на Аљасци. Штит је само привидно

7) О томе види текст „Актуелно стање, стратегија и перспективе НАТО савеза“, Безбедносни форум, бр. 2 2016.год., изд. Европски безбедносни форум, Београд, стр. 9.-15.

8) Исто, стр. 13.

дефанзивног караткера, јер се он врло брзо може (и хоће) претворити у офанзивни комплет. Привидно намењен за одбрану од иранских и северно корејских ракета, штит је превасходно постављен да би обарао руске ракете средњег домета које су гарант руског одговора на евентуални напад нуклеарним средствима мање разорне снаге НАТО-а и Запада које су размештене на тлу Европе. Штит је такође намењен за пресретање далекометних руских ракета распоређених на далеком истоку Русије и намењених за ударе по територији САД у случају општег нуклеарног сукоба. Такође, ракетни штит може врло брзо бити наоружан и нуклеарним средствима која у свом домету имају готово цео простор европске Русије, чиме руско узвраћање на евентуални нуклеарни напад би било доведено у питање.

Да бисмо илустровали механизам функционисања стратегије одвраћања и у том контексту сагледали опасности које у себи крије неконтролисано ширење НАТО на Исток, ваља имати у виду податак да на евентуални напад са територије САД руски одговор на располагању има око 30 минута. Ту спада уочавање лансирања, идентификација опасности, аналитичка обрада и информисање одговорних и надлежних за издавање наређења за узврат итд. Све је то могуће обавити у тих тридесет минута. Но, ако се нуклеарни удар изводи са територије Румуније, Пољске или Балтичких земаља, тада Русија за узвраћање на располагању има тек неколико минута, а то није довољно. Управо зато стратегија одвраћања упада у нерешиву кризу. Та чињеница тера обе стране да стално проналазе нове системе који могу пробити сваку одбрану или своје ефективне намењене за узвраћање размештају на подморнице које плове уз обале главног противника, или у догледно време у космос, одакле би узвраћање било загарантовано. Разуме се, до неких нових открића која би и то узвраћање довела у питање. Све то свет гура у нову велику трку у наоружању, што додатно угрожава светски мир, а стратегију одвраћања уводи у нову кризу.

МИНИЈАТУРИЗАЦИЈА НУКЛЕАРНИХ СРЕДСТАВА

О производњи тзв. малих бомби почело се писати још од краја 60-тих и почетка 70-тих година прошлог века. Писало се у страним изворима, али и у нашим.⁹ Циљ је био да се произведе нуклеарно борбено средство које ће имати ограничено разорно и топлоотно дејство, а које ће задржати апсолутно радијационо дејство, али на

9) Види Вулета Вулетић „О борбеним карактеристикама тактичког нуклеарног оружја“, Војно дело, бр.3, 1976.год., стр. 94.-101.

ограниченом простору, пре свега у оквирима тзв. битачне просторије. Потпуна је илузија, да не кажемо тежу и непристојнију реч, да ван радијуса успешног зрачења радијација престаје бити опасност, јер она траје све до краја периода полураспада материје која је извор радијације (а то може потрајати и неколико милијарди година). Дакле, зрачење је у овом смислу апсолутна категорија.

Војним технолозима и стратезима је био циљ да добију оружје које неће рушити градове и убијати стотине хиљада цивила, попут оних у Хиросими и Нагасакију, већ које ће бити у стању да униште борбене саставе на бојишту и борбене системе, нарочито оклопно-механизоване. И у томе су успели. Добили су нуклеарне бомбе од неколико килотона, ракете и артиљериске гранате пуњене радијационим материјалом, односно нуклеарним експлозивом. У исту ту категорију тзв. малих нуклеарних средстава спадају и дронови који носе пројектиле пуњене овом врстом експлозивне материје.

Само сазнање да таква убојна средства постоје, да са њима располажу велике војне силе, али и неке друге невелике земље, повећава ризик од његове употребе. Логично је и разумљиво да нуклеарна средства велике разорне моћи и великог домета преваходно служе за међусобно застрашивање великих сила, на чему се иначе заснива савремена стратегија одвраћања, али та тзв. минијатурна средства су намењена за борбену употребу на бојишту, пре свега у оним сукобима који се претежно могу квалификовати као конвенционални сукоби. Њиховом појавом и увођењем у организацијско-формациско устројство јединица на бојишту укида праг страха од практичне примене ових средстава, односно уклања баријеру страха да би његова примена могла изазвати неконтролисани сукоб између великих сила. Зна се да обе велике нуклеарне силе располажу овим нуклеарним средствима. Она свакако нису произведена само да се лагерију већ и да се примењују. Уосталом, нова Трампова стратегија националне безбедности потенцира управо ова средства, тзв. мале бомбе. Са тим бомбама Америка намерава да брани своје савезнике у Европи од наводних руских удара са исто таквим односно минијатурним средствима.

Главна опасност од минијатуризације нуклеарних средстава по ефикасност стратегије одвраћања није зато што би та средства као таква пореметила нуклеарни баланс моћи између великих војних сила, већ зато што та средства вероватноћу њихове употребе чине далеко већим него да их нема. Једном употребљено нуклеарно средство макар колике јачине отвара пандорину кутију посрепене ескалације сукоба и примену све јачих и јачих средстава без

ограничења, а то би водило у директну светску катаклизму. У тим околностима стратегија одвраћања више уопште не би функционисала.

Посебна опасност процеса минијатуризације нуклеарних средстава огледа се у томе што се тим путем повећава и могућност да тако минијатурна нуклеарна средства падну у руке некој терористичкој организацији. Само се са ужасом можемо запитати у каквој би се опасности нашао савремени свет ако би се то догодило. Не само да би то повећало уцењивачки капацитет тероризма и терористичких организација, већ би то директно угрозило и светски мир и опстанак човечанства.¹⁰

У спречавању примене средстава за масовно уништавање од стране терористичких организација стратегија одвраћања нема готово никаквог утицаја. Управо се у томе састоји и одговорност земаља које та средства поседују да их чувају како не би пала у руке терористима.

ПРОЛИФЕРАЦИЈА НУКЛЕАРНИХ СРЕДСТАВА

Пролиферација у буквалном смислу значи ницање, клијање, бујање, умножавање (франц. *proliferation*), али у жаргонском новинарско-публицистичком смислу та реч означава и ширење нуклеарног оружја на земље које га до тада нису имале.¹¹ Најпре су до тог оружја дошле САД. Његову убилачку и разорну моћ демонстрирале су августа 1945.год., готово три месеца након завршетка Другог светског рата у Европи, бомбардовањем јапанских градова Хирошима и Нагасакија и произвеле застрашујуће људске губитке и разарања. Потом, неколико година касније до тог оружја дошао је и Совјетски савез, а потом и неке друге велике силе. На тај начин је успостављен баланс нуклеарне моћи, односно међусобни страх од узајамног уништења, ако би којом несрећом дошло до тзв. великог рата између две војне и политичке супер силе. Од тада светски мир практично чува стратегија одвраћања која се заснива на сазнању обе супер силе да у међусобном сукобу не би било победника, већ само поражених. Односно, да се ниједан стратешки циљ не може остварити нуклеарним ратом управо зато што не постоји начин да се избегне узвратни удар главног противника. Из тих разлога, иако је у више наврата долазило до заоштравања односа супер сила до крајњих граница, као што је то било случај у време тзв. Кубан-

10) Радован Јовић „Терористичка и диверзантска дејства нуклеарним, хемијским и биолошким борбеним средствима“, ч. Војно дело, бр.5, 1982.год, стр. 118.-128.

11) Bratuljub Kljaić „Veliki rječnik stranih riječi“, Zora, Zagreb, 1968.год., стр. 1070.

ске кризе, обе супер силе су своје стратешке интересе у односу на главног противника остваривале тежишно путем невојних средстава, или вођењем тзв. посредних ратова и ратова ниског интезитета. Све то време непрекидно је вођен тзв. хладни рат тј. рат свим средствима осим међусобне директне примене војне силе. Обе војне супер силе су ратовале на разним меридијанима света осим међусобно, плашећи се директне војне конфротације нуклеарним средствима што би врло извесно довело до обостраног уништења.

За стратегију одвраћања од нуклеарног рата, ствари се компликују онда када у посед нуклеарног оружја долазе друге земље, велике силе, али и оне мање, регионалне и друге. То је најпре био случај са Великом Британијом и Француском, а потом са Кином. Једном започети талас повећања броја земаља које поседују нуклеарно оружје било је тешко зауставити. То је изазвало не малу забринутост света уопште, а посебно две супер силе у страху да не би дошло до неког неконтролисаног ширења поседника тог оружја, нарочито међу земљама које су сматране идеолошки искључивим и војно-политички агресивним и које су својим империјалним и велико државним пројектима претили суседима нарочито оним са којим су имали нерашчишћене историјске рачуне. Да ствари буду још горе и неизвесније, супер силе су се крајње пристрасно држале тако што су подстицале своје савезнике да дођу у посед нуклеарног наоружања, а ревносно су се трудиле да друга страна у томе не успе. Резултат тог непринципијелног односа према ширењу нуклеарног оружја трка у наоружњу се развила до крајњих граница, а процес разоружања никада није дао очекиване резултате, изузев неколико палијативних акција и споразума о ограничавању поседовања неких типова нуклеарног оружја. Ту спадају рецимо Споразум о контроли конвенционалних снага, о смањењу нуклеарних бојевих глава стратегијске намене, Споразум о противракетној одбрани (1972.год.) из којег је Америка изашла у време владавине Џорџа Буша Млађег (2002.год.).

Било како било, већ данас је број поседника нуклеарног оружја нарастао на десетак. Кажемо овако неодређено зато што се тај број не може прецизно одредити, јер неке земље то брижљиво крију како не би дошле под удар санкција УН, а за неке има довољно разлога да се сумња да су у поседу нуклеарног оружја, а неке тиме отворено прете како би отклониле или умањиле војне претње великих или регионалних сила.

Без обзира што овог тренутка не можемо без дилеме утврдити које земље поседују нуклеарно оружје, исто тако без дилеме можемо рећи да је број тих земаља које поседују нуклеарно оружје

већи него 60-тих и 70-тих година прошлог века. Самим тим се повећала и опасност од примене тог оружја у ратовима којих ће бити исто онако како их је било у блиској прошлости. Тим пре што је међународни поредак у хаотичном нереду, са много кризних жаришта од којих су нека позната од раније, а нека су и новонастала. Посебно је забрињавајуће што су односи међу великим силама никад гори са тенденцијом даљег заоштравања. У условима тако заоштреног стања у међународним односима, те у околностима да у готово сваком од најврућих кризних жаришта постоје земље које поседују нуклеарно оружје или се са разлогом сумња да то оружје поседује, веома је извесно да је опасност од примене тог оружја у сталном порасту. А, када би једном дошло до његове примене, ескалација би била неминовна. То је само корак до самоуништења света. Дакле, пролиферација оружја за масовно уништавање доприноси опасности од његове примене, па је један од приоритета светске безбедности да се та пролиферација што пре и што ефикасније онемогући.

ЗАКЉУЧАК

Претходна разматрања полазе од става да је глобални мир тј. одсуство тзв. великог нуклеарног рата између две војне супер силе до данас очуван захваљујући равнотежи страха обеју сила, односно њиховом сазнању да свака од њих располаже таквим убојним потенцијалима који су су стању да вишеструко униште противника, те да у таквом рату не би било победника, односно такав рат би за последице имао уништење цивилизације на планети. Равнотежа страха се сазнива и на сазнању да ниједна страна није у стању да својим првим нуклеарним ударом онемогући узвратни удар противника. На том принципу равнотеже страха, без обзира да ли је њихова убојна моћ избалансирана, функционише стратегија одвраћања. То је главни разлог што САД на челу западне војне алијансе (НАТО), али и Запада уопште, у склопу своје стратегије глобалне доминације упорно настоје да Русији одузму могућност благовременог и ефикасног узвратног удара, након евидентираног првог америчког удара по територији Русије или неког од руских савезника. Том циљу посвећене су разноврсне мере и поступци Запада и САД на његовом челу, а посебно следеће:

1. Свеопшта сатанизација Русије и Путина као њеног неоспорног лидера и ширење страха од наводне руске војне агресије на суседе и источно-европске земље: Балтик, Пољска, Румунија, Блиски Исток и Скандинавија. Тиме се настоји оправдати нови талас милитаризације политике уопште, а

- посебно политике руско-европских односа. Стање тих односа је такво да се тзв. врући рат чини никада извеснијим .
2. У својој најновијој стратегији националне безбедности САД су Русију и Кину сврстале у ревизионистичке земље које настоје да тако преобликују међународни поредак да је из њега истисну САД као доминантну силу и себе наметну као силе предводнице. Отуда је један од приоритетних стратешких циљева САД да по сваку цену то онемогуће. Управо то свет води у све отвореније војне конфликте, укључујући и сукоб две војне супер силе, што би директно анулирало учинке стратегије одвраћања у спречавању таквог сукоба.
 3. Ширење нато на Исток је трајно стратешко опредељење америчке стратегије националне безбедности. Поред већ традиционалних прозападних земаља, Америка настоји да у орбити НАТО пакта привуче и неке земље које традиционално и културно-цивилизацијски тамо нису припадале. Ту се, пре свега, мисли на Украјину, Грузију, Азербејџан, Србију и др. На страну све негативне последице по безбедност и развој тих земаља, тај концепт ширења НАТО до физичких граница Русије и распоређивање војних снага дуж тих граница, укључујући и нуклеарна средства, у опасност доводи могућност Русије да узврати на први нуклеарни удар САД и НАТО, што изгледа као врло могућа и вероватна опција. Скраћивањем или потпуним одузимањем времена Русији да узврати, нуклеарни рат НАТО, односно САД против Русије чини све извеснијим, а стратегију одвраћања све неефикаснијом. Да ли ће се то и догодити није могуће тврдо закључити, али да је опасност све изгледнија, то је ван сваке сумње. Владимир Путин је у свом обраћању руској (и светској) јавности покушао да упозори да Русија неће дозволити да буде „ухваћена на спавању“ и у том погледу пружио и низ конкретних доказа, али остаје да се види какав и колики утисак је то оставило на оне којима је превасходно то упозорење било упућено. Остаје, дакле, да се види да ли је Путиново упозорење ојачало стратегију одвраћања или не.
 4. Процес минијатуризације нуклеарног оружја је у поодмаклој фази. Произведене су тзв. мини бомбе. Нова америчка стратегија националне безбедности том типу оружја даје истакнуто место. У њој се предвиђа распоређивање тих минијатурних нуклеарних средстава чак и у европске земље које граниче са Русијом, или су у њеној близини. Ту се мисли на Балтичке земље, Пољску, Румунију и др. Ако се има у виду да и

Русија располаже таквим средствима, није тешко закључити да та чињеница истовремено повећава вероватноћу употребе тих средстава у њиховом евентуалном међусобном ратном сукобу. А, то је директан удар на стратегију одвраћања.

5. Пролиферација нуклеарног оружја је следећи удар на стратегију одвраћања. Повећање броја земаља поседника овог оружја истовремено повећава и опасност од његове употреб. Ствар се додатно компликује опасношћу да та оружја дођу у посед терористичких организација којих је данас све више, нарочито оних крајње екстремних схватања и идеологија. Терористичке групе које би дошле у посед овог оружја знатно би повећале свој уцењивачки потенцијал и биле би још озбиљнија претња светском миру него што су то данас, односно повећала би се вероватноћа примене нуклеарног оружја у политичке сврхе.

ЛИТЕРАТУРА

- Билбија Бојан, „Војна моћ Русије - гарант светског мира“, Печат бр. 510, Београд, 09.03.2018.
- Божих Немања, „Равнотежа силе у војно политичкој моћи САД“, Војно дело, бр.1, Београд, 1978.
- Вулетић Вулета, „О борбеним карактеристикама тактичког нуклеарног оружја“, Војно дело, бр.3, Београд, 1976.
- Јовић Радован, Тероризам и диверзантска дејства НХБ средствима, Војно дело, бр.5, Београд, 1982.
- Кљајић Братољуб, Велики рјечник страних ријечи, Зора Загреб, 1968.
- Лазански Мирослав, лист “Политика”, 03.03.2018.
- Метан Г. Русија-запад: хиљаду година рата: русофобија од Карла Великог до Украјинске кризе, Академска књига Београд 2017.
- Мировић Дејан, Русофобија код Срба 1878-2017, Катена мунди, Београд, 2017.
- National Security Strategy of The United States of America*, www.whitehouse.gov (19. 12. 2017.)
- Радиновић Радован, „Актуелно стање, стратегија и перспективе НАТО савеза“, Безбедносни форум, бр.2, изд. Евроазијски безбедносни форум, Београд, 2016.
- Хофбауер Х. Слика непријатеља-Русија: историја једне демонизације, Албатрос плус, Београд, 2017.

Radovan Radinovic
THE CRISIS OF DETERRENCE STRATEGY

Resume

The paper analyses key factors threatening the efficiency of deterrence strategy. Deterrence and balance of fear have prevented big powers from mutual conflict, which would result with unlimited use of nuclear weapons. Several negative factors endanger the deterrence strategy: 1. enlargement of NATO to Eastern Europe and amassing of military forces on Russian border; 2. installation of anti-rocket shield in Eastern Europe, Far East and Alaska, with the goal to prevent Russia from nuclear response on possible attack of NATO and USA; 3. miniaturization of nuclear arms, production of small bombs of limited effect; 4. proliferation of nuclear weapons. Having in mind these trends, along with the risk of terrorist organizations gaining access to these weapons, we can conclude that the possibility of use of nuclear weapons is larger, which simultaneously devalues the deterrence strategy.

Keywords: *deterrence strategy, nuclear weapons, NATO enlargement, national security strategy, Putin's speech*

* Овај рад је примљен 10. априла 2018. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције, 26. априла 2018. године.

Обрад М. Стевановић

Криминалистичко-полицијска академија у Београду

ВОЈНОТЕХНИЧКИ СПОРАЗУМ ИЗМЕЂУ ДОСЛЕДНЕ ПРИМЕНЕ И МАРГИНАЛИЗАЦИЈЕ*

Сажетак

На путу приступања Европској Унији, Република Србија се суочава са бројним проблемима и препрекама. Као један од кључних услова за пуноправно чланство у тој заједници европских држава од Републике Србије се захтева, поред осталог, да са самопроглашеном „Републиком Косово“ закључи „правно обавезујући споразум“ о нормализацији односа. Мада још увек није сасвим јасно шта све подразумева тај споразум, чини се да је Република Србија под снажним притиском, пре свега Европске Уније и САД, да његовим закључењем, формално одустане од противљења чланству самопроглашене „Републике Косово“ у Уједињеним нацијама. Полазећи од тога да би закључењем тог („правно обавезујућег“) споразума, Република Србија, фактички признала такозвану „Републику Косово“ која се скоро две деценије „ствара“ на делу територије међународно признате државе и чланице Уједињених нација, у раду су презентовани резултати истраживања усмереног на трагање за одговором на питање: Какав је актуелни значај и међународноправни потенцијал Војнотехничког споразума у борби Републике Србије за опстанак Косова и Метохије у њеном саставу и за опстанак Срба на Косову и Метохији, у контексту њених евроинтеграција и бриселских преговора? Резултатима тако усмереног

* Рад је резултат истраживања на пројекту који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, под називом: „Косово и Метохија између националног идентитета и евроинтеграција“ (бр. ИИИ 47023; 2011–2017, руководилац пројекта: проф. др Урош Шуваковић).

истраживања утврђено је да Војнотехнички споразум, уз Резолуцију Савета безбедности Уједињених нација број 1244 и општеприхваћена документа и принципе међународног права, и данас представља важано међународно-правно средство у напорима Републике Србије да на међународној сцени оствари та два циља.

Кључне речи: *Споразум, резолуција, Србија, Косово, преговори, УН, ЕУ, САД, компромис*

КЉУЧНИ РЕЗУЛТАТИ ВОЈНОТЕХНИЧКОГ СПОРАЗУМА

Као што је познато, Војнотехнички споразум (у даљем тексту: ВТС или Споразум), познатији под називом Кумановски споразум, закључен је 09. јуна 1999. године у Куманову, после петодневних преговора вођених између представника уговорних страна: 1) влада Савезне Републике Југославије (у даљем тексту: СРЈ) и Републике Србије (у даљем тексту: РС) и 2) Међународних безбедносних снага под окриљем Уједињених нација (у даљем тексту: КФОР). Непосредно након закључења, тај Споразум је, из веома различитих разлога и интереса, схватан и тумачен, подржаван и оспораван, квалификован и коришћен, критикован и осуђиван, не само у изјавама политичара и аналитичара различитог образовног профила, већ и у одређеном броју научних и стручних радова.¹

Пре свега из политичких, али и из научно-стручних разлога, квалификације преговора и постигнутог Споразума кретале су се од екстремно позитивних до екстремно негативних. Према првим, ВТС се квалификује као споразум о окончању агресије, миру, па чак и победи, а према другим као споразум о верификацији пораза, капитулацији и окупацији Косова и Метохије (у даљем тексту: Космет).² Упркос томе што период од непуне две деценије није сасвим довољан да се реално сагледају и оцене резултати, значај, дometи, вредности, слабости и последице кумановских преговора и ВТС, оцене о њима су све уравнотеженије и реалније, посебно у периоду од противправног и једностраног проглашења „независности Косова“ (2008.), као и у контексту актуелних Бриселских преговора.³

1) На пример, у: Обрад Стевановић, Кумановски споразум, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2015, стр. 237; Обрад Стевановић, и др., „Превенција етнички мотивисаног тероризма у Републици Србији: Студија случаја - Бујановац, Прешево, Медвеђа“, Теме, бр. 4/2012, Ниш, 2012.

2) Упоредити са: Обрад Стевановић, Кумановски споразум, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2015, стр. 13.

3) Исто, стр. 233.

И поред тога, што се не може оценити као најбоље решење косметске кризе, што је у појединим елементима могао бити повољнији и што њиме није остварен највиши ниво државних интереса РС, ВТС се свакако може квалификовати као решење које је у конкретним историјским и геополитичким околностима било могуће прихватити и реализовати у интересу националне безбедности СРЈ и РС. Као резултатом компромиса, њиме су обе преговарачке стране по нешто добиле и по нешто изгубиле у односу на своје почетне захтева, тако да он сам по себи садржи и добитке и губитке на обе преговарачке и уговорне стране.⁴

Прихватљивост компромисног решења за СРЈ и РС била је, суштински, заснована на чињеници да су Споразумом јасно изражени ставови којима су прихваћени најважнији (кључни, суштински, главни) услови СРЈ и РС за његово закључење. Поред престанка НАТО агресије на СРЈ и РС, најзначајнији од тих услова био је доношење Резолуције Савета безбедности Уједињених нација (у даљем тексту: СБ УН) којом ће се гарантовати државни суверенитет и територијални интегритет РС (тада СРЈ) на Космету. Уз прихватање та два услова, најважнији резултати – последице закључења ВТС у општем, безбедносном и историјском смислу, су и: 1) повлачење војних и полицијских снага СРЈ и РС са Космета и 2) распоређивање снага КФОР на Космет.⁵

Закључењем ВТС и почетком повлачења безбедносних снага СРЈ и РС са Космета, формално и фактички, суспендовани су, а након њиховог повлачења и кончано обустављени ваздухопловни напади НАТО на СРЈ и РС.⁶ На тај начин, обустављен је међународни оружани сукоб, односно ратно стање изазвано агресијом НАТО на СРЈ и РС. Тиме је заустављен и ескалирајући тренд несавладиво тешких ратних последица у људским животима, здрављу људи, разарању инфраструктурних објеката и у деградацији животне средине у СРЈ и РС. Истовремено, тиме је завршена и серија оружаних сукоба на територији бивше Југославије у којима су унесрећене стотине хиљада њених грађана.⁷

Потврђивањем Документа А/Ч, који је касније постао и саставни део Резолуције СБ УН број 1244, Споразумом је потврђен и државни суверенитет и територијални интегритет тадашње СРЈ, а тиме и РС на Космету.⁸ Поред тога, повлачење војнополицијских

4) Исто, стр. 233-4

5) Исто, стр. 234-236.

6) Војнотехнички споразум, Куманово, 09.06.1999, чл. 1 т. 2б и 2е.

7) Обрад Стевановић, наведено дело, стр. 235-236.

8) Војнотехнички споразум, Куманово, 09.06.1999, чл. 1 т. 1; Резолуција СБ УН, број 1244, 10.06.1999, Анекс 2, тач. 8.

снага СРЈ и РС са Космета условљено је тиме да међународне безбедносне снаге КФОР под окриљем УН, привремено преузму одговорност за успостављање и одржавање безбедног окружења, односно реда и безбедности за све грађане Космета,⁹ непосредно по њиховом распоређивању на Космет. Преузимањем те одговорности, снаге КФОР су преузеле од СРЈ и РС и поверени део њиховог државног суверенитета на Космету. На тај начин, државни суверенитет СРЈ и РС на том делу њихове територије, није пренет ни на НАТО ни на етносепаратистички мотивисане представнике екстремних Албанаца на Космету, већ на организацију под окриљем Уједињених Нација.¹⁰

Међутим, неспоран квалитет и значај сваког споразума не значи да ће се аутоматски и у потпуности остварити обавезе које су њиме уговорне и заинтересоване стране преузеле. Разлог за то налази се у чињеници, што се у пракси, неретко, чак и квалитетни споразуми погрешно тумаче и/или непотпуно спроводе или се уговорне стране у његовом спровођењу недоследно понашају. Ти проблеми, индицирани су и у спровођењу ВТС, због чега се може претпоставити да се они могу појавити и као део спровођења бриселских споразума.¹¹

ПОГРЕШНО ТУМАЧЕЊЕ И НЕПОТПУНО СПРОВОЂЕЊЕ ВОЈНОТЕХНИЧКОГ СПОРАЗУМА

Погрешно тумачење ВТС, као и сваког другог споразума, може бити мотивисано веома различитим разлозима. Њему нису склони само политичари и новинари, већ и аналитичари, па чак и научни радници, веома различитих образовних и професионалних профила. Из незнања, површности или других разлога они, у вези са ВТС, често заступају следећи нетачне ставове: 1) да је тај ВТС закључен са НАТО као противничком страном у међународном оружаном сукобу, 2) да се његово закључење може квалификовати као незаконит акт капитулације и да је последица његове примене окупација дела територије РС, 3) да снаге КФОР по свом статусу припадају војним и/или мировним снагама НАТО, 4) да те снаге немају одговорност за стање безбедности у Копненој зони безбедности (у даљем тексту КЗБ), 5) да су се након закључења ВТС снаге СРЈ и РС најпре повукле са Космета, да су затим снаге КФОР ушле на Космет и да је након тог агресија НАТО обустављена, као

9) Војнотехнички споразум, Куманово, 09.06.1999, чл. 1 тач. 2.

10) Обрад Стевановић, наведено дело, стр. 235.

11) Исто, стр. 236.

и 6) да је максимално бројно стање особља СРЈ и РС којем ће бити дозвољен повратак на Космет 999 припадника.¹²

Супротно тим – чињенично нетачним ставовима, тачно тумачење појединих одредаба ВТС, пре свега подразумева: 1) да ВТС није закључен са НАТО, већ са међународним безбедносним снагама под окриљем УН (КФОР), у чијем саставу су и снаге држава које нису члнице НАТО, 2) да се због тога закључење ВТС, у војном смислу, не може квалификовати капитулацијом нити окупацијом дела територије СРЈ и РС, 3), да снаге КФОР нису ни војне ни мировне, већ су Споразумом одређене у статусу међународних безбедносних снага, 4) да су снаге КФОР преузеле и да још увек имају потпуну одговорност за безбедно окружење, не само на територији Космета већ и у КЗБ, 5) да су закључењем ВТС и почетком повлачења снага СРЈ и РС са Космета, ваздухопловни напади НАТО суспендовани, а да су се војнополицијске снаге СРЈ и РС повукле са Космета, након што су снаге КФОР ушеле на ту територију и формално преузеле одговорност за безбедност свих грађана Космета.¹³ као и 6) да је максимално бројно стање особља СРЈ и РС којем је требао бити дозвољен повратак на Космет 1999, а не 999 припадника.¹⁴

Озбиљнији проблем од проблема погрешног тумачења, свакако је проблем непотпуног спровођења сваког па и ВТС. Као што је познато, у пракси се могу појавити различите комбинације квалитета закључења и квалитета спровођења сваког споразума. Тако је било и могуће да се у Куманову закључи добар споразум који би се касније лоше спроводио, као што је било могуће да се закључи лош споразум који би се касније добро спроводио.¹⁵ Бројни индикатори ипак јасно указују на то да су проблеми неспровођења значајно озбиљнији од проблема самог закључења ВТС. Ти проблеми се јасно индикују чињеницом, да снаге КФОР ни до данас нису, уште или у потпуности, реализоваале неке од веома важних обавеза које су преузеле закључењем ВТС,¹⁶ упркос томе што је РС испунила све своје, тим Споразумом преузете, обавезе.

Понашајући се као војне и самозаштитне снаге НАТО и као претежни савезници такозване „Ослободилачке војске Косова“ (у

12) Исто, стр. 237.

13) Исто.

14) До броја 1999 долази се језичко-логичким тумачењем текста тач. 6 Анекса 2 уз Резолуцију СБ УН број 1244 који гласи, „После повлачења, биће дозвољен повратак договореног броја југословенског и српског особља...“ и текста фунсоте уз тачку 10 истог Анекса који гласи: „Повратак особља биће под надзором међународног безбедносног присуства и биће ограничен на мали договорени број (стотине, не хиљаде)“.

15) Обрад Стевановић, наведено дело, стр. 236.

16) Исто, стр. 238.

даљем тексту: ОВК) и Хашког трибунала, снаге КФОР: 1) нису поступале тако да се избегне „безбедносни вакуум“ током њиховог распоређивања на Космет; 2) нису обезбедиле одговарајућу контролу прелажења државне границе СРЈ са Албанијом и Македонијом; 3) нису успоставиле и одржале потребан ниво безбедног окружења за повратак расељених и прогнаних и за безбедан живот свих грађана Космета; 4) нису омогућиле повратак ограниченог броја припадника безбедносних снага СРЈ и РС на Космет; и 5) нису извршиле суштинску демилитаризацију ОВК.¹⁷

Такво неспровођење Споразумом преузетих обавеза од стране међународних безбедносних снага, узроковало је ескалацију насиља албанских екстремиста на Космету чије су најзначајније последице: 1) убиства, телесна повређивања, отмице, злостаљања и друге непосредне последице насиља, 2) живот у страху од небезбедности и ограничена слобода кретања на Космету, 3) изостанак повратка на Космет прогнаних и интерно расељених лица, као и 4) преливање насиља албанских екстремиста на територију општина Прешаво, Бујанаовац и Медвеђа и на територију Западне Македоније.¹⁸

НЕДОСЛЕДНО ПОНАШАЊЕ МЕЂУНАРОДНИХ СНАГА У СПРОВОЂЕЊУ ВОЈНОТЕХНИЧКОГ СПОРАЗУМА

Недоследно понашање снага КФОР и других међународних снага на Космету огледа се, пре свега: 1) у коришћењу двоструких стандарда у односу према странама у претходном оружаном сукобу; 2) у несагласности између формалног и фактичког идентитета снага КФОР; 3) у неоправданом смањивању бројног стања тих снага; и 4) у пристрасном, необјективно и коруптивном понашању појединих припадника међународних снага на Космету.

Коришћење двоструких стандарда у односу према странама у сукобу огледа се у неуједначеном – асиметричном односу међународних снага на Космету, као и најмоћнијих субјеката међународне заједнице према ОВК и привременим органима власти на Космету – с једне стране и према представницима, органима и снагама СРЈ и РС – с друге стране. Тако асиметричан однос произилази, у основи, из геополитичких интереса великих сила, а тиме и из схватања СРЈ и РС – као њиховог противника и ОВК – као њиховог савезника у спровођењу мисија међународних снага на Космету.¹⁹

17) Исто.

18) Исто.

19) Исто, стр. 241.

Кључни индикатор таквог односа и схватања је, већ анализирали изостанак стварне и потпуне демилитаризације ОВК и толерисање њене кључне улоге у формирању привремених органа власти и у продужавању насиља и других криминалних активности на Космету, укључујући и преливање тог насиља ван Космета. Супротно таквом односу према ОВК, КФОР је био стриктно доследан у надзору поштовања ВТС од стране снага СРЈ и РС.²⁰

Асиметрија у одговорности појединаца за ратне и друге тешке злочине почињене на Космету, други је индикатор коришћења двоструких стандарда у односу према странама у претходном оружаном сукобу.²¹ Упркос томе што је грешака па и тешких злочина било на свим странама, за њих су одговарали углавном Срби.²² За неспорне злочине припадника ОВК,²³ до сада скоро да нико није кривично одговарао, док за злочине НАТО (у Меји, Кориши, Лужану, Грделици или у Београду – РТС) или за појединачне злочине припадника снага КФОР, скоро и да не постоји никаква вероватноћа нити начин да одговорни појединци изађу пред надлежне правосудне органе.²⁴

Несагласност између формалног и фактичког идентитета снага КФОР, такође је један од облика недоследног понашања тих снага. Упркос томе што су, сагласно одредбама Резолуције СБ УН број 1244 формално успостављење у статусу снага под окриљем УН, њихови команданти, команде и састави се, фактички (вербално и симболично), представљају као снаге под аутономном командом НАТО, укључујући посебно и команданта снага КФОР који се најчешће легитимише као представник снага НАТО, а не као представник снага УН. Извештај о мисији и резултатима снага КФОР, он чешће подноси одговарајућој Команди НАТО него СБ УН. А и када информисе СБ, он то најчешће чини посредством шефа УНМИК, а не непосредно.²⁵

Континуирано смањивање бројног стања снага КФОР, није увек сагласно са развојем безбедносне ситуације на Космету, а тиме ни са интересима РС и других држава у региону, посебно Македо-

20) У вези са толерантним односом КФОР према продуженом насиљу ОВК, Чомски пише: „Официри КФОР кажу да су добили наређење да игноришу злочине које почине припадници ОВК (П. Пеан, Косово, Службени гласник, Београд, 2013, стр. 21.)

21) Обрад Стевановић, наведено дело, стр. 242.

22) На пример, у предметима познатим под називима: „Сува Река“, „Подујево“, „браћа Бићићи“ и сл.

23) На пример, у предметима познатим под називом: „Клечка“, „Радоњићко Језеро“, „Старо Гацко“, „Ливадице“, „Бистирца“ и сл.

24) Видети: КФОР убио цивила у Призрену. <https://www.google.rs/#q=Kfor+ubio+civila+u+prizrenu> (Приступљ., 17.06.2015.). Обрад Стевановић, наведено дело, стр. 242.

25) Обрад Стевановић, наведено дело, стр. 244.

није.²⁶ Иако се то може образложити повољним извештајима представника УН поднетим СБ УН и привидно позитивним трендом броја насилних аката, извршених после мартовског насиља 2004. године, смањивање бројног стања тих снага противречи најмање двама чињеницама. Прва се односи на то да још увек не постоји слобода кретања пре свега Срба на већем делу Космета, а друга да још увек није обезбеђен повратак у своје домове на Космету највећем броју прогнаних Срба и других неалбанаца.²⁷ Посебан облик недоследног понашања међународних снага на Космету, огледа се у пристрасном, необјективном, па и коруптивном понашању појединих припадника тих снага, укључујући и њихве поједине високе званичнике. Обелодањивање података о томе није било предмет озбиљније пажње и истраге.²⁸

Описани проблеми у функционисању међународних снага на Космету, ипак, нису такви да се може говорити о њиховом потпуном неуспеху, нити о томе да СРЈ и РС не сnose никакву одговорност за постојеће стање безбедности у тој Покрајини РС. Упркос тим проблемима, а полазећи од стања безбедности какво је било на Космету пре, током и непосредно по окончању НАТО агресије, успех међународних снага у успостављању и одржавању реда и безбедности на том делу РС може се, ипак, оценити задовољавајућом оценом. Јасно је, наиме, да би без присуства тих снага „Република Косово“ потпуно крахирала у таласима насиља и организованог криминала.²⁹

Сагласно томе, улога међународних безбедносних снага у стварању безбедног окружења на Космету и данас је пресудно и дугорочно значајна и актуелна колико и пре 18 година. Управо због тога, интерес РС је да се одредбе ВТС и Резолуције СБ УН број 1244 и даље доследно спроводе, односно да међународне снаге безбедности и даље остану на Космету као гарант безбедног окружења. Једна од одредаба Резолуције СБ УН број 1244 иде том интересу у прилог.³⁰ Према њој, мандат снага КФОР утврђен је тако да СБ УН не одлучује о његовом продужењу, већ о његовом окончању – које, коришћењем права вета, увек могу да спрече Руска Федерација и Кина.³¹

26) Од 1999. до 2010. године, снаге КФОР су смањене са 50 на 10 хиљада, а након тога само на неколико хиљада припадника.

27) Обрад Стевановић, наведено дело, стр. 243.

28) Видети: Тужитељка Еулекса: Живот ми је у опасности (2014). <http://rs.n1info.com/a7862/Vesti/Tuziteljka-Euleksa-Zivot-mi-je-u-opasnosti.html>. 29.10.2014. (Приступљено, 07.08.2015.).

29) Обрад Стевановић, наведено дело, стр. 244.

30) Резолуција СБ УН, број 1244, 10. јун 1999, тач. 19.

31) Према тој одредби, СБ УН “Одлучује да се међународно цивилно и безбедносно прису-

КЉУЧНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ АКТУЕЛНОГ СТАЊА КОСМЕТСКЕ КРИЗЕ

Претходно наглашени значај међународних безбедносних снага за безбедност грађана Космета произилази из актуелног стања косметске кризе коју посебно карактеришу: 1) „конзервиран“ терористички потенцијал албанских екстремиста, 2) више привидна него суштинска стабилизација безбедносног стања на Космету и 3) притисци на РС да призна самопроглашену „Републику Косово“.

Упркос томе што је оружани сукоб СРЈ и НАТО формално окончан пре 18 година, терористички потенцијал ОВК на Космету и у региону и даље постоји, док се великоалбанска национална идеја континуирано актуелизује. О томе говоре бројни, општепознати догађаји, од прогона више од 200.000 Срба и других неалбанаца са Космета у присуству међународних снага непосредно после њиховог распоређивања на Космет, преко мартовског насиља албанских екстремиста из 2004. године, непримерених изјава Еди Раме³² и насилних кампања албанских екстремиста на северу Македоније³³, до ангажовања бораца ОВК у одредима „Исламске државе“ и свеприсутног страха од небезбедности, због којег ни после 18 година није дошло до очекиваног повратка на Космет више од 200.000 прогнаних и интерно расељених Срба и других неалбанаца.³⁴

Противници и оспораватељи тако неповољног безбедносног стања, као противаргумент истичу позитивне извештаје представника међународних снага поднете СБ УН, као и статистичке податке о неспорном тренду опадања насилних аката албанских екстремиста, на Космету, после мартовског насиља 2004. године. Анализом тих података они извлаче погрешне закључке у вези са „стабилизацијом стања“ и „устпостављањем реда“, на том делу територије РС. Међутим, пажљивијом сагледавањем тих података у

ство успостави за почетни период од 12 месеци, које ће се наставити после тога, уколико СБ не одлучи другачије“. Треба, ипак, имати у виду да постојеће снаге КФОР нису довољне да заштите грађане Космета уколико они буду угрожени насиљем албанских екстремиста, какво се, на пример, догодило на Космету у периоду од 17-20. марта 2004. године.

32) Слободна Европа

<http://www.slobodnaevropa.org/content/sta-je-stvarno-rama-rekao/26943085.html>, 07.04.2015. (Прист. 06.05.2015.).

33) Курир, дневни лист, Београд, 22.04.2015; Политика, дневни лист, Београд, 12.05.2015. Обрад Стевановић, „Терористички потенцијал албанских екстремиста на западу македоније и на југу централне србије“, Политика националне безбедности, бр. 1/2015, Београд, 2015, стр. 11-27.

34) Обрад Стевановић, Кумановски споразум, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2015, стр. 239-240.

ширем контексту, може се извести закључак, према којем је стабилизација безбедносног стања на Космету само привидна а не и суштинска. Такав привид, последица је три основна разлога.³⁵

Први од тих разлога, свакако је прогон великог броја Срба и других неалбанаца са Космета и гетоизација преосталих Срба и неалбанаца на Космету, чиме је у великој мери смањен број потенцијалних мета насилних напада екстремних албанаца, а тиме и и створени услови за непримерене констатације према којима „тамо где нема Срба, нема ни проблема“.³⁶ Други разлог је свакако висок ниво остварености етапних етносепаратистичких циљева албанских екстремиста, међу којима је најважнији признање самопроглашене „Републике Косово“ од стране великог броја држава света. Веровање у то да ће и остале државе света (укључујући и РС) признати ту „Републику“, чини насиље албанских екстремиста све мање сврсисходним и све више контрапродуктивним.³⁷

Трећи разлог је потреба и настојање међународних безбедносних снаге и привремених институције у Покријини да оправдавају своју мисију и покажу сопствену способност да на Космету одрже ред и безбедност, квалификујући ретке насилне акте као појединачне изоловане случајеве. Али, управо ти ретки насилни акти (напади на аутобусе којима се превозе Срби да би на задушнице посетили гробове својих предака или напади на куће повратника), и даље су сасвим довољни за одржавање страха од небезбедности, којим се Срби на Космету присиљавају на живот у гету, охрабрују на наставак тихог исељавања или обесхрабрују у намери да се из места у која су прогнани поново врате на Космет.³⁸ Поред живота у неслободи кретања, о стању безбедности на Космету најбоље говоре бројни подаци: о расту корупције, кријумчарења наркотика, трговине људима и људским органима и о другим видовима организованог криминала; о високој стопи незапослености и о паду стандарда бројних породица испод егзистенцијалног минимума.³⁹

Најзначајнија карактеристика актуелног стања на Космету и у вези са Косметом налази се, ипак, у чињеници да се на том делу територије РС, постепено, корак по корак, на темељима насиља, тероризма и организованог криминала, под вођством власти криминалне и терористичке прошлости, али уз подршку најмоћнијих

35) Више о томе, у: Урош Шуваковић, Транзиција, Филозофски факултет Универзитета у Приштини, Косовска Митровица, 2014, стр. 280.

36) Обрад Стевановић, наведено дело, стр. 240.

37) Исто, стр. 241.

38) Исто.

39) Исто, стр. 246.

субјеката међународне заједнице, ствара друга десрбизована „држава“ Албанаца на Балкану. Мада очигледно неспособну за самосталан живот, у економском, безбедносном, социолошком и правном смислу и очигледно неспособну да за своје грађане обезбеди чак ни минимум слободе кретања, ту самопроглашену „независну и суверену Републику Косово“ до сада је признало око 100 држава света, укључујући и велике силе као што су САД, Јапан, Велика Британија, Немачка, Француска, као и још 20 од укупно 28 држава чланица ЕУ.⁴⁰

Упркос томе што коначан статус Космета, не само према Уставу РС, већ и према Резолуцији СБ УН број 1244, може да подразумева све осим независности и упркос јасно израженом политичком ставу да РС никада неће признати „независну Републику Косово“, најмоћније државе света које су то већ учиниле, условљавају пријем РС у ЕУ закључењем „правно обавезујућег споразума“ и успостављањем „добросуседских односа“ са том „Републиком“. При томе се од РС не захтева експлицитно да „Републику Косово“ званично и формално призна, већ се на њу и на друге државе и међународне организације континуирано врши притисак да тој „Републици“ чине уступке којима се фактички постепено по принципу „корак по корак“ признају атрибуте њене државности.⁴¹

На тај начин, упркос уставноправном статусу Космета као аутономне покрајине у саставу РС, који је потврђен и Резолуцијом СБ УН број 1244, бројне организације са Космета примљене су у пуноправно чланство појединих међународних организација. Тако су, на пример, бројни спортски савези са Космета постали чланови међународних спортских асоцијација, укључујући и Међународни олимпијски комитет, чак и када статuti тих организације нису предвиђали такву могућност и када су се њиховом чланству званично противили представници спортских организације РС. Упркос неуспелом покушају да „Републике Косово“ постане члан УНЕСКО, на Генералној конференцији те организације УН која је одржана у Паризу, 09. новембра 2015. године, за то чланство су гласале 92 земље, међу којима и САД, Немачка, Велика Британија, Француска, Италија и Јапан, као и све суседне државе изузев Румуније и Босне и Херцеговине.⁴²

Осим притиска да чланство „Косова“ у међународним организацијама призна, РС је под сталним притиском и да, у оквиру

40) Исто, стр. 245.

41) Исто.

42) Исто, стр. 245-246.

бриселских преговора,⁴³ прихвати и реализује уступке привременим органима власти на Космету који нису сагласни са Уставом РС. Притисци те врсте на РС не изостају чак и када представници „Владе Косова“, на уступке РС одговарају петогодишњим бојкотом својих обавеза преузетих Бриселским споразумом, као што је на пример обавеза успостављања Заједнице српских општина на Космету.⁴⁴

О томе колики је интерес великих сила да се оправда или подстакне даље признавање „независности Косова“, најбоље говоре изјаве званичника САД. Председник САД Барак Обама тако, крајем марта 2014. године, правда „одвајање Косова од Србије“ потпуно нетачним подацима: „Косово је напустило Србију тек након што је организован референдум – не мимо оквира међународног права, већ брижно припреман у сарадњи са УН и са суседи-ма Косова“.⁴⁵ У истој функцији је и изјава амбасадора САД у РС Мајкла Кирбија, пред одлазак са дужности из Београда, да, према схватању САД, „нормализација односа Београда и Приштине укључујује и Косово у УН“,⁴⁶ као и изјаве америчких званичника о подршци формирању „Војске Косова“.

У сенци таквих изјава остала је, на пример, изјава шефа УН-МИК Бернара Кушнера коју је дао за „Пари мач“, 11. јула 1999. године: „Према Резолуцији УН број 1244, која је мој мандат и моја Библија, аутономија Косова треба да се изгради унутар југословенске федерације“⁴⁷. У њиховој сенци је данас и изјава команданта КФОР, генерала Џексона, од 22. августа исте године: „Резолуција СБ УН број 1244 јасно каже да неће бити промене у уставном статусу Космета. Команда КФОР не доводи у питање територијални интегритет и суверенитет Југославије“.⁴⁸

АКТУЕЛНИ ЗНАЧАЈ И МЕЂУНАРОДНОПРАВНИ ПОТЕНЦИЈАЛ ВОЈНОТЕХНИЧКОГ СПОРАЗУМА

Актуелни значај ВТС и актуелно стање безбедности на Космету карактеришу, пре свега, противуречности: 1) између ква-

43) Бриселски разговори између представника Владе РС и привремених институција самоуправе на Косову и Метохији о решавању „практичних, животних питања“, отпочели су 08. марта 2011. године, на предлог ЕУ. Први споразум о принципима нормализације односа, постигнут је и парафиран 19. априла 2013.

44) Обрад Стевановић, наведено дело, стр. 244.

45) Исто, стр. 245.

46) Политика, дневни лист, Београд, 24.12.2015.

47) Зоран Ањелковић, С. Шћепановић, Г. Прлинчевић, Дани терора (у присуству међународних снага), Центар за мир и толеранцију Београд, 2000, стр. 70.

48) Исто, стр. 146; Обрад Стевановић, наведено дело, стр. 245.

литета закљученог Споразума и квалитета његовог спровођења и 2) између његовог изузетног значаја и маргинализације његовог коришћења у решавању актуелних проблема РС.

Претходна анализира садржаја и спровођења ВТС јасно индицира закључак да се квалитет тог Споразума може оценити значајно бољим од квалитета и резултата његовог спровођења. У прилог том закључку говоре бројне чињенице. И поред тога што се сам по себи, као што је већ истакнуто, не може сматрати у свему повољним за СРЈ и РС, кључни проблеми РС на Космету, узроковани су неспровођењем ВТС, а не његовим закључењем. Конкретније речено, повлачење војних и безбедносних снага са Космета и распоређивање на ту територију РС безбедносног и цивилног присуства (КФОР и УНМИК) као, у основи, неповољан исход закључења ВТС, може се оценити значајно повољнијом последицом од последица његовог неспровођења.⁴⁹

Тешке последице продуженог насиља албанских екстремиста на Космету и у КЗБ, као и стварање „независне државе Косово“, тако нису последице закључења и спровођења ВТС, већ су последице његовог неспровођења, пре свега од стране КФОР и других међународних снага на том делу територије РС.⁵⁰ Следствено томе, неке од проблема на Космету и у КЗБ могуће је решавати применом а не променом тог Споразума. На тај начин, дозволом команданта КФОР, омогућен је и улазак снага безбедности СРЈ и РС у КЗБ, а касније и смањена ширина ВЗБ.⁵¹ Чак и данас, упркос супротним, углавном политичким иницијативама, потреба за доследном применом ВТС у решавању неких од актуелних проблема, већа је од потребе за његовом променом.⁵²

Противречност између изузетног значаја и маргинализације ВТС у решавању актуелних проблема РС, такође је јасно индиграна анализом садржаја и спровођења тог Споразума. Пре свега, упркос својим слабостима, „значајно промењеним околностима и описаним проблемима спровођења, ВТС и данас има значај изузетно важаног међународноправног средства, аргумента, ослонаца и упоришта државне политике РС у њеним напорима да Космет опстане у саставу РС и да Срби опстану на Космету.⁵³ Такав значај у напорима РС да на међународној сцени оствари наведена два циља, ВТС има као део целине коју чини са Резолуцијом СБ УН број 1244, са познатим документом „Ахтисари-Черномирдин“ и са

49) Исто, стр. 236 и 238.

50) Исто, стр. 238.

51) Теоријски посматрано, применом ВТС чак и оружане снаге РС могу се вратити на Космет – добро искуство из КЗБ.

52) Обрад Стевановић, наведено дело, стр. 238.

53) Исто, стр. 234.

одлукама Владе СРЈ и Скупштине РС којима се тај документ прихвата као полазна основа за решавање косметске кризе.⁵⁴

Кључни заједнички елемент тих правних докумената односи се на гарантовање државног суверенитета и територијалног интегритета СРЈ (сада РС) на Космету. Ни једним од њих, ни на какав начин се не доводи у питање чињеница да је Космет саставни и неодвојиви део територије РС. У том смислу, они су у потпуности сагласни и са општеприхваћеним документима и принципима међународног и националног права о државном суверенитету, територијалном интегритету и о непромењивости граница суверених држава. Најзначајнији међу њима свакако су Устав РС и Завршни документ из Хелсинкија, који су, такође, од изузетног значај за очување суверенитета и територијалног интегритета РС на Космету.⁵⁵

Међутим, упркос томе што имају снагу кључних међународноправних препрека „клизању Космета“ ка независности, недвосмислено чврсте и јасне одредбе ВТС и Резолуције СБ УН број 1244, у свему се релативизују и маргинализују тако што се, у функцији потпуног међународног признања самопроглашене „Републике Косово“, под веома различитим притисцима, све више заобилазе и све мање помињу и узимају у разматрање. У истом циљу, а супротно тежњи да се ВТС и Резолуција СБ УН број 1244 маргинализују, незаслужено велики значај се придаје неуспелом покушају РС да пред Међународним судом правде оспори акт о самопроглашењу независности „Републике Косово“.

Очигледно, од закључења ВТС, једно се прича, друго се ради. Прича се о суверенитету СРЈ и РС и о доследном поштовању ВТС и Резолуције СБ УН, а прави се и признаје самопроглашена „држава Косово“ и то кршењем тих и других међународноправних докумената.⁵⁶ Таквим понашањем, најзначајнији субјекти међународне заједнице чине РС све слабијом а албанске екстремисте све јачим у остваривању пројектованих циљева.

Разуме се, неки од разлога тако неповољне ситуације, могу се пронаћи и у неодговарајућем понашању СРЈ и РС. Један од њих, свакако је, и изостајање притиска на команданта снага КФОР да испуни неиспуњене одредабе ВТС и Резолуције СБ УН број 1244, укључујући посебно повратак ограниченог броја припадни-

54) Документ познат под називом „Ахтисари – Черномирдин“ прихватиле су Савезна влада (СРЈ) и Народна Скупштина РС на својим седницама од 9. јуна 1999. године. Одлуке о томе до данас нису јавно доступне због ознаке тајности (Акт Народне скупштине РС, 03 број 9-1104/2014, од 07.05.2014.). Документ је затим потврђен Војнотехничким споразумом (чл. I тач. 1), а након тога и усвојен и од СБ УН на седници одржаној 10. јуна 1999. године (Резолуција број 1244, ст. 10 и Анекс 2).

55) Обрад Стевановић, наведено дело, стр. 233-234.

56) Исто, стр. 245.

ка полиције и војске РС на Космет. Као други разлог, могао би да се наведе, на пример, контрапродуктивно тражење мишљења Међународног суда правде о самопроглашеној „независности Косова“, а као трећи прихватање делимичног измештања решавања проблема на Космету из надлежности УН (УНМИК) у надлежност ЕУ (ЕУЛЕХ).⁵⁷

Тако идентификоване противречности и позитивна и негативна искуства из кумановских преговора и из примене ВТС свакако могу бити од посебне користи у спровођењу постигнутих и у креирању нових споразума у процесу текућих бриселских преговора. Полазећи од тога да је проблем Космета неспорно проблем највишег (стратегијског) државног и националног значаја за РС, у избору одговарајућих приступа преговарању (присиљавање, конфронтација, компромис, изглађивање, повлачење) и у дефинисању преговарачких позиција (максималних, жељених и минималних), треба сматрати посебно важним коришћење неких од научних метода стратешке анализе и техника групног размишљања.⁵⁸

При томе је посебно важно имати у виду да је моћнија преговарачка страна често склона: 1) да током преговора користи веома различите суптилне притиске, па чак и „прљаве преговарачке трикове“⁵⁹ са циљем да друга страна прихвати понуђени и за њу теже прихватљив текст споразума (притисак ограниченог времена, стресни услови преговарања, демонстрирање надмоћи, растући и претећи заахтеви, стављање у изглед потпуног губитка и одговорности за теже последице, коришћење нетачних података и сл.)⁶⁰ и 2) да рачуна на то да евентуално неповољне одредбе закљученог споразума може заобићи током њиховог спровођења, инсистирањем на праву на последњу реч у тумачењу споразума и инсистирањем на нужности да се прихвати фактичко стање као реалност и на томе да је истина то што она – јача страна мисли да је истина.

Полазећи од тога, за РС као очигледно слабију преговарачку страну у бриселским преговорима, од посебне је важности схватање: 1) да су краткорочни циљеви обично лакше оствариви и прихватљиви али мање битни, док су дугорочни циљева обично теже оствариви и прихватљиви али више битни, 2) да је тренд појаве (проблема, ситуације, односа снага) скоро увек важнији од њеног

57) Исто, стр. 244.

58) На пример: SWOT или PESTLE анализа и ПАНЕЛ или ДЕЛФИ технике групног мишљења

59) Неки од њих описани су у: R. Fisher и W. Ury: *Getting to Yes*, Penguin Books, USA, 1991, стр. 129-143 (према: М. Глигоријевић, G. Ognjanov: *Poslovno pregovaranje*. CID, Ekonomski fakultet, Beograd, 2011, стр. 163).

60) М. Глигоријевић, G. Ognjanov: наведено дело, стр. 163-166.

актуелног стања, 3) да је за преговарачко позиционирање битнији фокус на дугорочне интересе и аргументе од фокуса на то ко чини другу преговарачку страну, 4) да је споразумом потребно предвидети „полуге“ за притисак на другу страну да доследно спроведе преузете обавезе, као и 5) да потписници споразума у име друге стране и у име посредника и гаранта његовог спровођења морају имати легитимитет који обезбеђује да власт друге стране прихвати и спроведе закључени споразум.

За разлику од друге преговарачке стране која у бриселским преговорима своју преговарачку позицију заснива на подршци најмоћнијих субјеката међународне заједнице и, с тим у вези, на доминантном коришћењу стратегије пирсиљавања, условљавања и конфронтације, уз инсистирање на постизању максималног циља, РС је принуђена да, у тим преговорима, своју преговарачку позицију гради позивањем на значајне документе међународног права, уз подршку расположивих савезника и на коришћењу стратегије компромиса, уз инсистирање на постизању компромисног циља.

Фокус РС на стратегију компромиса подразумева да обе стране, у односу на своје максималне преговарачке позиције, по нешто добију и по нешто изгубе. Једино што компромис не подразумева је то да једна страна добије све а друга да изгуби све од онога што би у преговорима желеле да остваре. У том смислу РС има неку врсту предности јер њен фокус на постизање компромисног циља пружа могућност да више нуди него што тражи. Таква (минимална) преговарачка позиција суштински подразумева да је за РС прихватљива свака опција осим независности Космета (на пример: Космет као регион – покрајина РС под посебном управом).

Као што је већ истакнуто, најзначајнија упоришта и аргументи РС у остварењу таквог преговарачког циља су Резолуције СБ УН број 1244, ВТС, Завршни документ из Хелсинкија и Устав РС. С тим у вези, од изузетног је значаја борба РС за то да било који споразум о питањима Космета не буде противан тим документима. У тој борби посебну улогу, свакако, имају државе које нису признале самопроглашену „Републику Косово“, укључујући посебно Руску Федерацију и Кину као сталне чланове Савета безбедности УН, као и Шпанију, Румунију, Грчку, Словачку и Кипар, као чланице Европске Уније. Свесне да би тако створена нова држава на делу територије међународно признате државе и пуноправне чланице УН могла послужити и другим етносепаратистичким организацијама за остваривање сличних циљева и на њиховим територијама, реално је очекивати да ће се те државе и даље противити признавању независности „Косова“.⁶¹

61) Обрад Стевановић, наведено дело, стр. 246.

С друге стране, имајући посебно у виду чињеницу да је „Независно Косово“ део политике великих сила, пре свих САД и НАТО, може се, поред осталог, закључити и то, да је кумановским преговорима, ВТС и Резолуцијом СБ УН број 1244, окончан оружани, али није окончан и геополитички сукоб око садашњег и будућег статуса Космета.⁶² У решавању тог сукоба у будућности, пресудно ће бити важни геополитички интереси великих сила. Управо због тога, не треба превидети чињеницу да њиховим активностима, насиље албанских екстремиста на било ком делу Балкана може бити значајно ограничено и сведено на прихватљиву меру (по узору на решавање кризе на југу централне Србије и у Македонији, почетком овог века),⁶³ али оно може бити и охрабрено, подржано и легитимизовано (по узору на решавање кризе на Космету, крајем последње деценије двадесетог века).⁶⁴

ЛИТЕРАТУРА

- Акт Народне скупштине РС, 03 број 9-1104/2014, од 07.05.2014.).
- Бриселски споразум о принципима нормализације односа, 19. април 2013, Брисел, интернет сајт Владе РС (17.04.2018.).
- Војнотехнички споразум, Куманово, 09.06.1999.
- Gligođjević М. и Ognjanov G., *Poslovno pregovaranje*, CID, Ekonomski fakultet, Beograd, 2011.
- Документ „Ахтисари – Черномирдин“, Савезна влада (СРЈ) и Народна Скупштина РС, 3. јун 1999.
- Зоран Ањелковић, С. Шћепановић, Г. Прлинчевић, Дани терора (у присуству међународних снага), Центар за мир и толеранцију Београд, 2000.
- Курир, дневни лист, Београд, 22.04.2015;
- КФОР убио цивила у Призрену. <https://www.google.rs/#q=Kfor+ubio+civila+u+prizrenu> (Прист., 17.06.2015.).
- Пеан П.: Косово, Службени гласник, Београд, 2013
- Политика, дневни лист, Београд, 12.05.2015.
- Резолуција СБ УН, број 1244, 10. јун 1999,
- Слободна Европа <http://www.slobodnaevropa.org/content/sta-je-stvarnoga-rekao/26943085.html>., 07.04.2015. (Приступљено: 06.05.2015.).
- Стевановић Обрад и др.: „Превенција етнички мотивисаног тероризма у

62) Исто, стр. 246.

63) Исто.

64) Обрад Стевановић, „Терористички потенцијал албанских екстремиста на Западу Македоније и на Југу централне Србије“, Политика националне безбедности, бр. 1/2015, Београд, 2015, стр. 27

Републици Србији: Студија случаја - Бујановац, Прешево, Медвеђа“, Теме, бр. 4/2012, Ниш, 2012.

Стевановић Обрад: „Терористички потенцијал албанских екстремиста на Западу Македоније и на Југу централне Србије“, Политика националне безбедности, бр. 1/2015, Београд, 2015.

Стевановић Обрад: Кумановски споразум, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2015.

Тужитељка Еулекса: Живот ми је у опасности (2014). <http://rs.n1info.com/a7862/Vesti/Tuziteljka-Euleksa-Zivot-mi-je-u-opasnosti.html>. 29.10.2014. (Приступљено, 07.08.2015.).

Fisher R, Ury W.: *Getting to Yes*, Penguin Books USA, 1991.

Шуваковић Урош: Транзиција, Филозофски факултет Универзитета у Приштини, Косовска Митровица, 2014.

Obrad M. Stevanovic

MILITARY TECHNICAL AGREEMENT BETWEEN FULL IMPLEMENTATION AND MARGINALIZATION

Resume

On the road to the EU accession, Republic of Serbia is faced with many problems and obstacles. One of the key conditions for the membership in the community of European states is normalization of relations with the self-proclaimed “Republic of Kosovo”, via legally binding agreement. Although the exact content of this document is not yet determined, it seems that Serbia is under heavy pressure by the EU and USA to formally renounce any opposition to Kosovo’s membership in the United Nations. Through this agreement, Serbia would de facto recognize “Republic of Kosovo”, which is for almost two decades in creation on part of internationally recognized Serbian territory. This paper aims to answer the question: what is the current meaning and legal potential of Military technical agreement, especially in the context of the struggle of Republic of Serbia not just for the survival of Kosovo and Metohija as her integral part, but also for the survival of Serbs in Kosovo? The research finds that Military technical agreement, along with UN SC resolution no. 1244 and other principles of international law, could be important legal mean in the struggle of the Republic of Serbia for fulfillment of these two aims.

Keywords: *agreement, resolution, Serbia, Kosovo, negotiations, UN, EU, USA, compromise*

* Овај рад је примљен 12. априла 2018. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције, 26. априла 2018. године.

Душан Пророковић

Институт за међународну политику и привреду, Београд

ПОГЛЕД НА СРБИЈУ ИЗ ОКВИРА ЕВРОАТЛАНТИЗМА КАО ГЕОПОЛИТИЧКОГ КОНЦЕПТА: ЗАШТО СРПСКИ ИНТЕРЕСИ НИСУ ПОДУДАРНИ СА АМЕРИЧКИМ ЦИЉЕВИМА?

Сажетак

Евроатлантизам као геополитички концепт представља окриље за спровођење дугорочно постављених циљева атлантизма у континенталној Европи. У том контексту се препознају два најважнија циља: први је даља геополитичка изолација Русије, а други спречавање било каквог стратешког партнерства Русије и Немачке. Ово је за Србију неповољно, с обзиром на тежње да се са Русијом одрже најбољи могући односи и прокламовани циљ о чланству у ЕУ. Рад се састоји из четири дела. У првом делу се објашњава историјски развој теорије атлантизма. Други део је посвећен анализи покушаја дефинисања новог садржаја евроатлантизма током последњих двадесет година. Однос евроатлантизма према Србији, уз осврт на Иницијативу три мора представљен је у трећем делу. Последњи део су закључна разматрања.

Кључне речи: *Евроатлантизам, атлантизам, НАТО, Србија, Русија, Немачка, САД, ЕУ, Иницијатива три мора*

АТЛАНТИЗАМ КАО ГЕОПОЛИТИЧКИ КОНЦЕПТ

Геополитичка концепција атлантизма се развија кроз радове Алфреда Мехена, Халфорда Макиндера и Николаса Спајкмена. У другој половини XX века њихове тезе додатно разрађује већи број аутора из САД и Велике Британије. У основи ове теорије јесте

„таласократси поглед“ на свет и међународне односе у целини, те антиципирање телурократских сила као изазивача који могу угрозити глобалну доминацију најважније поморске силе. То је најпре била Велика Британија, а у међуратном периоду ову улогу преузимају САД. После победе код Трафалгара, Велика Британија постаје поморска сила са кључним утицајем у целом свету, окружујући Европу са атлантске, западне стране и медитеранске, јужне стране. „Британија је радила шта је хтела на океанима“, а овај положај је искористила за учвршћивање лидерске позиције у светској трговини. „Трговачку нацију су углавном интересовали поморство и тржишта у складу са гледиштима манчестерске школе политичког мишљења.“¹ Најпре увећавањем британске поморске моћи још током XIX века, а затим и континуалном изградњом стратешких веза са САД, северноатлантски акваториј се претвара у својеврсни *Mare Nostrum* водеће таласократске силе света. Транзиција од Велике Британије као најзначајније поморске силе ка САД које ту улогу преузимају средином XX века не утиче на било какву промену. Чак напротив: САД користе како стратешко партнерство са Великом Британијом, тако и низ других компаративних предности да учврсте своје присуство у континенталној Европи.

У чему се огледа атлантистичка концепција? Мехен (*Alfred Mahan*) дели најважније светске силе на две категорије – поморске (*Sea Power*, означавају се још и као таласократске државе) и копнене (*Land Power*, означавају се још и као телурократске државе). Он целокупну светску историју објашњава кроз планетарни дуализам између таласократије и телурократије. То су историјске супротстављености између Атине и Спарте, Картагине и Рима, Велике Британије и Русије. За Мехена је, неупитно - таласократија надређена телурократији, „морско царство је без сумње светско царство“², и ту своју констатацију поткрепљује објашњењем да поморска сила има већу могућност маневрисања, те да контролише комуникације на глобалном нивоу, што има пресудну важност у сваком рату. Према његовој тези, позицију и геополитички статус државе треба анализирати на основу шест критеријума: 1) географски положај државе, њена отвореност према морима, могућност поморских комуникација са другим државама; 2) физичка конфигурација државе, тј. изглед приобаља и број лука, стратешка заштићеност приобаља; 3) дужина линије приобаља; 4) бројност становништва; 5) национални карактер, односно способност народа за бављење трговином; 6) политички

1) Halford Makinder, *Demokratski ideali i stvarnost*, Metaphysica, Beograd, 2009, стр. 138, 139.

2) Alfred Thayer Mahan, *The Influence of Sea Power upon History, 1660–1783*, Little, Brown and Company, Boston, 1890, стр. 25.

карактер владавине.³ Овакав приступ имао је и британски географ и политичар Халфорд Макиндер (Halford Mackinder). За Макиндера постоји само један океан, који заузима девет дванаестина Земљине кугле, али су „људи за своје потребе сматрали да постоје два, западни и источни, све док нису опловили Рт добре наде пре неких четири стотине година“.⁴ Сходно томе, пошто постоји један – Светски океан, постоји и једно велико Светско острво. Светско острво (*World Island*) представља копнени простор Евроазије и Африке, као компактна целина. Унутар Светског острва издваја се шест географских целина-региона: Европски обалски појас, Сахара, Јужно срце континента, Арабија, Монсунски обалски појас и Срце континента. У геополитичком смислу, најважније је Срце континента – то је централни део евроазијског масива, који Макиндер назива Срце света (*Heartland*). Границе Срца света су Источносибирско море и река Печора, на северу, и Каспијско језеро и Бајкалско језеро на југу. „Срце континента, у смислу региона који се одводњава ка Арктику или унутар Континента, обухвата највећи део Велике низије и највећи део Иранске висије“, при чему Велика низија обухвата „западни Сибир, Туркестан и басен Волге на европској страни“.⁵ За Макиндера је ово кључна област на свету, јер, како дефинише: ко влада Срцем света влада Светским острвом; ко влада Светским острвом – влада читавим светом. Овладати Срцем света зато постаје најважнији, стратешки задатак сваке силе која има амбицију за глобалном доминацијом. Простор Срца континента заузимала је Руска царица (свој први рад на ову тему Макиндер је написао 1904. године), односно после Првог светског рата и консолидације комунистичке власти – СССР. После распада СССР-а то је простор који обухвата у највећем делу Руску Федерацију, а делимично и Казахстан, Узбекистан, Азербејџан и делове Туркменистана.

Поред Срца света разликовала су се још два дела. Први је Унутрашњи полумесец (*Inner Crescent*), подручје које је окруживало Срце континента и било саставни део Светског острва. Унутрашњи полумесец се подударо са приобалним подручјима евроазијског масива и састојао се од територија на којима су се распростирале Немачка, Аустроугарска, Отоманска империја, Индија и Кина. Други је Спољашњи полумесец (*Marginal Crescent*), сачињен од Велике Британије, Канаде, САД, Јужне Африке и Јапана. Цивилизацијски антипод Срцу континента представља Спољашњи полумесец. Између њих постоје суштинске разлике.

3) Александар Дугин, Основи геополитике, књига 1, Геополитичка будућност Русије, Екопрес, Зрењанин, 2004, стр. 55.

4) Halford Mackinder, *Demokratski ideali i stvarnost*, Metaphysica, Beograd, 2009, стр. 34.

5) *Исто*, стр. 82–83.

Макиндер државе које сачињавају Спољашњи полумесец описује слично као и Махан поморске државе, па се из тога може извести закључак о разликама у поимању општих карактеристика народа који насељавају државе Унутрашњег и Спољашњег полумесеца. Срце континента представља „тврђаву копнене силе“,⁶ што утиче на мању покретљивост народа који на том простору живе, док су народима из Спољашњег полумесеца својствени трговачки карактер, иновативност, демократски облици устројства, па самим тим су то и народи који опредељујуће утичу на укупни развој целокупне људске цивилизације. Ипак, историја се „најочигледније осећа управо на простору Унутрашњег полумесеца“,⁷ између осталог и зато што тај међупростор представља граничну зону између две супротности. Овакав систем организације простора, помоћу концентричних кругова, уобличио је мишљење Макиндера да географску осовину историје (*Pivot Area*) чини простор који заузима Русија.⁸ Отуда и његови закључци о стратешком значају Русије и прилагођавање његових предлога о неопходности даљег спољнополитичког и геополитичког наступа англосаксонског света тој констатацији. За Макиндера највећи изазов представља могуће приближавање Русије и Немачке, јер би то довело до пробијања источног бока Унутрашњег полумесеца и у потпуности пореметило равнотежу снага. Зато у целу своју анализу уводи и део о посебној неопходности контроле источног дела Европе, проширујући своју геополитичку формулу на већ поменути закључак: Ко влада источном Европом влада Срцем света; ко влада Срцем света влада Светским острвом; ко влада Светским острвом – влада читавим светом.

Радови Махана и Макиндера имали су огроман утицај на дело Николаса Спајкмена (*Nicholas Spykman*), чију геополитичку поставку, модификовану и обогаћену, англосаксонске силе у великој мери примењују и данас. У свом виђењу света Спајкмен прихвата Макиндеров закључак о постојању Срца света (*Heartland*). Међутим, за њега је место сударања интереса поморских и копнених сила Ободни простор (*Rimland*), који је важнији од Срца света. Ободни простор углавном обухвата све оне територије које је Макиндер смештао у Унутрашњи полумесец. Тај Ободни простор (*Rimland*) протеже се од Скандинавије, преко дела западне и средње Европе, целокупне источне Европе, Турске, Ирана, Ирака, Авганистана, Пакистана, Индије, југоисточне Азије и Кореје.

6) Исто, стр. 109–115.

7) Александар Дугин, Основи геополитике, књига 1, Геополитичка будућност Русије, Екопрес, Зрењанин, 2004, стр. 50.

8) Halford Mackinder, „The Geographical Pivot of History“, *The Geographical Journal*, Vol. 23, No. 4, 1904, стр. 421–437.

С обзиром на то да је место сударања интереса целокупан Ободни простор, који окружује Евроазију са свих страна, за Спајкмена он има и кључну геополитичку вредност као целина.⁹ У том погледу он се разликује од Макиндера, који дефинише да је источна Европа кључни фактор за овладавање Евроазијом. Зато Спајкмен коригује Макиндерову поставку и установљава нову геополитичку формулу: „Онај који контролише Ободни простор (Rimland) – превладаће у Евроазији; онај који превлада у Евроазији – контролисаће судбину света“.¹⁰

Овакав закључак произлази и из Спајкменовог географског погледа на свет. Он у центар географске мапе света не ставља Европу, како је то најчешћи случај, већ САД. За њега је мапа израз односа снага у свету, и она која приказује Европу у свом центру јесте последица претходне евроцентричности света. У тренутку писања његовог рада Географија мира (*The Geography of the Peace*, 1942) свет је већ увелико америкоцентричан, са САД као водећом економском и војном силом. Зато се за Спајкмена амерички интереси протежу и у традиционалном смеру деловања америчке дипломатије, преко Атлантика, али и преко Пацифика, што је Махан већ наговештавао у својој стратегији анаконде.¹¹ Ободни простор (*Rimland*) јесте и у Средоземљу и на Корејском полуострву, и обе тачке имају једнаку важност. Уз разумевање Спајкменове теорије, војне интервенције САД у Кореји, Вијетнаму, Ираку, Кувајту или стратешко позиционирање америчких војних интереса на Тајвану, добијају сасвим нови смисао. Ова теорија нам може помоћи и да боље разумемо зашто је, на пример, Велика Британија касних тридесетих година прошлог века испољавала невероватну бригу за будућност Грчке (поморска земља која се налази у Ободном простору), што је на крају резултирало и давањем гаранција за њену безбедност пред могућим нападом сила Осовине, док је истовремено Минхенским договором хладнокрвно препуштала судбину Чехословачке у руке Адолфа Хитлера и није желела да овој земљи пружи било какве гаранције. Исто тако, америчке (и британске) интервенције на Балканском полуострву током деведесетих година XX века, агресија на СР Југославију 1999. године и давање подршке косовско-метохијским Албанцима да једнострано прогласе „независност Републике Косово“ добијају сасвим нови смисао.

Према неким мишљењима, Макиндерова теорија заправо је била „историјско-географска рационализација британске полити-

9) Исто, стр. 17.

10) Nicholas Spykman, *America's Strategy in World Politics. The United States and the Balance of Power*, Harcourt, Brace and Co., New York, 1942, стр. 46.

11) Alfred Mahan, *The Problem of Asia and Its Effects upon International Policies*, Little, Brown, and Co., Boston, 1900, стр. 35.

ке одржавања равнотеже моћи у Европи“,¹² а по свему судећи значајно је утицала на ставове британске делегације током Париске мировне конференције и залагање за формирање нових држава у источној Европи, пре свега Југославије и Чехословачке. За Макиндера су Чехословачка, Југославија и Финска део Унутрашњег полумесеца над којим англосаксонске земље Спољног полумесеца морају остварити утицај и контролу и тако раздвојити Немачку и Русију. Аналогно томе, могло би се закључити како Спајкменове пројекције представљају „историјско-географску рационализацију америчке политике одржавања равнотеже моћи у Европи“ током хладноратовског периода. У том контексту треба посматрати и одлуку о формирању НАТО, и америчку помоћ западноевропским земљама пружену кроз Маршалов план, и успостављање Заједнице за угља и челик, па развој Европске економске заједнице и на послетку њено преарстање у Европску унију. Неизоставно учешће САД и Велике Британије у свим овим пројектима било је мотивисано и геополитичким разлозима, односно, дугорочно пројектованим циљевима да се преузме контрола над најпре Римлендом, а затим и Срцем света. НАТО је послужио као савршено средство за остваривање геополитичких циљева атлантизма, а у највећој мери за то је служила и ЕУ. Међутим, за разлику од НАТО, у којем САД и Велика Британија несумњиво држе „контролни пакет“ акција стратешки усмеравајући деловање овог војног савеза, унутар ЕУ су изграђени нешто другачији механизми, а због њихове економске моћи, велику улогу играју и Немачка и Француска – две телурократске земље (Француска има и карактеристике таласократске силе, али се у оквиру њеног деловања унутар ЕУ та карактеристика слабо истиче). Отуда и сразмерно мањи ентузијазам унутар ЕУ да се шири „атлантистички“ концепт и кованица „евроатлантизам“, која је требало да осигура нови садржај за трансформисану геополитичку теорију атлантизма. Да ли се у томе успело?

ПОКУШАЈ ДЕФИНИСАЊА НОВОГ САДРЖАЈА ЕВРОАТЛАНТИЗМА

Појам (евро)атлантизам се најчешће везује за НАТО, као војни савез, који је кључно допринео учвршћивању сложених и свеобухватних веза између северноамеричких и западноевропских држава после Другог светског рата. На такав начин су остваривани

12) Colin Flint, James Taylor, *Political Geography, World Economy, Nation-State and Locality*, Pearson Education Limited, Essex, 2007, стр. 38.

циљеви дефинисани у окриљу атлантизма¹³. Несумњиво, учвршћивању „евроатлантизма“ као спољнополитичког дискурса и својеврсног геополитичког концепта допринела је и хладноратовска атмосфера. Совјетска претња, како војно-нуклеарна, тако и идеолошка, мотивисала је политичке елите у западноевропским земљама да тесно сарађују са САД, те да сопствену безбедност осигуравају под „кишобраном НАТО“. Овакав однос, у ком је део Европе зависио од војне моћи САД, утицао је да се током деценија у много чему „Европа американизује“, а значајно мање да се „САД европеизују“. Изражена асиметрија је допринела и да „евроатлантизам“ заправо постане само „продужена рука атлантизма“. Ипак, западноевропске земље су имале непосредне интересе да учествују у атлантистичком пројекту, а због тога што су ступиле у стратешко партнерство са САД (и Великом Британијом), уместо појма атлантизам, све је чешће у употреби кованица евроатлантизам. Пред заједничким изазовима и претњама, евроатлантски блок се хомогенизује и јединствено наступа. Тај тренд је био приметан како током хладноратовског периода, тако и после њега, па Збигњев Бжежински најпре примећује да се Европа „иако још подељена, брзо атлантизовала“¹⁴.

Ипак, у постхладноратовском периоду је приметан и тренд са се „асиметрија утицаја“ смањити. На то је утицало економско јачање европских држава, које због тога све отвореније захтевају да се његов глас више чује. Отуда и покушај да се преиспита појам „евроатлантизма“, односно, да се он не сагледава искључиво кроз дугорочне таласократске пројекције и деловање НАТО. Али, исказана жеља, макар начелно и у јавности, како лидера ЕУ, тако и САД, да се „евроатлантизму“ да нов садржај, те да цео пројекат прерасте у дугорочно одрживо и стратешки оријентисано партнерство није донела веће успехе. Још током деведесетих година XX века, после прерастања Европске заједнице у Европску унију (ЕУ), појавили су се први предлози о стварању Трансатлантске зоне слободне трговине (ТАФТА, што потиче од: *Transatlantic Free Trade Agreement*). Разговори између Брисела и Вашингтона су резултирали оснивањем Трансатлантског економског савета 2007. године

13) Срђа Трифковић поистовећује агресивне циљеве атлантизма са стратегијом спровођења „хегемонистичке политике САД“, што је у супротности са геополитичком реализмом. Према његовом мишљењу, наиме, геополитика искључује глобалну хегемонију. Самим тим, може се закључити и како се ближи крај доминације (евро)атлантизма. О ставовима Срђе Трифковића више у: Срђа Трифковић, „Проблем детериторијализоване стратешке доктрине САД: хегемонистички дискурс против геополитичког реализма“, у: Миломир Степић (прир.), Свет и нове геополитичке парадигме, Институт за политичке студије, Београд, 2017, стр. 189 – 214.

14) Zbignjev Bžezinski, *Druga šansa Amerike*, Službeni glasnik, Fakultet bezbednosti, Beograd, 2009, стр. 19.

(*Transatlantic Economic Council*), а жеља обе стране била је да се у том оквиру испреговара и потпише споразум о Трансатлантском трговинском и инвестиционом партнерству (ТТИП, *Transatlantic Trade and Investment Partnership*)¹⁵. Амбициозно постављен од самог старта, овај споразум је требало да укључи и још две чланице интеграционе целине НАФТА (*North America Free Trade Area*) – Канаду и Мексико, као и све државе-кандидате за приступање ЕУ и чланице ЕФТА-е (*European Free Trade Association*) – Исланд, Норвешку, Швајцарску и Лихтенштајн. Овакав флексибилан оквир би омогућио да се у ТТИП укључе и државе које формално нису чланице ЕУ, али преговарају о чланству, те би се он примењивао и у балканским државама, Турској, а вероватно и у Украјини и делу кавкаских земаља, барем судећи према стратегији коју су кључне западноевропске државе спроводиле кроз политику „Источног партнерства“. Ипак, иако громогласно најављени као почетак стварања нове „евроатлантске економске интеграције“, преговори о ТТИП су почели тек шест година касније, јула 2013. организовањем прве рунде у Вашингтону, а завршени су после петнаесте рунде у октобру 2016. године у Њу Јорку без конкретног договора. Разлоге неуспеха треба тражити пре свега у постављању америчке стране: инсистирање на решењима којима би ЕУ пристала на даљу „американизацију“ се настављало од почетка до краја овог процеса. То се односило како на измене у области радног законодавства и финансијске регулативе, тако и на политике заштите животне средине и пољопривреде¹⁶.

Проблем за учеснике у преговорима представља и расположење јавног мњења у појединим европским државама. У Берлину је 12. октобра 2015. одржан најмасовнији протест против овог споразума, на којем је учествовало преко 200.000 људи. Постоји неколико неслагања у вези с овим споразумом, а највеће се тиче механизма за решавање спорова између инвеститора и државе. Према првобитном предлогу, који је дошао из САД, у случају спора између инвеститора и државе, када инвеститор оцени да му је држава неком својом одлуком или мером наштетила, не би били надлежни редовни судови, већ би се формирали посебни арбитражни органи. Такође, примењивали би се амерички закони и принципи англо-

15) *Framework for Advancing Transatlantic Economic Integration Between the United States of America and the European Union*, 2007 U.S.-EU Summit, The White House (President George W. Bush), Washington D.C., April 30, 2007, Annex 1-7, <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2007/04/20070430-4.html>

16) Leif Johann Eliasson, „What is at stake in the Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP)? Assessing challenges and possible compromises“, Saar Expert Papers 02/14, Univesität des Sarlandes, Saarbrücken, 2014, стр. 3-5.

саксонског права. У широј јавности се често указује и на покушај „легализовања ГМО“ овим споразумом, чему се противе бројна удружења за заштиту животне средине и еколошки покрети. Уместо свеобухватног ТТИП-а, у јулу 2015. године Европски парламент је ратификовао споразум са Канадом – ЦЕТА (*Comprehensive Economic and Trade Agreement*), чиме је створена могућност да чак 98% производа у спољнотрговинској размени између Канаде и чланица ЕУ буде без царина.

Џеронио Капалдо (*Jeronimo Capaldo*) је симулацијом примене решења о којима се преговарало 2014. године дошао и до закључка да би европске државе биле на губитку од прихватања таквих услова сарадње и промене сопственог законодавства¹⁷. Због питања легализације промета генетски модификованих организација и хидрауличког фрактирања нафте и гаса, у бројним земљама ЕУ су организоване масовне демонстрације које су током времена попримиле изражени антиамерички карактер. Разлике у ставовима између САД и ЕУ су биле непремостиве, те је и цела, дуго осмишљавана иницијатива, да се евроатлантизму да ново значење пропала. При томе, треба и подвући да САД нису заинтересоване да са ЕУ потписују споразум сличан ЦЕТА. Због тога што се није успело у намери да се за евроатлантизам као одредницу „креира нови садржај“, он остаје „везан“ за НАТО. Односно, у геополитичком контексту, остаје „продужетак“ активног спровођења геополитичке концепције атлантизма у Европи.

ЕВРОАТЛАНТИЗАМ И СРБИЈА

Евроатлантизам, дакле, остаје геополитичка концепција чијом применом ће таласократске силе преузети контролу над Унутрашњим полумесецем, односно Ободним простором и у том контексту, европске земље морају следити САД и Велику Британију. Како је навео Збигњев Бжежински, „атлантска заједница има одлучујући утицај на светској сцени“¹⁸ и да би се то одржало неопходно је стално усмеравати спољну и безбедносну политику према постављеним геополитичким циљевима. Главну претњу атлантистичкој позицији заснованој на поморској доминацији представљају копнене силе, пре свих Русија, због свог географског положаја, своје величине, природног богатства и пораста броја становника.

17) Jeronimo Capaldo, „The Trans-Atlantic Trade and Investment Partnership: European Disintegration, Unemployment and Instability“, GDAE Working Paper 14-03, Tufts University, Medford (MA), 2014, стр. 2-3, 13-19.

18) Zbignjev Bžežinski, *Druga šansa Amerike*, Službeni glasnik, Fakultet bezbednosti, Beograd, 2009, стр. 19, 13.

Историјска искуства показују да је поморска сила поражена уколико изгуби поморске базе,¹⁹ а Русија је, због наведених карактеристика, представљала потенцијалну опасност, гледајући из британског угла, у три региона: на Босфору, у Персијском заливу, и у Индији. Такође, потенцијалну опасност представља и могућност немачког континенталног експанзионизма, који у историјском континуитету показује жељу за доминацијом у средњој Европи, што би водило стварању велике немачке „супердржаве“ са огромним економским и војним потенцијалом.²⁰ Немачка данас представља водећу европску силу, без чије сагласности је било немогуће донети било какву одлуку. Финансијско пренапрезање Велике Британије, чије жеље да остане једна од водећих светских војних и дипломатских сила и реално стање њене економије нису били у сагласности, као и системски проблем у Француској са великим јавним дугом као потенцијалним генератором увођења разних ограничења у систему јавних финансија (што би произвело низ социјалних проблема), условили су да Немачка, као економски најстабилнија земља у Европи, ојача свој утицај у континенталним размерама²¹. Такође, претњу за таласократске циљеве представља и покушај Немачке и Француске да играју самостално, односно да покушају да се самостално или преко ЕУ позиционирају као независан пол у међународној политици²².

Зато евроатлантизам поново добија на актуелности, а подручје Средње и Источне Европе на значају. Такозвани санитарни кордон, који би требало да се протеже од Финске на северу до Грчке и Турске на југу, представља и „источну границу западне цивилизације“ према руском православљу и исламу, али је то и „клин“ којим се одваја континентална Европе од Русије. Отуда и агресиван наступ САД и нестрпљиви покушаји да се што пре инсталирају такозвани прогивракетни штит и радарске базе, најпре на територији Чешке и Пољске, а после неуспеха у те две државе, потом и Румуније и Бугарске, стационирање НАТО трупа дуж граница са Русијом, Белорусијом и Украјином, те сасвим нови приступ према Русији од ескалације Украјинске кризе 2014. године²³. Др-

19) Halford Makinder, *Demokratski ideali i stvarnost*, Metaphysica, Beograd, 2009, стр. 44–46.

20) Исто, стр. 154–155.

21) Због тога Француска покушава да балансира између ЕУ и НАТО и у том оквиру спроводи своје стратегије, што се објашњава у: Горан Вукадиновић, Срђан Старчевић, „Бела књига одбране Француске Републике 2013. године – Француска у НАТО и ЕУ“, Национални интерес, год. X, вол. 19, бр. 1/2014, стр. 54 – 76.

22) О конкретним циљевима евроатлантизма на Балканском полуострву, као покушају Немачке и Француске да на том географском простору „играју самостално“ више у: Љубиша Деспотовић, „Геополитичка судбина Косова и Метохије – између евроатлантске окупације и пројекта Велике Албаније“, Политика националне безбедности, год. VIII, бр. 2/2017, стр. 35 – 37.

23) Митар Ковач, „Украјинска криза као глобална безбедносна претња“, Политика нацио-

жавне „санитарног кордона“ добијају још једну улогу у евроатлантистичком концепту, где поред свега сада треба да представљају и атлантистичку брану интересног повезивања Немачке и Русије. У том контексту, због географског положаја и величине, нарочито су интересантне Пољска, Словачка, Мађарска, Румунија и Бугарска. Отуда и такозвана „Иницијатива три мора“ коју покрећу Хрватска и Пољска 2015. године, а снажно је подржавају САД. Амерички председник Доналд Трамп је присуствовао другом самиту ове иницијативе у Варшави, свега неколико дана пре одржавања годишњег самита Г-20 у Хамбургу у лето 2017. године. Џејмс Џонс (James L. Jones), председавајући Центра за међународну безбедност Атлантског савета (*Atlantic Council's Brent Scowcroft Center on International Security*) истиче да је то врло важно, јер Иницијатива три мора представља „трансатлантски пројекат који има геополитичке, геостратешке и геоекономске импликације“²⁴, те да је подршка државама између Балтичког, Јадранског и Црног мора неопходна у циљу даљег сучељавања са Русијом.

У овом оквиру треба сагледавати и положај Србије. За евроатлантизам, Србија је држава Унутрашњег полумесеца и Ободног простора, она се налази унутар територијалног појаса између три мора. Због тога је, историјски посматрано, Србија била савезник атлантистичким силама у случајевима када је требало зауставити немачки геополитички продор на Балкан, током Првог и Другог светског рата, али и у оквиру Југославије када је током хладноратовског периода било неопходно стратегију уклињавања против Совјетског савеза²⁵. У постојећим околностима, Србија би имала значај за даљу евроатлантистичку изолацију Русије, као и за спровођење стратегије спречавања стратешког повезивања Русије и Немачке. Свакако, улога Србије у оба ова процеса не би била кључна, имајући у виду географски положај земље. Али, није ни незанемарљива с обзиром на одличне односе Београда и Москве последњих 25 година, као и чињеницу да Србија није приступила Иницијативи три мора.

Без обзира на могући развој ситуације у будућности, на почетку XXI века извесно је да ће САД пре свега користити регионалне политичке факторе како би одржавали свој утицај на Балкану. То је опробани рецепт који је већ давао резултате. С обзиром

налне безбедности, год. VI, бр. 1/2015, стр. 153 – 185.

24) Rachel Ansley, „Making the Three Seas Initiative a Priority for Trump”, *Atlantic Council*, May 3 2017, <http://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/making-the-three-seas-initiative-a-priority-for-trump>

25) О компарацији геополитичког положаја Србије пред Први светски рат и на почетку 21. века више се може пронаћи у раду: Момчило Суботић, „Србија и српске земље сто година после Великог рата“, *Политичка ревија*, год. (XXVI) XII, vol. 42, бр. 4/2014, стр. 28 – 39.

на изузетно неповољно или чак непријатељско постављање појединих регионалних држава према Србији, јасно је да САД на овакав начин „угуравају“ Србију у геополитички оквир у којем она неће моћи да оствари ниједан витални интерес. Посланик немачке Хришћанско-демократске уније и тадашњи потпредседник Парламентарне скупштине ОЕБС-а Вили Вимер (Willy Wimmer) узбунио је јавност 2001. године (најпре немачку, а потом и српску) својим иступом у „Листу за немачку и међународну политику“ (*Blätter für Deutsche und Internationale Politik*). Наиме, Вимер је објаснио како је у пролеће 2000. године учествовао на једном скупу у Братислави (Словачка) у организацији америчког министарства спољних послова (*US State Department*). Закључак тог скупа у вези са Балканом био је да НАТО не сме поновити грешку коју је амерички председник Двајт Ајзенхауер (Dwight David Eisenhower, председник САД 1953–1961) направио после Другог светског рата када је пропустио да дугорочно стационира америчке војне снаге у овом делу Европе. Балкан је геополитичко чвориште и има велики значај за НАТО и у том смислу САД очекују помоћ свих европских држава. Оним државама, попут Србије (која се посебно апострофира), на чију подршку не могу дугорочно рачунати, биће ускраћени приступи за брз и одржив развој и предстоји им тиха изолација.²⁶ Чак и да се његов јавни иступ узме са резервом, треба напоменути да се од 2001. до 2018. године догодило и превише ствари које иду у прилог онемо што је изнео. Једноставно, Србију је неопходно „упросечити“ да би по свим војним, економским и образовно-научним параметрима остала у нивоу осталих држава у окружењу: Албаније, Црне Горе, Босне и Херцеговине и Македоније.

Поред коришћења регионалних политичких фактора, САД ће се у значајној мери ослањати и на НАТО, као глобални политички фактор. Циљ евроатлантизма је да све земље тзв. западног Балкана буду чланице НАТО-а. За САД „у Југоисточној Европи кључни значај има запоседање упоришних тачака на балканској обали Јадрана, посебно Отрантских врата (обала Албаније и острво Сазан) као улаза у овај Средоземни ’залив’, који најдубље залази према Централној Европи и моћној Немачкој. Хипотетичким припајањем Косова и Метохије и Западне Македоније Албанији, остварила би се заштита америчких упоришта, неопходна стратегијска дубина, омогућио продор у дубину Балканског полуострва и контрола његових главних саобраћајних и геостратешких коридора.“²⁷

26) Душан Пророковић, *Косово: међуетнички и политички односи*, Геополитика, Београд, 2011, стр. 203.

27) Миломир Степић, „Косово и Метохија – пресећи или развезати чвор“, у: *Српско питање – геополитичко питање*, Јантар група, Београд, 2004, стр. 54.

Миломир Степић постепено географско ширење НАТО-а на балканске државе и позиционирање америчких војних снага на Балканском полуострву види као стварање „балканског геополитичког и геостратешког лука“ атлантизма. „Инфилтрација САД (НАТО) sukcesивно се спроводи из два смера и оба имају исходиште у геополитички и геостратешки кључним областима Балкана. Један је оријентисан са северозапада ка југоистоку и води у средиште тзв. Динарске тврђаве, док је други усмерен од југа–југоистока према северу–северозападу и долином Вардара води у централну област Балканског полуострва, тј. у само његово срце – Балканско језгро [назив који је Јован Цвијић користио за означавање области која обухвата делове Македоније, Косова и југа централне Србије, а која је од највећег геополитичког значаја на целом Балкану; прим. аут.]. Циљ је да се та два сегмента споје у интегрални балкански геополитички и геостратешки лук. Његову окосницу чинило би низ упоришта, база и полигона који би били лако доступни како из Јадранског басена (акваторије, лука и аеродрома на обали), тако и из Панонског басена (геостратешка 'Панонска лепеза' коју је по окончању Хладног рата од ВУ преузео НАТО).“²⁸ Кључна упоришта овог „НАТО лука“, гледано од северозапада према југоистоку, јесу – Истра и Кварнер, Цазинска крајина, Гламочки полигон, Бутмирски аеродром (поред Сарајева) и гораждански „panhandle“, док су то на траси која се протеже од југа–југоистока према северу–северозападу – Солун, Криволак, Скопски Петровац (аеродром) и приштински аеродром Слатина. Степић закључује како је тражена карика која треба да склопи лук – Рашка област са Пештерском висоравни која се вреднује као „идеална ваздушнодесантна просторија“.

Без обзира на то што је већина балканских држава у НАТО-у и што на такав начин САД могу да контролишу њихово стратешко постављање, очигледно је да САД и самостално спроводе стратегије које произлазе из евроатлантистичке концепције. Једна од њих јесте формирање геополитичког и геостратешког лука, који би поново имао двоструку функцију, да спречи јачање немачког и руског утицаја или присуства у јадранском и егејском приобаљу. Све су прилике да ће то још дуго остати приоритет атлантистичке, таласократске геополитичке концепције на Балкану и да ће све своје доктрине и стратегије управљати у овом смеру: учинити све да би се „изгурали“ (средњоевропски) континентализам и евроазијство што даље од мора – ка унутрашњости континента.

28) Миломир Степић, „Балкан – шта то (у ствари) хоће Америка“, у: *Српско питање – геополитичко питање*, Јантар група, Београд, 2004, стр. 211–212.

ЗАКЉУЧАК: ЗАШТО СРПСКИ ИНТЕРЕСИ НИСУ ПОДУДАРНИ СА ЕВРОАТЛАНТИСТИЧКИМ ЦИЉЕВИМА?

Евроатлантизам као геополитичка концепција заправо представља разрађени атлантистичку теорију, која се од стране САД и Велике Британије примењује у континуитету скоро век и по. Кроз евроатлантистички концепт се континенталне европске државе укључују у атлантистичку матрицу на асиметричној основи, служећи двома водећим таласократским силама да овладају Унутрашњим полумесецем и Ободним простором. Део европских континенталних држава, попут Пољске, Румуније или балтичких земаља, препознају Русију као претњу својој безбедности (односно дугорочне руске геополитичке интересе), те се због тога лако одлучују да на прихватање евроатлантистичког концепта. Ипак, њихово добровољно прихватање и ентузијастичан улазак у ову матрицу не значе и да се асиметрија смањује или да могу у већој мери утицати на редефинисање геополитичких циљева САД и Велике Британије. Исто као што нису могле чинити Немачка и Француска током хладноратовског периода. Ипак, уочљива асиметрија није једини разлог због којег српски интереси нису подударни са циљевима евроатлантизма. Уколико би Србија могла своје виталне интересе да заштити тесном сарадњом са САД и бранећи геополитички циљеве таласократских држава, донекле би било оправдано размишљање о прикључивању евроатлантистичком блоку. Међутим, интереси Србије, прокламовани у бројним националним (или државним) стратегијама, као и сагледани кроз спољнополитичко позиционирање земље, нису подударни са циљевима евроатлантизма.

Са једне стране, тежња Србије је да се очувају што је могуће бољи односи са Русијом. Са друге стране, за стратешки циљ је проглашено чланство у ЕУ, услед чега је неопходно одржавати и што је могуће боље односе са Немачком и Француском. Сасвим супротно, евроатлантизам је оријентисан ка покушају даље изолације Русије, а такође, после пропадања покушаја да се стратешком партнерству САД и ЕУ да нови садржај, овај концепт постаје усмерен и против Немачке и Француске. За разлику од хладноратовског периода, када се под евроатлантизмом подразумевала сарадња САД и западноевропских земаља, данас је ово све више појам којим се означава (асиметрично) партнерство САД, Велике Британије и земаља обухваћених Иницијативом три мора (Пољска, Чешка, Словачка, Мађарска, Литванија, Летонија, Естонија, Румунија, Бугарска, Аустрија, Словенија, Хрватска). Услед тога, посматрано

из угла евроатлантизма, Србија више представља „део проблема, а не део решења“. Односно, имајући у виду већ споменуту асиметрију и чињеницу како је евроатлантизам окриље за спровођење таласократских геополитичких циљева, Србија нема подударне интересе са САД.

ЛИТЕРАТУРА

- Ansley, Rachel, „Making the Three Seas Initiative a Priority for Trump”, *Atlantic Council*, May 3 2017, <http://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/making-the-three-seas-initiative-a-priority-for-trump>
- Bžežinski, Zbignjev, *Druga šansa Amerike*, Službeni glasnik, Fakultet bezbednosti, Beograd, 2009.
- Вукадиновић, Горан, Срђан Старчевић, „Бела књига одбране Француске Републике 2013. године – Француска у НАТО и ЕУ”, Национални интерес, год. X, вол. 19, бр. 1/2014, стр. 53 – 79.
- Деспотовић, Љубиша, „Геополитичка судбина Косова и Метохије – између евроатлантске окупације и пројекта Велике Албаније“, Политика националне безбедности, год. VIII, бр. 2/2017, стр. 29 – 48.
- Дугин, Александар, Основи геополитике, књига 1, Геополитичка будућност Русије, Екопрес, Зрењанин, 2004.
- Eliasson, Leif Johann, „What is at stake in the Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP)? Assessing challenges and possible compromises“, Saar Expert Papers 02/14, Univesität des Sarlandes, Saarbrücken, 2014.
- Ковач, Митар, „Украјинска криза као глобална безбедносна претња“, Политика националне безбедности, год. VI, бр. 1/2015, стр. 153 – 185.
- Makinder, Halford, *Demokratski ideali i stvarnost*, Metaphysica, Beograd, 2009.
- Mahan, Alfred Thayer, *The Influence of Sea Power upon History, 1660–1783*, Little, Brown and Company, Boston, 1890.
- Пророковић, Душан, *Косово: међуетнички и политички односи*, Геополитика, Београд, 2011, стр. 203.
- Spykman, Nicholas, *America's Strategy in World Politics. The United States and the Balance of Power*, Harcourt, Brace and Co., New York, 1942.
- Степић, Миломир, *Српско питање – геополитичко питање*, Јантар група, Београд, 2004.
- Суботић, Момчило, „Србија и српске земље сто година после Великог рата“, Политичка ревија, год. (XXVI) XII, vol. 42, бр. 4/2014, стр. 27 – 42.
- Трифковић, Срђа, „Проблем детериторијализоване стратешке доктрине САД: хегемонистички дискурс против геополитичког реализма”, у: Миломир Степић (прир.), Свет и нове геополитичке парадигме, Институт за политичке студије, Београд, 2017, стр. 189 – 214.

Flint, Colin and James Taylor, *Political Geography, World Economy, Nation-State and Locality*, Pearson Education Limited, Essex, 2007.

Framework for Advancing Transatlantic Economic Integration Between the United States of America and the European Union, 2007 U.S.-EU Summit, The White House (President George W. Bush), Washington D.C., April 30, 2007, <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2007/04/20070430-4.html>

Capaldo, Jeronimo, „The Trans-Atlantic Trade and Investment Partnership: European Disintegration, Unemployment and Instability”, GDAE Working Paper 14-03, Tufts University, Medford (MA), 2014.

Dusan Prorokovic

A VIEW TO SERBIA FROM THE EUROATLANTIC GEOPOLITICAL CONCEPT: WHY SERBIAN INTERESTS ARE NOT CONCURRENT WITH AMERICAN GOALS?

Resume

Euroatlantism as a geopolitical concept is a framework for implementation of long-term goals of atlantism in continental Europe. In this context, we can recognize two most important objectives: first, continuation of the geopolitical isolation of Russia; and the second - to prevent any strategic partnership between Russia and Germany. Unlike the Cold War period, when euroatlantism implied cooperation between US and Western-European countries, this is a term that designates the (asymmetric) partnership of the US, UK and countries covered by the Three Seas Initiative (Poland, Czech Republic, Hungary, Lithuania, Latvia, Estonia, Romania, Bulgaria, Austria, Slovenia, Slovakia and Croatia). This is unfavorable for Serbia. On the one hand Serbia's aspiration is to preserve as best as possible relations with Russia. On the other hand, as a strategic goal has been declared EU membership, and because of that it is necessary to maintain close relations with Germany and France. That is the reason why, viewed from the perspective of Euroatlantism, Serbia is more „a part of the problem, not part of the solution“. In other words, given the already mentioned asymmetry and the fact that Euroatlantism is a framework for the implementation of thalassocratic geopolitical goals, Serbia has no coherent interests with the US.

Keywords: *Euroatlantism, atlantism, NATO, Serbia, Russia, Germany, USA, EU, Initiative of three seas*

* Овај рад је примљен 17. априла 2018. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције, 26. априла 2018. године.

Здравко Скакавац

Факултет за правне и пословне студије др Лазар Вркатић, Нови Сад,
Универзитет Унион Београд

ПРИСТУПАЊЕ СРБИЈЕ ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ – АКТУЕЛНИ БЕЗБЕДНОСНИ ИЗАЗОВИ, ПРЕТЊЕ И РИЗИЦИ

Сажетак

Република Србија је већ одавно започела процес приступања Европској унији (у даљем тексту: ЕУ). Међутим, на том путу стоје бројни оптерећујући фактори, изазови, ризици, па и претње. Да би се тај процес довео до краја, неопходна је промишљена и добро избалансирана политика државе, којом ће се првазићи све препреке које на том путу стоје. Стратегијом националне безбедности Србије (у даљем тексту: Стратегија НБ Србије) из 2009. године утврђени су приоритети националне безбедности у наредном периоду. У међувремену, у складу са свим безбедносним импликацијама на ширем плану указала се и неминовна потреба да се постојећа Стратегија реформише. На то је утицала актуелна безбедносна проблематика у свету, у региону Западног Балкана, а посебно актуелни Бечки и Бриселски преговори и споразуми између Србије и самопроглашене тзв. државе Косово. У том смислу, актуелна политика војне неутралности и однос Србије са НАТО алијансом и Русијом, веома су битни у процесу евроинтеграција Србије. Због тога су на нивоу државе покренуте значајне активности на редефинисању одређених приоритета, како би се процес приступања ЕУ привео крају у реално могућем времену. Циљ овог рада је управо да се укаже на бројне оптерећујуће факторе, изазове, ризике и претње који стоје на путу евроинтеграција Србије.

Кључне речи: Србија, Европска унија, евроинтеграције, НАТО, Русија, Косово

УВОД

Стратегија националне безбедности Републике Србије¹ представља најважнији стратешки документ којим се утврђују основе политике безбедности у заштити националних интереса Републике Србије. Опредељења исказана у Стратегији националне безбедности изражавају спремност Републике Србије да у оквиру Организације уједињених нација, европских и других међународних организација и регионалних структура, доприноси изградњи и унапређењу сопствене, регионалне и глобалне безбедности. Међутим, на том путу Република Србија наилази на бројне, савладиве, али врло често и несавладиве препреке, пролази кроз врло трновит пут, оптерећен разним изазовима, ризицима, а нечесто и разним видовима претњи, па и уцена.

Последњу деценију прошлог и скоро две деценије овог века обележила су нова безбедносна кретања и промене у свету. Свет је и даље суочен са бројним традиционалним и новим изазовима, ризицима и претњама безбедности. Регионални и локални сукоби, етнички и верски екстремизам, тероризам, организовани криминал, пролиферација оружја за масовно уништење, илегалне миграције, климатске промене и све израженија несташица енергетских ресурса угрожавају стабилност појединих земаља и читавих региона, а такође и глобалну безбедност. Савремени свет се све више суочава са изазовима до којих долази због грубог кршења Повеље УН и општеприхваћених норми међународног права. Мешање у унутрашње ствари суверених држава, увођење у праксу превентивних напада и тзв. „хуманитарних интервенција“ под видом омогућавања савременог развоја и успостављања демократских принципа и односа, постаје све чешћа појава. Поред тога, оно што представља новину у савременом понашању великих сила, јесу покушаји давања легитимитета стварању нових државних творевина на територијама суверених држава, чланица ОУН. На тај начин нарушава се постојећи међународноправни поредак и знатно угрожава стање безбедности у свету.

Уједињене нације нису увек биле гарант успостављања и поштовања основних принципа међународног права. Јер, ако се доследно не поштује Повеља УН, као један од најважнијих међународних правних докумената, онда је ауторитет УН озбиљно нарушен. Уосталом, како другачије објаснити флагрантно кршење Повеље УН и међународног права у питању разбијања Југославије,

1) „Стратегија националне безбедности републике Србије“, Службени гласник Републике Србије, број 28/2009, Београд, 2009.

Либије, Ирака и најновије, Сирије. Све наведене земље су нападнуте и бомбардоване, мимо одлуке Савета безбедности, разбијене у парампарчад и доведене на руб сиромаштва и беде. И што је посебно спорно, осим што за то нико није одговарао, за нападе на ове суверене земље искоришћени су лажни и вешто изрежирани поводи, при чему накнадно признавање кривице не ослобађа одговорности за учињене злочине. Чињеница је, да је овако понашање на сцени настало тек након завршетка Хладног рата, нестаанка биполаризма и разбијања бившег Совјетског Савеза.

У свему томе, геостратегијски положај Западног Балкана је специфичан, што нас посебно занима због сагледавања безбедносне ситуације у Србији и њеном окружењу. Наслеђени проблеми из прошлости, историјске противречности, као и последице сукобљавања народа и држава на простору Југоисточне Европе, а посебно на простору Балкана, у новијој историји и данас утичу на стање безбедности у региону. Ризици од избијања ратова и других оружаних сукоба на простору Западног Балкана, иако смањени, нису елиминисани. Покушај ревизије одредаба Дејтонског споразума, сепаратистичке претње и тежње у региону представљају реалну претњу на овом простору. Посебно је осетљив проблем покушаја отцепљења дела територије Републике Србије путем једностраног проглашења независности Косова, уз његово признавање од стране једног дела светске заједнице.

Што се тиче Републике Србије, морају се имати у виду бројни изазови, претње и ризици који њену безбедност посебно угрожавају. Ипак, основну претњу представља покушај отцепљења територије Косова и Метохије, уз нескривену помоћ и подршку једног дела међународне заједнице, који предводе САД и друге богате западноевропске земље. У том смислу, мора се указати и на неуспешно деловање међународног цивилног и војног присуства у АП Косово и Метохија, што доприноси додатној несигурности српског живља на овом подручју. Неможе се занемарити ни безбедносна клима на подручју Санџака, где су присутне активности вахабијског организовања, а и чињеница да је један број грађана Србије са овог подручја боравио у редовима терористичке организације тзв. Исламске државе. Укупну безбедносну ситуацију у Србији још увек оптерећују последице вишегодишњег грађанског рата на просторима некадашње СФРЈ и НАТО бомбардовања.

Од дошења постојеће Стратегије националне безбедности прошло је скоро девет година, тако да су се створили потребни услови да се приступи њеној реформи. На то утиче актуелна безбедносна ситуација у свету, у склопу које су врло нестабилни односи

између САД и Русије, врло ровита ситуација у региону Западног Балкана и специфична ситуација Србије због њене политике војне неутралности. Таква политика Србије у свету, а посебно у земљама ЕУ наилази на различите погледе, од тоталног неприхватања и неслагања, до оних умеренијих ставова појединих земаља и политичара ЕУ.

Ипак, централно питање које оптерећује улазак Србије у ЕУ је контроверзна ситуација односа са самопроглашеном државом Косово, при чему, како сада ствари стоје, од нормализације односа између ове две стране, зависи ће и њена евроинтеграција. Бечки и Бриселски преговори запали су у тотални ћорсокак због неиспуњавања обавеза Косова из већ постигнутог споразума око формирања Заједнице српских општина, што ситуацију чини још компликованијом.

У циљу сагледавања неких важнијих безбедносних изазова, претњи и ризика, који су имали или могу имати утицаја на приступање Србије евроинтеграцијама, у наставку овог рада, у краћој форми, биће сагледана следећа важна питања, у периоду од деведесетих до данас:

- 1) Актуелна безбедносна ситуација у свету и односи између Запада и Истока;
- 2) Безбедносни изазови у региону Западног Балкана;
- 3) Стање и проблеми у ЕУ и перспективе евроинтеграција Србије;

АКТУЕЛНА БЕЗБЕДНОСНА СИТУАЦИЈА У СВЕТУ И ОДНОСИ ИЗМЕЂУ ЗАПАДА И ИСТОКА

Неколико историјски важних догађаја у свету, само у непуне три задње деценије, представљало је радикалну прекретницу на светској безбедносној позорници, што је битно утицало на драматично погоршање безбедносне ситуације у свету и знатно допринело променама у геополитичкој сфери савременог света. Задњу деценију прошлог века посебно су обележили значајни светски догађаји, почев од рушења „Берлинског зида“ и уједињења Немачке, затим, распад тзв. „Источног блока“, распад Совјетског Савеза, разбијање Југославије и НАТО агресија на СРЈ и Србију. И прве две деценије овог столећа обележили су озбиљни случајеви нарушавања светске безбедности. „Терористички напад Ал Каиде на САД 2001. године, интервенција САД и њених савезника у Ираку 2003. године, Арапско пролеће из 2011. године, ратна дешавања у Сирији и Ираку, велика мигрантска кретања из Африке и Блиског

истока у Европу, криза у Украјини и друго. Поред тога, ескалација ратних сукоба у Сирији, настанак тзв. Исламске државе, укључење и Русије у решавање рата у Сирији, терористички напади тзв. Исламске државе у Француској, Белгији, Немачкој, Турској... додатно су искомпликовали светску безбедносну ситуацију. Аналитичари, стручњаци и званичници процењују да је до ескалације и ширења тероризма дошло, пре свега, због превеликог броја грешака појединих западних земаља у предузимању појединих војних операција на Блиском истоку и северу Африке на почетку овог столећа.⁴²

На актуелну безбедносну ситуацију у свету посебно утичу односи између две, већ традиционално супротстављене велике силе: САД и Русије, односно односи између Запада и Истока. Иако се очекивало да је Хладни рат требало да се заврши када се 1991. урушио Совјетски Савез, то се ипак није десило. Након пада СС-СР-а, Запад, а посебно САД, имао је савршену прилику да креира нову светску безбедносну политику, на савременим основама прихватљивим за 21. век. Међутим, Запад је након пада Совјетског савеза понизио Русију и отписао је као велику међународну силу. Запађњаци су сматрали да се Русија никада више неће опоравити до нивоа из хладноратовског времена. То време је могло да траје само док је Јељцин прихватао политику и институције Запада. Ситуација се знатно променула доласком Путина на чело Русије, који је одбацио западњачке норме и њихову доминацију.³

Наиме, донекле хармонични односи између две велесиле, САД и Русије, постојали су у време Горбачова, Јељцина, Черномирдина, Козирјева, када је Русија играла више поданичку улогу према Западу и дозвољавала САД да у свету раде буквално шта желе. Такву понижавајућу улогу Русије према Западу најбоље је осетила Србија, јер је 1999. године бомбардована 78 дана мимо одлуке СБ УН и фактички уз прећутну сагласност Русије. Нестабилност односа између ове две велесиле наступила је након одласка Јељцина и доласка на власт нових људи на челу са Владимиром Путином који је за релативно кратко време ову земљу подигао на ниво скоро равноправног партнера према САД. „Велики лидер: САД који и након завршетка хладног рата настоји својом политиком показати да је неприкосновени униполарни вођа ипак мора

2) Видети шире: Здравко Skakavac, Tatjana Skakavac, *Savremeni izazovi međunarodne bezbednosti*, monografija od međunarodnog značaja (urednik Slobodan I. Marković), Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić, Novi Sad, Univerzitet UNION, Beograd i Centar za međunarodne studije u Zagrebu, 2017, poglavlje: *Radikalni islamski terorizam i politike velikih sila.*, str. 143.

3) Видети шире: “Hladni rat je stigao na Balkan”, *Nedeljnik*, 05.04.2018.
https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2018&mm=04&dd=05&nav_category=167&nav_id=1377774 05/04/2018

све више водити рачуна о земљи која је некада држала други крак светске равнотеже: Русији.⁴ Овакво стање је постало сасвим видљиво након догађаја у Украјини под окриљем америчког утицаја, а посебно након референдумског отцепљења Крима и прикључења Русији. Русија је тада по први пут, након одласка Јељцина, ставила до знања да Запад на челу са САД не може да ради шта хоће у свету, а посебно не у близини руских граница.

Нови ударац Америчкој администрацији и НАТО алијанси представљало је укључења Русије у решавање сиријског грађанског рата. Тада је Русија дефинитивно и отворено показала одлучност на равноправно укључење у светска безбедносна питања. Због тога у свету долази до невиђене трке у наоружању, подстакнуте растућом напетости у свету, посебно на Блиском истоку, као и због сталног приближавања НАТО алијансе руским границама.

Нестабилност односа између ове две светске силе додатно је подгрејана и сталним инсистирањем са америчке стране о наводној умешаности и утицају Русије на резултат америчких председничких избора, због чега је дошло до смене већине Трампових сарадника. Даље, најновији догађаји око наводне умешаности Русије у тровање њеног бившег обавештајца Скрипаља и његове кћерке у Великој Британији додатно је искомпликовала ионако бремените односе између Русије и Запада. Због тога је, под америчким притиском, велики број западних земаља протерао преко 150 руских дипломата, уз очекивани реципрочни одговор Русије. Тим поводом, ових дана огласио се и бивши руски генерал Јевгениј Бужински изјавом да се свет налази на ивици „последњег рата у историји човечанства“. Он сматра да су тензије између Русије и Запада горе него у време Хладног рата и да је „сатеривање Русије у хошак опасна ствар“.⁵

Уље на ватру у односима САД и Русије, долио је најновији тројни сусрет председника Русије, Турске и Ирана који је одржан у Анкари 04. априла о.г. поводом ситуације у Сирији. На овом скупу турски лидер Реџеп Тајип Ердоган критиковао је своје НАТО савезнике због претњи санкцијама Анкари уколико Турска купи руски С-400 и наговестио могућност напуштања Алијансе. Аналитичари процењују да би то могао бити нови блок Русије, Турске и Ирана за супротстављање Западу. На тај начин би могао бити фор-

4) Radovan Vukadinović, *Savremeni izazovi međunarodne bezbednosti*, monografija od međunarodnog značaja (urednik Slobodan I. Marković), Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić, Novi Sad, Univerzitet UNION, Beograd i Centar za međunarodne studije u Zagrebu, 2017, poglavlje: *Savremeni izazovi sigurnosti i američko-ruski odnosi.*, str. 14.

5) Трамп спрема најјачи ударац Русима, Internet, <https://www.pressreader.com/serbia/blic/20180406/281702615281793> 06/04/2018

миран јак блок, који би се, уз Кину могао опасно супротставити западној доминацији.

Као што се види, ни на видику не постоје назнаке за праљвања односа између Русије и САД, они су тренутно на нивоу периода Хладног рата, са тренутном тенденцијом погоршања. Могућност одређене консолидације односа пропуштена је и поводом грађанског рата у Сирији и борбе против терористичке организације тзв. Исламске државе. „Уместо заједничке борбе против ове терористичке организације, обе стране тренутно конструирају своја савезништва и имају супротне циљеве. Америка жели чврсто остати на Блиском истоку. За Русију је, пак, улазак у Сирију и војно деловање доказ конкретних руских војних могућности, али и жеља да се демонстрира да је Русија велика сила и да жели бити тако третирана.“⁶

У разматрању свеукупних односа САД и Русије, не треба занемарити Шангајску организацију за сарадњу, што је прва међународна организација која је основана у Кини, јер су је неки већ дефинисали као „Источни НАТО“. То је међународна међувладина регионална организација основана 2001. године тако што се шангајској петорци, која је основана 1996, придружио и Узбекистан. Организацију чине: Кина, Руска Федерација (РФ), Казахстан, Таџикистан, Киргистан и Узбекистан. Чињеница да, поред осталих, организацију чине и две веома моћне светске силе Кина и Русија, с правом се може констатовати да организација представља веома озбиљан противтег америчкој позицији и њеним амбицијама у централној Азији. Ипак, потенцијално, најопаснији сценарио који би могао угрозити актуелни светски примат САД био би у великој коалицији Кине, Русије и Ирана.

Наведено стање у односима две најмоћније силе света, неминовно се одражава и на Србију, посебно због њеног актуелног настојања да се прикључи евроинтеграцијама. Да ли је то могуће без додатног условљавања Запада, да се прикључи НАТО алијанси и окрене против Русије, видеће се у наредних неколико година.

БЕЗБЕДНОСНИ ИЗАЗОВИ У РЕГИОНУ ЗАПАДНОГ БАЛКАНА

Геополитички и геостратегијски положај Србије и простора „Западног Балкана“ представљају раскрсницу на којој се историјски преплићу и сукобљавају разнородни интереси Средње

6) Radovan Vukadinović, *Savremeni izazovi međunarodne bezbednosti*, monografija od međunarodnog značaja (urednik Slobodan I. Marković), Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić, Novi Sad, Univerzitet UNION, Beograd i Centar za međunarodne studije u Zagrebu, 2017, poglavlje: *Savremeni izazovi sigurnosti i američko-ruski odnosi*, Isto, str. 27.

Европе, Евроазије, атлантског и исламског света. Они су данас присутни у форми најважнијих геополитичких концепција као што су: атлантизам, континентализам (средњоевропски); евроазијство и неоосманизам као нова геополитичка концепција Турске са регионалним утицајем. Такође, у ред исламских центара моћи присутних на простору „Западног Балкана“ сврставају се Саудијска Арабија, као најзначајнији глобални финансијер ширења ислама, и Иран, као исламска земља која тежи да постане регионална сила и лидер исламске цивилизације ширећи свој утицај међу муслиманским заједницама у Европи.

Данас, концепт „Западног Балкана“ подразумева регију сачињену од новонасталих али до сада неинтегрисаних земаља на простору бивше Југославије. Из корпуса ових земаља изузете су Словенија, а касније и Хрватска, као чланице ЕУ, а придодата Албанија. Тако се појам „Западни Балкан“ данас односи на четири слабе и незбринуте државе са „ex југословенског простора“ - Србија, Македонија, Црна Гора као и Босна и Херцеговина. Ове четири државе, као и Албанија, суочене су са бројним и разноврсним политичким, економским, социјалним, етничким, верским и безбедносним проблемима које нису у стању да самостално успешно реше. У безбедносном смислу, све државе „Западног Балкана“ функционишу по систему спојених судова. Напросто, суочене су са истоветним или сличним безбедносним изазовима и претњама.⁷ Етничко-верске тензије, екстремизам, тероризам, организовани криминал и корупција су карактеристични безбедносни проблеми ових држава⁸. Међутим, њихова специфичност⁹ у односу на друге балканске, али и европске државе, јесу константни безбедносни ризици и претње који базирају на традиционалним антагонизмима аутохтоне хришћанске и муслиманске популације са овог простора.

Посматрано кроз историју, исламски фактор на „Западном Балкану“ вековима је утицао на мењање државних граница овдашњих аутохтоних народа и структуру њихових хомогених етно-религијских територијалних целина, нарочито српског националног бића. Сразмерно бројности и заступљености муслиманске популације унутар укупног броја становништва сваке западнобалканске државе, исламски фактор утиче на њихову демографску

7) Momčilo Taliјan, Miroslav Taliјan, *Opšti i bezbednosni menadžment*, VŠUP, Banja Luka, 2011.

8) Milan Mijalkovski, "Dometi agresije selafija na neitegrisanom delu Balkana", *Vojno delo*, Jesen/2011, Beograd, 2011, str. 397-417.

9) Momčilo Taliјan, *Bezbednosni menadžment u suprotstavljanju terorizmu i borbi protiv terorizma*, Mediја centar „Odbrana“, MO RS, Beograd, 2010., str. 35

слику, затим на токове политичких збивања на локалном, државном и међународном нивоу. У зависности од степена образовања и индустријског развоја средина у којима живе муслимани, исламски фактор утиче и на укупни економски развој западно-балканских држава. С обзиром да муслимани „Западног Балкана“ насељавају простор додира и прожимања различитих култура и цивилизација, то се могу наћи у улози како кохезивног тако дестабилизирајућег безбедносног фактора.

У једном од задњих бројева „Недељника“ у ауторском тексту за овај лист, бивши заменик шефа ЦИА за Балкан Стивен Мејер пише да је “Хладни рат” стигао на Балкан. Како наводи, Балкан је вековима био “буре барута” Европе, иако се фитиљ налазио другде. Вековима је Балкан био полигон за одмеравање снага великих сила и где су се укрштали интереси великих царевина, Отоманског царства, Аустријског и Руског царства. Зато су друге империје - пре свега Британци и Французи - такође на оку држали Балкан и мешали се чак и ако нису били физички присутни у региону.¹⁰

Простор Западног Балкана је још увек под утиском дешавања из периода деведесетих година када су беснели ратови и оружани сукоби такорећи на целој територији бивше Југославије. Иако су ратна дешавања престала, одређене тензије међу бившим зараћеним странама и даље постоје и политичку ситуацију и даље чине веома нестабилном. Очигледно је да ће бити потребно дуже време, како би се пртходна дешавања ставила у заборав. Изгубљени животи, велико расељавање становништва, уништена имовина и слично, остављају далекосежне последице које може да излечи само мирно време. Иако су Дејтонским споразумом регулисани односи у Босни и Херцеговини поделом на два ентитета, стање на овом подручју тренутно је можда на проблематичније, јер су односи на релацији Федерација БиХ – Република Српска оптерећени континуираном тензијом којој у највећој мери кумују водећи људи ових ентитета. У тако ровитој ситуацији Хрвати се надају ревизији Дејтонског споразума и свом делу територије Босне и Херцеговине.

Безбедносну ситуацију на простору бивше Југославије у одређеној мери оптерећују и нерешена питања државних граница након растурања југословенске творевине. Скоро да између свих суседних земаља постоје нерешена питања државних граница. Билатерални спор између Србије и Хрватске око границе на Дунаву још није решен јер стране у спору имају супротстављене ставов-

10) “Hladni rat je stigao na Balkan”, *Nedeljnik*, 05.04.2018.

https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2018&mm=04&dd=05&nav_category=167&nav_id=1377774 05/04/2018

ве. „Иако су формиране међудржавне комисије са представницима обе земље, у протеклих преко десет година нису постигнути готово никакви резултати. Као потенцијално решење проблема све се више помиње арбитража, па чак и Међународни суд правде. У досадашњем периоду било је више различитих коментара од стране хрватских званичника, који су послали јасан „сигнал“ да ће то бити један од услова које ће Хрватска поставити пред Србију у поступку преговора за чланство у ЕУ.“¹¹

Безбедносни проблеми на овом подручју везују се и за активности вехабијског покрета који све више добија на масовности, посебно на територији Босне и Херцеговине, Санцака и Косова и Метохије. У Босни и Херцеговини су већ евидентирани бројни кампови где ови припадници спроводе обуку. Један број ових припадника прикључио се терористичкој организацији, тзв. Исламској држави још од 2013. године и активно учествују у ратним дешавањима на подручју Сирије. Након слома ове организације, неки од њих се враћају у своју земљу где представљају потенцијалну опасност за извођење терористичких аката и нарушавање безбедности.

Свему овоме треба додати чињеницу, да су Словенија, Хрватска и Црна Гора већ чланице НАТО алијансе, Македонија то такође жели, али мора претходно да реши спор са Грчком око имена. Србија се изјаснила за политику војне неутралности, и не жели да се прикључи НАТО савезу, јер би тиме значајно нарушила традиционално добре односе са Русијом. Што се тиче Босне и Херцеговине, ситуација је компликована јер Република Српска такође следи Србију по питању неутралности, док је Федерација Босне и Херцеговине опредељена за НАТО. И остале суседне земље Србије, Мађарска, Румунија, Бугарска, Грчка и Албанија, такође су чланице НАТО савеза.

„У очувању националне безбедности најосетљивије питање за Србију и највећа безбедносна претња је једнострано проглашење „државе“ Косово 2008. године на територији њене јужне покрајине, која чини 12,3 посто укупне државне територије.“¹² „Насилно отцепљење Косова и Метохије од Србије, супротно уставном, историјском и међународном праву значајно ће променити интегрални капацитет безбедности Балкана. Кршењем резолуције 1244 СБ УН и Кумановског споразума, додатно се игнорише По-

11) Синиша Домазет, Здравко Скакавац, „Добросуседски односи на Балкану као услов за приступање Европској унији: препрека или добра пракса?“, Српска политичка мисао, бр. 3/2016, Институт за политичке студије, Београд, 2016, стр. 149.

12) Раденко Мутавшић, „Утицај НАТО на безбедност и косовску политику Србије“, Политика националне безбедности, бр. 2/2017., стр. 88.

веља УН, и међународно право уопште. С друге стране, легализује се примена међународног терора и тероризма према једном народу на Балкану. Јер, већ на почетку XXI века процес етничког чишћења тог народа на Косову и Метохији се приводи крају.¹³ Као што је познато, након потписивања Кумановског споразума 1999. године, завршени су оружани сукоби на Косову и Метохији, српска војска и полиција су се повукли а контролу безбедности на овом подручју преузеле су међународне безбедносне снаге (УНПРОФОР). Међутим, тек тада за мањинску српску популацију настају озбиљни проблеми због чега је дошло до етничког чишћења неалбанског становништва, док су преостали Срби били повргнути невиђеној репресији и тортури.

Поред тога, Република Србија има и потенцијално могућа кризна жаришта која се односе на подручје Прешева и Бујановца, као и на регион Санцака где поједини политички лидери, незадовољни својим тренутним политичким статусом, играјући на националну карту, покушавају испровоцирати избијање сукоба на тој основи. Преговори између Србије и самопроглашене државе Косово под окриљем ЕУ трају већ неколико година, како би резултирали одређеним прихватљивим споразумима за обе стране, и српску и албанску. Неки споразуми су били формално и постигнути, као што је споразум о формирању Заједнице српских општина, али албанска страна већ пет година упорно одбија да се овај споразум спроведе у дело. Утисак је ипак, да то не чине на своју руку, већ уз искључиву сагласност својих западних ментора.

Велики проблем у безбедносном смислу на Косову и Метохији представља деловање Албанске мафије чије клановско криминално деловање предводе управо актелни представници косовске власти, Хашим Тачи, Рамуш Харадинај и други. Кријумчарење дроге, оружја, трговина људима, људским органима и други облици организованог криминалитета су на највишем нивоу.¹⁴ Треба имати у виду и чињеницу да ван Косова и Метохије, у општинама Прешево, Бујановац и Медвеђа живи велики број Албанаца који испољавају отворену подршку актуелном косовском руководству и увек представљају потенцијално погодне средине у којима лако може доћи до ескалације и нарушавања безбедности. Једно од осетљивих подручја на територији Републике Србије је и регион Санцака где поједини неодговорни политичари, незадовољни сопственим статусом и у сопственој средини, покушавају испровоцирати ре-

13) Радослав Гађиновић, „Утицај сецесије Косова и Метохије на националну безбедност Србије“, Политика националне безбедности, бр. 2/2017., стр. 74.

14) Видети шире: Zdravko Skakavac, *Maŕija – tradicionalni i savremeni fenomen*, Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić, Novi Sad, 2017, str. 285-326.

говање државних органа у намери да прикажу дискриминаторски однос према том подручју. Вехабијски покрет на подручју Санџака је активан и ради на omasовљавању локалног становништва, пропагирајући радикалне активности, а један број ових припадника боравио је на Блиском истоку где се прикључио екстремној терористичкој организацији тзв. Исламској држави.

Једно од важних безбедносних питања на подручју Србије и Западног Балкана везано је за тзв. „Мигрантску кризу“, која траје од почетка 2015. године до данас, а једна од најчешћих транзитних рута мигрантског водила је преко територије Србије према земљама ЕУ.

ОДНОСИ У ЕУ И ПЕРСПЕКТИВЕ ЕВРОИНТЕГРАЦИЈА СРБИЈЕ

„Континуирана америчка политика такмичења, првенствено са предводником Источног блока, СССР-ом, али и читавим социјалистичким светом, на свим подручјима друштвеног живота, како у Европи, али исто тако и у укупним међународним односима, потпомогнута европском политиком детанта, успостављањем КЕБС-а те објективнијим сагледавањем московске политичке елите смањених могућности совјетског деловања у циљу даљњег одржања хладноратовског статус кво-а, а посебно на плану нуклеарног надметања, у коначном је резултирала распадом биполарних међународних односа.”¹⁵ Распадом биполаризма и Источног блока, распадом СССР и нестанком социјализма, већина бивших социјалистичких земаља одлучује се за демократски развој друштва и прикључење НАТО савезу. У том контексту, посебно у периоду од 1989-1992. године, размишљања већине европских земаља ишла су у правцу конципирања новог теоријског модела европске безбедности.

ЕУ је створена потписивањем Уговора о ЕУ који су државе чланице потписале у Маастрихту 2. фебруара 1992. године. ЕУ је економски и политички пројект који се у савременим процесима постхладноратовског доба заснива на интеграцији европских држава у организацију новог поретка у Европи. Циљ европских интеграција није само економско благостање, већ средство за остварење мира и стабилности. Њихов коначни политички циљ је да се створи „Унија Европљана“ (*Union of the People of Europe*) што подразумева: заједничке вредности, заједничка и јединствена правна

15) Lidija Čehulić-Vukadinović, „Evropski sistem sigurnosti poslije hladnog rata“, u: *Savremeni izazovi međunarodne bezbednosti*, „FLV - Novi Sad & CMS - Zagreb“, Novi Sad - Zagreb, 2017., str. 39.

правила, сложну заједницу унутар које су солидарност и сложеност од пресудне важности за њено функционисање, заједницу усмерену ка изградњи мира и стабилности унутар које ће се сукоби и различити интереси решавати у оквиру заједничких правних правила и институција.¹⁶

Без обзира на богату историју и савремена достигнућа у политичком и економском животу људи, Европска унија је данас принуђена, да изналази нове модалитете своје спољне и унутрашње политике безбедности. Постојећи концепти се све више потврђују као нефункционални пред новим формама изазова, и претњи њеној архитектури и вредностима које се сваким даном угрожавају споља и изнутра.

Полазећи од досадашњих искустава, заједничка спољна и безбедносна политика подразумева и изградњу европскога безбедносног система који би у перспективи треба да има три нивоа: 1) национални, на коме би свака држава градила своју безбедност помоћу у оквиру националног безбедносног система (одбрамбеног система, заштитног система и система заштите и спасавања); 2) мултинационални, у оквиру којег би деловала мрежа билатералних и мултилатералних безбедносних договора и споразума како о безбедносној сарадњи међу државама, тако и о међусобном контроли војних потенцијала; 3) интернационални, на коме би деловале безбедносне организације као што су НАТО, ЕУ и ОЕБС. Основна идеја је да се будућа европска безбедносна политика, с једне стране ослања на НАТО, а са друге стране на развијену безбедносно-одбрамбену компоненту саме ЕУ. Међутим, од почетака реализације ове идеје њен циљ још увек изгледа преамбициозан.

У свом досадашњем функционисању ЕУ није показала потребан степен јединства по многим питањима, јер свака земља води рачуна првенствено о својим приоритетима и циљевима. Оно што нас посебно интересује, то је најбоље показала ситуација око признавања самопроглашене државе Косово, када је пет земаља ЕУ, Шпанија, Словачка, Румунија, Кипар и Грчка, децидно одбило ту могућност. Јединство ЕУ посебно је уздрмао тзв. Брегзит, тј. повлачење Велике Британије из чланства, након референдума одржаног у јуну 2016. године. Брегзит је претио да озбиљно уздрма стабилност ЕУ, јер је било наговештаја сличних иницијатива. Ипак, највише захваљујући активностима Немачке и Француске, та стабилност је за сада ипак очувана. Стабилност ЕУ у одређеној мери реметила су

16) Видети више: Lidija Čehulić-Vukadinović, „Evropski sistem sigurnosti poslije hladnog rata“, u: Savremeni izazovi međunarodne bezbednosti, „FLV - Novi Sad & CMS - Zagreb“, Novi Sad - Zagreb, 2017., Isto, str. 39-49.

велика светска мигрантска кретања, започета 2015, посебно ескалирала 2016. године, а и данас је оптерећујући фактор. Вишегодишња криза у Грчкој у задњих десетак година додатно је оптерећивала односе у Унији, као и догађаји у Каталонији, након референдумски изгласане независности овог дела Шпаније. Ипак, најактуелнији проблем, којим се ЕУ бави више година везан је за њено проширење прихватањем држава Западног Балкана у чланство. Србију у том смислу посебно коче преговори о нормализацији односа са самопроглашеном државом Косово који су запали у ћорсокак.

У Стразбуру је 17. априла о.г. представљен Извештај ЕУ о напретку Западног Балкана ка евроинтеграцијама.¹⁷ Обраћајући се Европском парламенту, француски председник Емануел Макрон је том приликом изнео став да ће заступати проширење ЕУ на Балкан, али тек пошто се реформише сама Европа, како би се избегао очигледан геополитички ризик да се регион окрене ка Турској или ка Русији, или да се уруши у сопственим поделама. Макронове поруке уследиле су после упозорења шефа Европске комисије Жан-Клода Јункера да би ЕУ требало да се шири на Балкан, како би се избегао ризик новог рата у региону. Макроново виђење евроинтеграције Западног Балкана којим се нарушава јединство унутар ЕУ, покушали су да ублаже европска шефица дипломатије Федерика Могерини и комесар за проширење Јоханес Хан, представљајући Пакет проширења ЕУ 2018, у оквиру којег је и извештај ЕК о напретку Србије. Они сматрају да оба ова процеса могу да иду паралелно ако се нађу добри и креативни начини да се иде заједно, јер пре него што се ЕУ прошири, мора да постане јача.

У Извештају је констатовано да је Србија, заједно са Црном Гором највише напредовала, да је највећи помак остварен у економским реформама, али је и овог пута наглашено да су највећи изазови на европском путу владавина права и нормализација односа са Косовом. Највећи напредак Србија је остварила у области економије, а у извештају се констатује и известан напредак у владавини права, борби против корупције и организованог криминала. Приликом усвајања извештаја, Федерика Могерини је истакла да је Западни Балкан Европа и да ће бити део будућности ЕУ, али и поновила да је то процес заснован на јасно утврђеним правилима. Она је истакла да је оптимиста кад је реч о постизању правно обавезујућег споразума између Београда и Приштине о нормализацији односа. Позвала је на примену свих досад постигнутих спо-

17) D. Milinković; G. Čvorović, *Makron Srbiji zatvara vrata EU!*, Internet, <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:722643-Makron-Srbiji-zatvara-vrata-EU> 18/04/2018

разума, укључујући и формирање ЗСО, уз напомену да ће управо на томе бити заснована кредибилност нове фазе дијалога. Србија мора да начини додатне напоре на имплементацији већ постигнутих споразума о енергетици, мосту у Косовској Митровици, заједничком управљању прелазима и признавању диплома. Позитивно је оцењена и иницијатива председника Србије Александра Вучића да покрене унутрашњи дијалог о Косову, а што се тиче спољне политике, наглашено је да Србија мора да настави постепено усклађивање спољне и безбедносне политике са ЕУ. Од Србије се тражи да побољша положај најдискриминисанијих група, попут Рома, ЛГБТ популације, особа са инвалидитетом, ХИВ позитивних, социјално угрожених, уз поруку да се закон о родној равноправности мора усвојити. Позитивно је оцењен ангажман у управљању миграционом и избегличком кризом.

Имајући у виду наведено, може се констатовати да већина држава чланица ЕУ подржава проширење Уније на подручје Западног Балкана, истина, неке земље, уз испуњење одређених услова (Хрватска, Словенија и Немачка), док су, поред Француске, против ширења: Чешка, Литванија и Велика Британија.

ЗАКЉУЧАК

Стратегија националне безбедности Републике Србије утврђене су основе политике безбедности у заштити националних интереса и њена спремност да у оквиру Организације уједињених нација, европских и других међународних организација и регионалних структура, доприноси изградњи и унапређењу сопствене, регионалне и глобалне безбедности. Стратешко одређење Србије за приступање ЕУ интеграцијама наилази на бројне изазове, ризике и претње, због чега се показала потреба да се приступи реформи стратегије националне безбедности.

Актуелна безбедносна ситуација у свету, као и у региону Западног Балкана, у доброј мери је зависна од међусобног односа између две велике силе: САД и Русије, што се неминовно одражава и на Србију у процесу приступања ЕУ. Очигледно је да Србија на том путу мора да превазиђе две важне препреке. Прва се односи на склапање Обавезујућег споразума са самопроглашеном државом Косово о нормализацији односа, и друго, да спољну политику усклади са ЕУ. Колико ће и како Србија у томе успети, без обзира на подршку већине чланица ЕУ, у доброј мери зависиће од добро избалансиране и спљне и унутрашње политике државног руководства у наредном периоду.

ЛИТЕРАТУРА

- Vukadinović Radovan, Savremeni izazovi međunarodne bezbednosti, monografija od međunarodnog značaja (urednik Slobodan I. Marković), Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić, Novi Sad, Univerzitet UNION, Beograd i Centar za međunarodne studije u Zagrebu, 2017, poglavlje: Savremeni izazovi sigurnosti i američko-ruski odnosi, str. 11-36.
- Гађинових Радослав, „Утицај сецесије Косова и Метохије на националну безбедност Србије“, Политика националне безбедности, бр. 2/2017., стр. 69-86.
- Домазет Синиша, Скакавац Здравко, „Добросуседски односи на Балкану као услов за приступање Европској унији: препрека или добра пракса?“, Српска политичка мисао, бр. 3/2016, Институт за политичке студије, Београд, 2016, стр. 139-155.
- Мијалковски Милан, „Dometi agresije selafija na neintegrisanom delu Balkana“, Vojno delo, Jesen/2011, Beograd, 2011, str. 397-417.
- Milinković D., Čvorović G., Makron Srbiji zatvara vrata EU!, Internet, <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:722643-Makron-Srbiji-zatvara-vrata-EU> 18/04/2018
- Мутаваџић Раденко, „Утицај НАТО на безбедност и косовску политику Србије“, Политика националне безбедности, бр. 2/2017., стр. 87-103.
- Skakavac Zdravko, Skakavac, Tatjana, Savremeni izazovi međunarodne bezbednosti, monografija od međunarodnog značaja (urednik Slobodan I. Marković), Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić, Novi Sad, Univerzitet UNION, Beograd i Centar za međunarodne studije u Zagrebu, 2017, poglavlje: Radikalni islamski terorizam i politike velikih sila, str. 141-168.
- Skakavac Zdravko, Mafija – tradicionalni i savremeni fenomen, monografija, Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić, Novi Sad, 2017.
- „Стратегија националне безбедности републике Србије“, Службени гласник Републике Србије, број 28/2009, Београд, 2009.
- Talijan Momčilo, Talijan Miroslav, Opšti i bezbednosni menadžment, VŠUP, Banja Luka, 2011.
- Talijan Momčilo, Bezbednosni menadžment u suprotstavljanju terorizmu i borbi protiv terorizma, Mediја centar „Odbrana“, MO RS, Beograd, 2010.
- Трампа спрема најјачи ударац Русима, Internet, <https://www.pressreader.com/serbia/blic/20180406/281702615281793> 06/04/2018
- Čehulić-Vukadinović, Lidija, Savremeni izazovi međunarodne bezbednosti, monografija od međunarodnog značaja (urednik Slobodan I. Marković), Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić, Novi Sad, Univerzitet UNION, Beograd i Centar za međunarodne studije u Zagrebu, 2017, poglavlje: Evropski sistem sigurnosti poslije hladnog rata, str. 37-92.

“Hladni rat je stigao na Balkan”, Nedeljnik, 05.04.2018, Internet, https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2018&mm=04&dd=05&nav_category=167&nav_id=1377774 05/04/2018

Zdravko Skakavac

ACCESSION OF SERBIA TO THE EUROPEAN UNION - ACTUAL SECURITY CHALLENGES, THREATS AND RISKS

Resume

The Republic of Serbia started its accession process to the European Union some time ago (hereinafter: the EU). However, there are numerous burdensome factors, challenges, risks, and even threats, on Serbia's road to the EU. In order to bring this process to an end, a thorough and well-balanced State policy is required which will overcome all obstacles in its way. The 2009 National Security Strategy of the Republic of Serbia (hereinafter: NS Strategy for Serbia) defines national security priorities for the following period. In the meantime, in line with the wider context of security implications, an inevitable need for reforming the existing Strategy was identified. This was influenced by the current security issues on a global level, in the Western Balkan region, and in particular the current Vienna and Brussels negotiations and agreements between Serbia and the self-proclaimed so-called state of Kosovo. In this regard, the current policy of military neutrality and Serbia's relationship with the NATO alliance and Russia are very important in the process of Serbia's Eurointegration. Therefore, significant activities have been launched at the State level aimed towards redefining certain priorities, in order to bring the EU accession process to an end within a realistic period of time. The aim of this paper is to point out numerous burdensome factors, challenges, risks and threats that stand in the way of Serbia's Eurointegration.

Keywords: *Serbia, European Union, Eurointegration, NATO, Russia, Kosovo*

* Овај рад је примљен 25. априла 2018. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције, 26. априла 2018. године.

Зоран Б. Јевтовић*

Универзитет у Нишу, Филозофски факултет

Предраг Ђ. Бајић*

Универзитет у Београду, Факултет политичких наука

ЕВРОПСКА УНИЈА НА НАСЛОВНИМ СТРАНАМА ДНЕВНИХ НОВИНА У СРБИЈИ

Сажетак

Анализом садржаја насловних страна осам дневних новина у Србији, које су излазиле у континуитету током прве половине 2017. године (Политика, Данас, Вечерње новости, Блиц, Курир, Информер, Ало и Српски телеграф), аутори истражују карактеристичне комуникационе приступе извештавања о темама везаним за Европску унију. Полазећи од претпоставке да медији већ обликовањем насловних страна усмеравају информативну агенду једног друштва, трага се за концептуалним обрасцима уоквиравања текстова у којима се налазе теме везане за Европску унију, али и начинима интерпретације од стране озбиљне и таблоидне штампе. Резултати показују да се Европска унија на насловним странама најчешће спомиње у вези Косова и Метохије, односно кроз Бриселски споразум, односе Београда и Приштине, а да егзистирају и друге теме, попут европских интеграција Србије, Брегзита, утицаја ЕУ у региону, међународних односа, мигрантске кризе итд. Интерпретативна матрица у значајној мери прати ставове владајуће елите, а резултати показују површну, тенденциозну, сензационалистичку и једнострану слику таблоида са једне стране и покушаје озбиљне штампе да на темељнији и одговорнији начин приступе темама у којима се спомиње ЕУ.

Кључне речи: *Европска унија, европске интеграције, дневне новине, интерпретативна матрица, стереотипи*

У савременој геополитичкој визији Европе све више се говори о стратешкој улози држава региона познатог као Западни Балкан,¹ са наглашено важном позицијом Србије у процесима даљих европских интеграција на том простору. Интензивирање међусобно ближих односа почело је још 2003. доношењем Солунске декларације и јасним опредељењем ка европском путу развоја, а конкретнија сарадња је упостављена партнерством у оквиру Процеса стабилизације и придруживања. Прелазни Споразум о трговини и трговинским питањима између Србије и Европске уније (ЕУ), потписан у априлу 2008, ступио је на снагу 1. фебруара 2010, а Споразум о стабилизацији и придруживању 1. септембра 2013. године. У међувремену, Србија је статус кандидата добила у марту 2012, да би две године касније приступила и конкретним преговорима, после потписивања Бриселског споразума и сагласности да отпочне разговоре око нормализације односа са властима у Приштини. Стратегијом проширења ЕУ из 2015. године анализирана је припремљеност појединачних држава Западног Балкана за преузимање обавеза, смерница, препорука и реформи које их на том путу очекују, а новим документом из 2018. године, кроз 57 тачака, наведени су задаци који морају да се реализују. „Суштински напредак уместо конкретних датума“, мото је нове Стратегије, усмерене првенствено ка грађанима.

Европска унија (ЕУ) је највећи трговински партнер Западног Балкана, чинећи преко 76 процената укупне трговине региона, иако то са друге стране није случај. На пример, удео у укупној трговини ЕУ земаља из региона износио је 1,3 % у 2016. години, при чему се појединачно посматрано Србија налази на првом месту са 0,59 процената.² Перспектива европских интеграција отуда представља важан мотив економских и политичких реформи, али да би се проблем дугорочно решио неопходно је да ове државе трајније дефинишу свој статус. Заједничко за све државе Западног Балкана, са око 18 милиона становника, јесте да су латентно у нестабилном политичком, економском и безбедносном окружењу, што значи да су подложне десничарским утицајима, али и интересима светских

* zoran.jevtovic@filfak.ni.ac.rs

** predrag.bajic@sbb.rs

- 1) Под појмом „Западни Балкан“ се говори о простору на којем се налазе некадашње чланице СФРЈ, осим Словеније, као и Албанија, док институције ЕУ у том контексту говоре о земљама са истог простора које још нису постале чланице ЕУ (што су све осим Хрватске). „Као континентални интермаријумски део Европе, Балкан наиме, може бити и на западу, и на истоку, и на југу, и на северу, као и на комбинованим странама света.... Показаће се да на основу моћи и силе „принципа“ деобног одређења и ознака својине западни Балкан, у ствари, означава позападњачени Балкан или Балкан који се полууусвојен обрео на Западу“ (Кнежевић, 2016: 134).
- 2) Детаљније на: <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/regions/western-balkans>. Посећено: 19.3.2018.

сила да се активније позиционирају на овим просторима. У међувремену, Албанија (2006) и Црна Гора (2017) постале су чланице НАТО, а постоји тенденција укључивања и других држава Западног Балкана у тај процес. Србија се већ налази у Партнерству за мир, а од јануара 2015. сарађује са НАТО-ом у оквиру IPAP (енг. Individual Partnership Action Plan – Индивидуални акциони план партнерства), иако званично није аспирант за чланство. Ово је важно у безбедносном аспекту, јер наша земља једина не пристаје да постане и чланица војне организације, при чему пракса показује да ниједна бивша социјалистичка држава није постала чланица ЕУ а да претходно није постала и део НАТО савеза?³ Постојање грађанских заједница у овим државама није спорно, али проблеми се испољавају у недемократском амбијенту, израженој корупцији на разним нивоима и областима, слабој независности судства, клијентелизму мејнстрим медија и све израженијој аутократији.⁴ Становници ових држава све теже подносе тешке последице спорне транзиције, ниског животног стандарда, растуће партократије, неразвијеног демократског потенцијала и осећаја напуштености, због чега се шири евроскептично, а у неким случајевима и антиевропско расположење.

Отуда се у фокусу овог рада налази дневна штампа у Србији или, још прецизније, агенда њених насловница као оријентир политичких опредељења актуелних елита, али и расположења јавности да се држава стратешки и дугорочно позиционира у друштву европских држава. Из овога проистиче и циљ истраживања - да се анализом садржаја насловних страна у дневној штампи Србије пронађу карактеристични обрасци, форме и начини на који се представља Европска унија, чиме ће се лакше уочити расположење јавности и правци политичких оријентација ка Европи. Посебан проблем на овом путу представља нерешен статус Косова и Метохије, које одређени западни фактори сматрају новоформираном државом, док власти у Београду заступају став да је реч о делу силом отцепљене територије. Резултати истраживања ће допринети разумевању тога са колико озбиљности српска таблоидна и утицајна штампа подржавају процесе евроинтеграција, на који начин се уопште представља ЕУ, сагледавајући при томе чињеницу да ни унутар саме ЕУ нема јединствене и снажне подршке процесима даљег ширења.

3) Народна скупштина Републике Србије је 2007. године донела Резолуцију о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка, у којој је проглашена неутралност у односу на постојеће војне савезе. Резолуција експлицитно помиње само НАТО, али не и Европску унију.

4) Према истраживању организације „Фридом хаус“ (Freedom House), Србија је полуконсолидована демократија, док су Македонија, БиХ и тзв. Косово хибридни режими (комбинују елементе демократије и ауторитаризма). Детаљније на: https://freedomhouse.org/sites/default/files/NIT2017_booklet_FINAL_0.pdf. Посећено: 14.3.2018.

МЕТОДОЛОГИЈА

Применом оперативне методе анализе садржаја насловних страна осам дневних новина у Србији, које су излазиле у континуитету током прве половине 2017. године (Политика, Данас, Вечерње новости, Блиц, Курир, Информер, Ало и Српски телеграф), истражују се карактеристични комуниколошки приступи у извештавању о темама везаним за Европску унију. Иако нам се међу усмерењима истичу процеси евроинтеграције, права слика се не може добити издвајањем једино тих садржаја, а игнорисањем других у којима се спомиње ЕУ. Наиме, теме су толико испреплетане да сваки позитиван или негативан контекст у којем је представљена ЕУ може допринети повећању или смањењу капацитета подршке европским интеграцијама. Такође, при анализи у поменутом периоду, може да се види колико је ова тема била интересантна у времену предизборне кампање за председника Србије и током формирања Владе Србије. Низак степен укључености грађана у сферу политичког комуницирања додатно оснажује моћ штампе, посебно таблоида, који значајно већим тиражима од озбиљне штампе имају одређени утицај на формирање доминантних мишљења.

Као узорак су издвојене насловне стране које у насловним блоковима (наднаслови, наслови и поднаслови) имају садржаје релевантне за овај рад, затим фотографије на којима су јасно назначени актери везани за ЕУ и карикатуре. У узорак нису укључене најаве на насловним странама које се односе на додатке новина, рекламе, као ни фотографије на којима нису потписани актери релевантни за наше истраживање. Такође, нису анализирани делови текстова, карактеристични за Политику и Данас. Издвојени су сви насловни блокови и илустративни делови у којима се спомиње ЕУ, као и Европа, под условом да се изједначује тај термин са ЕУ, као и они у којима се не спомињу те речи али је јасно да се говори о темама релевантним за овај рад. Нису рачунати појмови који имају одредницу „бивши“ уколико сами текстови немају значаја за ЕУ (нпр, бивша зграда Европола, бивши комесар). Такође, нису рачунате појединачне државе које чине Заједницу, већ оно што је битно за целину и што чини њене елементе и идентификацију. То су појмови попут следећих: Европски парламент, Европска комисија и друге институције, Еулеск (када се експлицитно спомиње на насловницама или је јасно да се у самом тексту говори о томе), евро - као мера вредности и идентификације са ЕУ, па тако и споразуми који су директно везани за ЕУ или процеси које иницира или у њима једино учествује - Даблински споразум и Бриселски споразум, нпр.

Теоријски оквир овог рада ослања се на комуникациону теорију о чуварима капија (*gatekeeping theory*) и теорију постављања дневног реда (*agenda setting theory*), која се у свакодневној пракси уочава кроз позицију медија да одабиром, конструисањем и рангирањем тема одређују и њихову друштвену улогу. Тако се штампа појављује као професионална група која слањем одређених порука утиче на размишљања, осећања и поступања читалаца. У садржајно-структурном контексту, ширина семантичког поља поруке на насловној страни новина у великој мери је детерминисана местом, величином и текстом насловног блока, тако да комуниколози „медијско уоквиравање“ догађаја виде као „процес у којем се тема приказује из одређеног угла, могуће и из више углова, а публика позива да изведе одређене закључке“⁵. Преовлађујући медијски дискурс се прецизно уочава анализом вредносних порука, које се у овом раду истражују кроз комбинацију различитих елемената насловних блокова, из којих уочавамо структурирање и обликовање друштвених односа и процеса.

Полазећи од схватања да медији већ креирањем насловних страна усмеравају информативну агенду друштва, приступљено је анализи дневне штампе како би се понудио валидан одговор на питање њене укључености у актуелне европске геополитичке, религијске и социјалне токове. „Интернет је умањио значај традиционалних медија и омогућио ширење информација, анализа и визија које до тада нису успевале да нађу места у најутицајнијим дневним листовима и у програмима великих телевизијских кућа“⁶, али је чињеница да дневна штампа у Србији и даље има значајан утицај. То је посебно изражено кроз дељење садржаја из штампаних медија посредством њихових интернет порталаа, самим тим и јачање утицаја, а карактеристично је то да су управо најпосећенији информативни портали у Србији они који имају корен и упориште у штампаном издању⁷. Између њих се синхронизовано деле садржаји „обично у истом дану, односно дан пре или касније од објаве на једној од платформи, а ретко када ван тог интервала“⁸. Због тога може да се констатује како се слика о Европској унији у Србији у великој мери обликује и као резултат њиховог извештавања. Иначе, праву слику о самом тиражу дневне штампе у Србији је тешко утврдити јер долази до манипулација тим подацима, како би се увећали маркетиншки потенцијали.

5) Д. Цајлс, Психологија медија, Клио, Београд, 2011, стр. 159.

6) М. Фoa, Господари медија, Клио, Београд, 2017, стр. 287.

7) На првом и другом месту по посећености у Србији налазе се портали Блица и Курира. Детаљније на: rating.gemius.com/rs. Посећено: 22.3.2018.

8) П. Бајић, „Онлајн штампа: односи између садржаја у штампаним и онлајн издањима дневних новина“, *СМ : Communication and Media = Komunikacija i mediji*, год 12, бр. 39,

Укупан узорак овог истраживања представљало је 1.319 насловних страна осам наведених новина, односно све које су излазиле током 174 дана (или мање, у зависности од викенд бројева одређених новина и дужине паузе током празника). Први насловни блок на насловницама у посматраном периоду је изашао у Вечерњим новостима 3. јануара 2017, односно у првом броју у новој години - „Амбициозни планови за европске интеграције Србије: До јуна чак 12 поглавља“. Последњи регистровани датум са нама релевантним садржајем у посматраном периоду јесте 28. јун, када су издвојене насловне стране у три новине. Тако имамо информације о формирању Владе Србије - „Измене у министарском тиму“ и фотографија са потписом „Јадранка Јоксимовић, европске интеграције“ (Вечерње новости), као и „Нови састав Владе Србије: Јадранка Јоксимовић, министар за европске интеграције“ (Политика), али и наслов „Хит! Путин гура Србију у ЕУ“ (Српски телеграф). Полазећи од сличног истраживања рађеног у првом кварталу 2017. године,⁹ жеља је да се компарацијом добијених података укаже на однос према ЕУ, односно да се понуде могући закључци о томе да ли и у којој мери штампа на насловним странама подстиче разумевање читавог процеса и усмерава позитиван став о европским интеграцијама. У сенци ове парадигме функционише и концепт српске политике неутралности, који је снажно укореван у екс југословенизму и култури сећања.¹⁰

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

У разноликом садржају насловних страна дневне штампе у Србији нама релевантне теме су издвојене на 242 насловнице, што је мало више од 18 посто од укупног броја у посматраном периоду. Када се има у виду то, као и податак да је на издвојеним странама било дана када су две, ретко и три целине биле посвећене и ЕУ, јасно је да је ова тема међу значајним у агенди српске штампе. Такође, јасно се види и да постоји вишезначност у тону извештавања.

Медији ширењем порука креирају доминантне обрасце размишљања, али да би се утисак трајније задржао у свести реципијентата неопходно је да дисеминација садржаја буде континуирана. Креирајући хронолошки низ мониторинга запажа се како је најви-

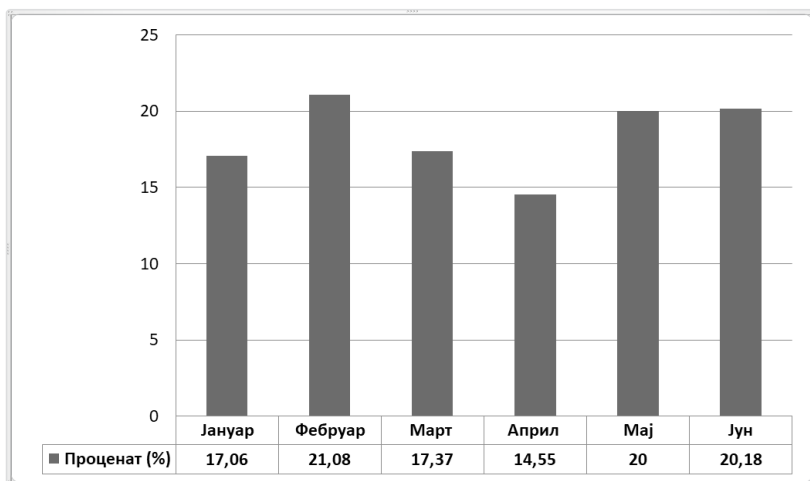
2017, стр. 57-82.

9) Видети: И. Милутиновић, „Комуниколошко-социолошке одлике дискурса о евроинтеграцијама у дневној штампи Србије“, Социолошки преглед, год. 51, бр. 4/2017, 503-525.

10) Истраживачи политике неутралности и потенцијалног чланства у ЕУ констатају да ове тенденције нису у међусобној колизији јер „ЕУ и даље није војни савез, иако неке политике упућују у том правцу“ (Бурсаћ, 2015: 149).

ше насловних страна са релевантним садржајем за овај рад било у јуну (46), а најмање у априлу (32). Имајући у виду број дана у сваком од ових месеци и чињеницу да новине у анализираном нису излазиле свакодневно због празника, ситуација је мало другачија.

Графикон 1: Удео насловних страна на којима се налазе релевантни садржаји за овај рад у укупном броју насловница дневних новина у Србији, по месецима, у периоду јануар - јун 2017. године

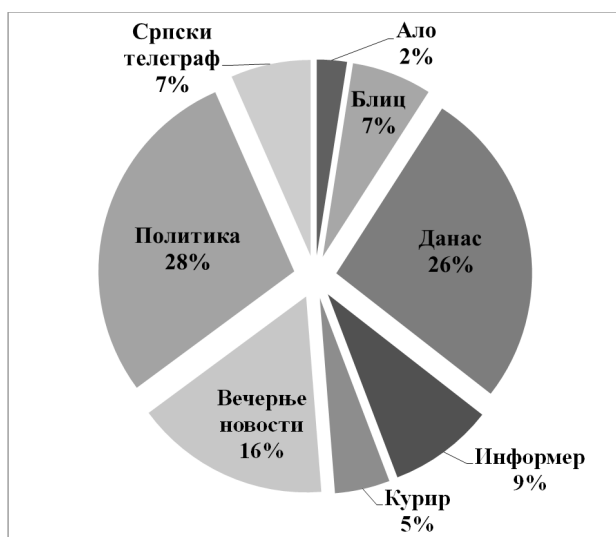
У склопу социоцентричних истраживања и проучавања доминантног медијског дискурса добијени резултат у вредносном смислу може да се посматра као израз односа политичке (идеолошке) моћи унутар државе. Гледајући удео насловних страна са релевантним садржајем за овај рад у укупном броју насловница по месецима (График 1), највише их је било у фебруару, затим у мају и јуну, па у јануару, незнатно више у марту и најмање у априлу. Евидентно је да су се у периоду изборне кампање садржаји везани за ЕУ, европске интеграције и слично, мање појављивали на насловницима, односно да су пред изборе за председника Србије неке друге теме добијале предност. Пет година раније, на председничким изборима, није било тако: у 2014. евроскептичне странке су остале и ван Скупштине Србије, али су се вратиле на новим парламентарним изборима 2016. године „на таласу растуће сумње у европски пут Србије“¹¹. Када је реч о дневним новинама појединачно, у марту, у периоду предизборне кампање, Ало и Информер нису имали за овај рад релевантне садржаје на насловним странама. И по уделу издвојених насловница у укупном узорку види се да је у том периоду била смањена заступље-

11) Д. Спаловић, „ЕУ на споредном колосеку у изборној кампањи“, Политика, 26. март 2017. Посећено: 4.3.2018. URL: <http://www.politika.rs/scc/clanak/376975/Politika>.

ност садржаја везаних за ЕУ, потом и у априлу, што је време гласања, као и у јануару, у време новогодишњих и божићних празника.

Наративи око којих се мобилише јавни дискурс чине теме које се непосредно односе на кризу унутар ЕУ и њену будућност (пре свега Брегзит), улогу Србије у процесу европских интеграција, статуса Косова и Метохије, односно примене Бриселског споразума, мигрантску политику ЕУ и сарадњу са Србијом и слично. Поред ових, теме су биле и европске интеграције Србије у пракси (отварање поглавља, извештаји, испуњавање стандарда и слично), док је један сегмент пажње ишао и ка случају хапшења Рамуша Харадинаја у Француској и могућег изручења српским правосудним органима. Попут раније поменутог, сличног истраживања, друге теме, значајне за живот појединца, остале су у позадини. Тако су „таргетиране углавном оне теме из економске и политичке сфере функционисања ЕУ које имају обавезујуће значење, дакле без упуштања у комплекснији интерпретативни приступ“, док је са друге стране „низ значајних тема за разумевање јавних политика у оквиру ЕУ, које непосредно уређују живот и свакодневницу појединца, какве су образовне и културне политике, здравствени систем, рад и социјална политика, екологија и енергетска одрживост и друго, потпуно маргинализован са готово занемарљивим постотком објављених прилога“¹².

Графикон 2: Појединачни удео дневних листова у укупном броју насловних страна са релевантним садржајем за овај рад у периоду јануар - јун 2017. године

12) И. Милутиновић, „Комуникалошко-социолошке одлике дискурса о евроинтеграцијама у дневној штампи Србије“, Социолошки преглед, год. 51, бр. 4/2017, стр. 510.

Информативни карактер насловних блокова видљив је у тзв. озбиљној штампи, односно доминантно у Политици и Данасу, који су, као што се види у Графику 2, убедљиво највише пажње посветили садржају релевантном за овај рад. Када се додају и Вечерње новости, видеће се да обухватају више од две трећине укупног простора, док остатак креирају таблоиди. Међутим, доступност и јефтиноћа таблоида, као и велика посећеност њиховим садржајима на другим платформама у дигиталном добу, допринели су томе да њихови ставови имају могућност допирања до већег броја људи од озбиљне штампе. Ситуација у Србији је таква да се она „дави у бари <таблоидиотизације>“ и да долази до „дубоке ерозије политичке културе“, услед компликованог друштвеног оквира у којем покушава да се снађе човек данашњице, опхрван бројним егзистенцијалним проблемима¹³. Сензационалне информације, уз обавезно крупне фотографије и бурне наслове, представљају мамац за купце, који траже разоноду, далеко од озбиљних читања различитих коментара, идеја, мишљења и ставова.

Често неаргументовано, таблоиди шире страх и евроскептицизам. Када је реч о издвојеном садржају у којем се јасно може идентификовати став редакције (мада се, наравно, избором саговорника, такође може сугерисати, односно фаворизовати одређени ставови), негативан однос према ЕУ у континуитету имају Информер и Српски телеграф. Тако, на пример, Информер 13. јануара у насловном блоку „Харадинај пуштен из притвора: Европско лице зла - ЕУ подржава клање Срба!“ подстиче незадовољство према ЕУ због одлуке суда у Француској. Скоро месец дана касније, непристојним речником се циљало на популизам читалаца: „Француски суд одложио одлуку о изручењу злочинца: Европо, јебо те Харадинај“ (10. фебруар). Познато је да је уређивачка политика овог тиражног таблоида блиска владајућој елити, па и у томе може да се потражи одговор на питање изостанка одговорности за политичку некоректност и непрофесионализам.

Вредносне компоненте ставова, укључујући и антипатије, у значајној мери се обликују под утицајем медијских извештавања. Скандалозне и сензационалистички обојене насловне композиције „помажу“ онима који медије схватају површно и без критичког става прихватају садржаје, да лако усвајају стереотипе и дефинишу предрасуде, који даље јавним простором распростиру дискриминацију, неразумевање и моралну панику. Стереотипи „бескрајно сложени свет чине толико једноставним да је могуће у њему се

13) З. Јевтовић, „Политичка (не)култура у загрљају таблоида“, Нова српска политичка мисао, посебно издање 1/2008 (Културна политика у Србији), 183-199.

оријентисати и практично деловати¹⁴, а у таквим ситуацијама се жртвује критичка мисао, покушај разумевања. Такви читаоци, чије су вештине и расположиво знање, уз лични положај, као три главна упоришта медијске писмености¹⁵, на нижем нивоу, не сналазе се у преобиљу информација у савременом добу, односно примају их без неопходне дистанце и критичког става.

Савремена пропаганда постаје моћнија него раније због лукаве стратегије којом се читаоцима не диктира шта да мисле, већ им избором тема, наслова и фотографија намеће проблем о којем треба да размишљају. Обликујући, организујући и диктирајући агенду европских интеграција и других тема везаних за ЕУ, штампани медији креирају комуникациону ситуацију која у пракси утиче на правце политичких активности. Озбиљни листови Политика и Данас, па делимично и Вечерње новости, који заједно имају, како је већ споменуто, преко две трећине насловница у посматраном периоду, темама везаним за ЕУ не приступају једино квантитативно највише, већ и када је реч о покушајима да се оде дубље од површности и утиче на разумевање тих процеса. Од таблоида, по негативном ставу према ЕУ, издвајају се Информер и Српски телеграф, који посебно доминантно форсирају површан и радикалан приступ. Уместо информативно-обавештавајућег приступа ове новине промовишу сензационализам и страх.

Тако је Информер 19. априла објавио како „Албански премијер опет дивља: Рама хоће рат!“ (уз додатак, између осталог, како „Брисел срамно ћути на ову страшну провокацију“ и питање „да ли би ћутали када би власт у Србији говорила о уједињењу са Републиком Српском“), а десет дана касније је био доминантан следећи наслов: „Наставља се хаос у Македонији: Рат!? - Америка на силу Шиптарима и Заеву даје Македонију!“ (док у поднаслову „објашњавају“ како су „ЕУ, НАТО и САД подржали терористу Талата Џаферија и шиптарског слугу Зорана Заева“). Таблоиди крупним насловима и великим фотографијама додатно разливају пажњу аудиторјума. Јасно је да се тежи брзом узбуђивању публике, која се застрашује атмосфером непријатељског окружења и ишчекивања конфликтних ситуација. Форсирајући мржњу и панику, таблоиди подижу температуру јавности јер у ситуацији када се емоције распламсају рацио се потискује на маргине. Етичке норме и професионални стандарди се повлаче, приоритет је постићи што већи тираж, па се одговорност и кредибилитет јавне речи потискује у други план.

„Моћ наметања тема у медијима индиректно открива и центре политичке моћи, јер идеолошким филтрирањем стварности

14) Б. Стојковић, Идентитет и комуникација, Чигоја, Београд, 2002, стр. 171.

15) Ц. Потер, Медијска писменост, Кљно, Београд, 2011, стр. 37-46.

штампа пружа слику коју ће већина грађана понети у својим главама¹⁶. Таблоиди ангажованим приступом спинују на једну страну, прозивајући све који мисле другачије. Тако је Српски телеграф, 10. марта, у насловном блоку упозорио: „Сам против свих: Лов на Вучићеву главу“. У поднаслову је то објашњено на следећи начин: „Досовска опозиција, стране амбасаде, регионални политичари, али и званичници ЕУ не бирају средства у обрачуна са једним циљем – срушити лидера СНС“. Информер од 18. маја је био још директнији и оштрији: „ЕУ руши Вучића - Сувише је Србин и сувише је свој“. Драматизовање факата који су део стварности усмерен је ка национално опредељеном бирачком корпусу, при чему се европске интеграције стављају с друге стране барикаде, као средство против којег се треба борити на сваки начин. Синтагме као што су „рат“, „драма“, „немоћ европских емисара“, „клање Срба“, „ћутање Европе“ и слично подижу тензије и конфузију, иако је у стварности ситуација под контролом. Генерализацијом и уопштавањем шири се једнодимензионалност перцепције, па порука сугестијом да је реч о прљавој и безобзирној завери свих против храброг, непоткупљивог и бескомпромисног борца, у политичком маркетингу на кратко даје ефекте, али на дуже стазе се враћа као бумеранг.

Изјаве уткане у насловну композицију имају значајан потенцијал сугестивног деловања, при чему провучене кроз вредносно обојени контекст могу да измене смисао. Када је Политика 18. априла објавила „Живот међу звездама за 55.000 евробирократа“, појашњавајући у поднаслову како се „сматра да је администрација ЕУ међу најбоље плаћеним у свету, а још се памти њихов протест из 2012. због смањења зарада“, може из насловног блока да се протумачи да је реч о незаситости бирократске машинерије о чијим платама грађани Србије могу само да маштају. У медијском друштву утицајна штампа преузима улогу индоктринатора, намеравајући да тако афирмише или оспори доминантне обрасце у комуникацијском простору. „Јавно (допунско) индоктринисање има циљ да поједина системска решења и наступе текуће политике оправда и смести у постојећи идеолошки контекст а углавном је засновано на истузима више или мање познатих личности“¹⁷.

16) З. Јевтовић и П. Бајић, „Мигрантска криза у огледалу српске дневне штампе“, Култура полиса, бр. 31, год. XIII, Полис – Нови Сад и Институт за европске студије, Београд, 2016, стр. 35.

17) Р. Гајиновић, „Институционални оквири политичке доминације“, Српска политичка мисао, број 1/2017. год. 24. vol. 55. стр. 23.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

У трансферисаним међународним околностима (дугорочна економска, избегличка и политичка криза унутар саме ЕУ, промене граница, Брежит), процес проширења је привидно стављен у други план, без обзира на то што су се Солунском декларацијом чланице Уније обавезале да ће Западном Балкану пружити јасну европску перспективу. Затегнутост односа са Русијом и хибридни рат око медијског утицаја на овим просторима, уз опредељење Србије да Русији као традиционалном пријатељу не уводи санкције, представља потенцијални полигон за даља сукобљавања. Од 35 поглавља у преговарачком процесу, постоје нека (попут енергетике, спољне, безбедносне и одбрамбене политике, спољне трговине и нормализације односа са Косовом) у којима актуелни ставови Србије и ниво сарадње са Русијом могу да доведу до успоравања или чак да зауставе процес европских интеграција због неусклађености са ставовима ЕУ. У таквим околностима, веома је значајно на какав начин медији представљају, преносе информације и покушавају да анализирају све те изазове.

Анализирајући садржај насловних страна дневне штампе у Србији који говори о Европској унији и њеним вредностима посебно је уочена доминација сензационалистичких наслова у таблоидима, док је веома мало критичко-аналитичких насловних композиција. То је важно када се има у виду постојање медијске конструкције стварности, јер се фабрикацијом вести креира погрешна представа о реалном окружењу. Симплификација и етикетирање постају део таблоидног дискурса, који под сенком тржишног надметања често посеже за проблематичним насловним блоковима, непотврђеним информацијама или ненаведеним изворима вести. Тиме се у пракси реализује модел симболичког интеракционизма америчког филозофа, социолога и психолога Џорџа Херберта Мида (*George Herbert Mead*), који је истакао важност ума у настајању мишљења. „Комуницирање није само понашање, већ првенствено интерпретација“, тврдио је Мид, уочавајући да се дух човека „уздиже и развија унутар друштвеног процеса, унутар искуствене матрице друштвених интеракција“¹⁸. Друштвена слика се ствара само у „очима других“, што у медијском друштву значи да се обликовање стварности дешава кроз интеракцију са медијским садржајима и значењима.

Резултати истраживања указују и на значајан ангажман политичких лидера, који промовишући идеје европских интеграција

18) H. G. Mead, *Um, osoba i društvo*, Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb, 2003, str. 127.

пропагирају и допринос својих странака, чиме изостаје шири консензус грађанске јавности. Агенда и интерпретативна матрица тако зависе од активности и опредељености водећих политичара, па европске теме у наративима добијају партијску обојеност, што одбија значајан део неопредељених грађана. Обични људи су и даље недовољно информисани о капацитетима развоја који им се нуде учлањењем у породицу европских држава, шири дијалог у медијима изостаје, а добијени резултати истраживања указују на још увек снажно неповерење и евроскептицизам. Промена друштвене свести одвија се споро и у зависности од мишљења владајуће елите, чиме се губе критички ставови и аргументована расправа.

Озбиљна штампа покушава да афирмише одређене теме и ставове, вредности и оријентације, да дубљим продирањем у срж одређеног проблема, теме, отвори даљу расправу, али су њени скромнији тиражи у односу на таблоиде препрека значајнијем упливу у јавно мњење. Иако су у анализираном интервалу таблоиди знатно мање писали о темама релевантним за овај рад, ставови самог уредништва су истакнутији и доминантно негативни у односу према ЕУ (као што је раније напоменуто, по томе се издваја Информер, а прати га Српски телеграф). То значи да концепт који заговара исправност оријентације српске званичне политике о брзом путу ка Европској унији није укореван у свим структурама и активностима друштва, као и да је евроскептицизам још увек доминантан став у најтиражнијем делу српске штампе!

ЛИТЕРАТУРА

- Бајић П., „Онлајн штампа: односи између садржаја у штампаним и онлајн издањима дневних новина“, *СМ : Communication and Media = Komunikacija i mediji*, год 12, бр. 39/2017, 57-82.
- Бурсаћ Д., „Да ли се неутралност коси са чланством у ЕУ“, Национални интерес, година VI број 1/2015, Институт за политичке студије, Београд.
- Гаћиновић Р., „Институционални оквири политичке доминације“, Српска политичка мисао, број 1/2017. год. 24. vol. 55. стр. 13-28.
- Western Balkans (European Commission - Countries and regions)*. Posećeno: 19.3.2018. URL: <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/regions/western-balkans>.
- Јевтовић З., „Политичка (не)култура у загрљају таблоида“, Нова српска политичка мисао, посебно издање 1/2008 (Културна политика у Србији), 183-199.
- Јевтовић З. и Бајић П., „Мигрантска криза у огледалу српске дневне

- штампе“, Култура полиса, бр. 31, год. XIII, Полис – Нови Сад и Институт за европске студије, Београд, 2016.
- Кнежевић М., „Национална безбедност на темељу националних интереса: просторне димензије националног интереса Србије“, Национални интерес, година VII, број 2/2016, Институт за политичке студије, Београд.
- Милутиновић И., „Комуниколошко-социолошке одлике дискурса о евроинтеграцијама у дневној штампи Србије“, Социолошки преглед, год. 51, бр. 4, 2017, 503-525.
- Mead H. G., *Um, osoba i društvo*, Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb, 2003.
- Најпосећенији сајтови у Србији (Gemius). Посећено: 22.3.2018. URL: <https://rating.gemius.com/rs/tree/domains>.
- Потер Ц., Медијска писменост, Клио, Београд, 2011.
- Спаловић Д., „ЕУ на споредном колосеку у изборној кампањи“. Политика, 26. март 2017. Посећено: 4.3.2018. URL: <http://www.politika.rs/scc/clanak/376975/Politika>.
- Стојковић Б., Идентитет и комуникација, Чигоја, Београд, 2002.
- Schenkkan N., *Nations in Transit 2017: The False Promise of Populism* (Freedom House), 2017. Посећено: 14.3.2018. URL: https://freedomhouse.org/sites/default/files/NIT2017_booklet_FINAL_0.pdf.
- Фоа М., Господари медија, Клио, Београд, 2017.
- Џајлс Д., Психологија медија, Клио, Београд, 2011.

Zoran B. Jevtovic, Predrag D. Bajic

THE EUROPEAN UNION ON THE COVERS OF SERBIAN DAILY NEWSPAPERS

Resume

By analyzing the covers of Serbian daily newspapers during the first half of 2017 (Politika, Danas, Večernje novosti, Blic, Kurir, Informer, Alo and Srpski telegraf), the authors indicate typical narratives that are used in representation of the European Union. Starting from the assumption that the media on the covers directing the information agenda of the society, they are searching for conceptual forms of framing texts that contain topics related to the European Union, as well as ways of interpretation by serious and tabloid daily newspapers. The results show that the European Union on the covers is most often mentioned in topics about Kosovo and Metohija (example: Brussels Agreement, relations between Belgrade and Priština). Also, we can find that in other topics, such as European integration, Brexit, influence of the EU in the region, international relations, migrant crisis

etc. The interpretive matrix significantly follows views of the ruling class. The results show superficial, tendentious, sensationalist and one-sided image of tabloids and attempts of quality press to approach topics related to the European Union in a more responsible way.

Keywords: *European Union, European integration, daily newspaper, interpretive matrix, stereotypes*

* Овај рад је примљен 29. марта 2018. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције, 26. априла 2018. године.

Александар Саша Гајић
Институт за европске студије, Београд

ЕВРОАТЛАНТСКЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ, СРБИЈА И ЗАПАДНИ БАЛКАН ПОСЛЕ „БРЕГЗИТА“: ГЕОПОЛИТИЧКЕ ОКОЛНОСТИ *

Сажетак

У раду се посматрају последице „Брегзита” на односе унутар ЕУ и евроатланске интеграције Србије и региона „Западног Балкана. Док је у претходни деценијама ЕУ тежила да утиче на стабилизацију простора Балкана услед бојазни од ширења „балканизације” на просторе Европе, данас неинтегрисани део Балкана страхује од последица „брегзитизације” ЕУ. Први део рада посвећен је разумевању концепта „Западног Балкана” у савременом политичком дискурсу и класичних геополитичких одлика овог поднебља, а затим и геополитичке позиције Србије. У другом делу рада се прелази на тумачење савремених геополитичких односа у контексту „Брегзита” и његових последица, да би се на крају рада анализирале могуће последице свих ових односа евроинтеграције Србије и Западни Балкан узимајући у обзир све постојеће геополитичке околности.

Кључне речи: *Србија, Западни Балкан, евроатланске интеграције, криза ЕУ, геополитика, Брегзит*

У временима када је, на самом почетку 21. века, „европски пројект” био у пуном полету, спремност ЕУ да допринесе стабилизацији простора Балкана почивала је на бојазнима од ширења „балканизације” на просторе широм континента. „Балкан је уступио своје име енглеском глаголу *balkanize* што значи поделити јед-

* Рад је настао у оквиру пројекта 179014 кога финансира Министарство за просвету и науку Републике Србије.

ну област на мале антагонистичке државице. У дипломатској историји и међународној политици “балканизација” је постала синоним за неразмрсиве сплетове противречности у односима народа датог простора, условљених тесном повезаношћу проблема локалног, регионалног и глобалног карактера.¹ Сада, међутим, ситуација почиње да се преокреће: данас у Унију неинтегрисани део Балкана страхује од „брегзитизације“ ЕУ, односно од негативних утицаја које она има, којим би се само појачала његова инхерентна нестабилност.

Иако Балкан не оскудева регионалним политичким конференцијама, Немачка је 2014. године лансирала нови формат регионалне сарадње чије су се прве конференције одржале у Берлину 2014 и Бечу 2015. године, Одржавање „Конференције о Западном Балкану“ у Паризу почетком јула 2016. године, свега десет дана након „Брегзита”, било је подстакнуто намером европских званичника да, обзиром на од раније евидентно успоравање процеса проширења Уније, државе на овом простору одрже у уверењу да ће једног дана постати њени пуноправни чланови.² У Декларацији са конференције констатовано да је регион током последњих година направио значајан напредак на европском путу; поздрављају се напори њених појединих земаља у различитим фазама процеса придруживања и позива се да се подржи њихово даље напредовање ка пуноправном чланству у ЕУ. Такође, наглашено да је регионална сарадња кључни услов за европску перспективу региона; истиче се значај помирења између држава у региону и позива се на континуране напоре сваке земље ка побољшању добросуседских односа. Са друге стране, земље Западног Балкана потврдиле су своју решеност да наставе да раде заједно у духу Бечке декларације из августа 2015, потвђујући при томе своје опредељење да се уздрже од злоупотребе нерешених билатералних питања у процесу придруживања ЕУ.³ Претприступни фондови Европске уније за цео регион, међутим, остали су неизмењени: они, као што је раније утврђено, износе 12 милијарди евра у периоду између 2014. и 2020. године. Постојећи износи претприступних фондова ЕУ, као и политички утицај Брисела последњих година нису се показали довољним да реше неке од највидљивијих криза на простору Балкана: пет година након споразума Београда и Приштине ни једна његова тачка

1) Стојковић Момир, “Геополитички чиниоци балканизације”, Зборник Тајна Балкана (ур. Бранислав Матић), СКЦ, 1995, стр. 164.

2) Детаљније код: Butler Eamonn, “Brexit and the Balkans: Implications for Future EU Enlargement”, *European Future's*, 5. September 2016, <http://www.europeanfutures.ed.ac.uk/article-3981> приступљено 23. 01.2018.

3) „Декларација самита у Паризу: будућност Западног Балкана је у европским интеграцијама“, Блиц, <http://www.blic.rs/vesti/politika/deklaracija-samita-u-parizu-buducnost-zapadnog-balkana-je-u-evropskim-integracijama/h71b289> приступљено 20.02.2018.

од стране Приштине још није спроведена у дело; политичка криза у Македонији - у чијем је превазилажењу посредовао Брисел - и даље траје, као и спор између Скопља и Атине о имену Македоније. У датој ситуацији, перспектива убрзаног приступања Унији је, дакле, више деклараторна него делотворна.

Стратегија проширења ЕУ, под називом „Веродостојна перспектива проширења за Западни Балкан” обелодањена је на седници Европског парламента у Стразбуру 6. фебруара 2018. године са циљем да се конкретизују обећања ЕУ везана проширење на простор Балкана и одреди етапне рокове његове реализације.⁴ Садржина ове стратегије, међутим, није далеко одмакла од деклараторности: уз обећање перспективе проширења и већег ангажовања ЕУ у региону, предвиђа се да би до 2025. године ЕУ могла да има више од садашњих 27 чланица, али да ће брзина напредовања на путу евроинтеграција зависити од појединачних заслуга и конкретних резултата свака земље кандидата понаособ. Уз константације да су Србија и Црна Гора највише напредовале у приступним преговорима, наводе се кораци које обе земље треба да предузму како би у догледно време постале чланице ЕУ. За Србију се предвиђа да до краја 2019. године мора да постигне свеобухватну нормализацију односа са са Косовом, српском покрајином која се једнострано и нелегално отцепила од матичне државе, и то у виду правно-обавезујућег споразума, без прецизнијег навођења какву садржину овај споразум треба да има. „У стратегији, такође, наводи се да је неопходно направити посебне аранжмане како би се осигурало да нове земље чланице не буду у позицији да блокирају приступање других кандидата са западног Балкана. Европска комисија је ју покренула шест водећих иницијатива које ће ЕУ предузети наредних година како би подржала трансформацијске напоре западног Балкана у областима од заједничког интереса од иницијатива за јачање владавине права, чвршће сарадње у погледу питања безбедности и миграција, преко заједничких истражних тимова и Европске граничне и обалске страже, до ширења Енергетске заједнице ЕУ на западни Балкан, смањења роминг-тарифа и ширења широкопојасне мреже по региону. Да би се Стратегија за западни Балкан испунила и подржало несметано приступање, неопходна су адекватна финансијска средства. Само за 2018. годину предвиђено је 1,07 милијарди евра претприступне помоћи за западни Балкан, поврх скоро девет милијарди евра у периоду од 2007. до 2017- саопштила је ЕК.”⁵

4) Текст „Веродостојне перспективе проширења на Западни Балкан“ доступан је на адреси: https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/communication-credible-enlargement-perspective-western-balkans_en.pdf приступљно 08.02.2018.

5) Баковић Биљана „Србија би могла до 2025. У ЕУ“, Политика, 06.02.2018. <http://www.>

КОНЦЕПТ „ЗАПАДНОГ БАЛКАНА” И ГЕОПОЛИТИЧКЕ КОНСТАНТЕ СРПСКОГ ПОЛОЖАЈА УНУТАР ЊЕГА

Синтагма „Западни Балкан“ односи регију сачињен од земаља насталих на простору бивше Југославије из којих су изузете Словенија и Хрватска као чланице ЕУ, а придодата му је Албанија. У почетку, назив „Западни Балкан“ био је везан за постконфликтни менаџмент ЕУ, а потом и за евентуалне евроинтеграције и приступање атланском војном савезу. Појам омогућава креаторима политике у Бриселу да са овај простор третира га као једну целину, будући да је ЕУ видела себе као „погонску снагу“ приликом трансформације конфликта на овом подручју.⁶ „Западни Балкан“ се, према томе, посматра као фрагментирана географска целина до које су, са једне стране, „допрли“ токови евроинтеграције, а са друге, као простор прекомпонован разарањем Југославије, са све наслеђеним проблемима и тешкоћама које изискују постконфликтна решења увезена „од споља“⁷. „Принципи на основу којих је издвојен „Западни Балкан“ су дискутабилни. Једна могућност јесте да је то регионални интеграционо-просторни оквир у који су смештене и „ограђене“ земље балканског „shatter belt”-а које су у протеклој деценији имала етно-геополитичке сукобе... С обзиром да је такво стање спољном интервенцијом само примирено, да сукоби „свакога са сваким“ и међусобне етничке нетпелјивости још букте... тај простор је стављен у „карантин“ тј. у „чистилиште“ кроз које треба заједно да прође, а да потом, у неком тренутку у будућности, буде у „паketу“ (а можда и без неке од земаља које му сада припадају) евентуално прикључен ЕУ. Друга могућност јесте да „Западни Балкан представља, у ствари, само „резидуалну творевину“ – остатак саставље од „очајних држава“, те да је он произвољна, вештачка конструкција Брисела“⁸ са којим ЕУ за сада не зна шта ће. Процес евроинтеграција требало је да ову дилему одагна. Одвијајући се поступно, он је требао да проведе државе на овом простору кроз процесе „стабилизације и придруживања“ и модалитете регионалне сарадње.

„Гледано кроз призму класичне геополитике, цело Балканско полуострво представља део јужне „медитеранске кључаонице“

politika.rs/scc/clanak/397891/Srbija-bi-mogla-do-2025-u-EU приступљено 08.02.2018.

- 6) *Summary Note on the Joint Report by Javier Solana, EU High Representative for the CFSP, and Olli Rehn, EU Commissioner for Enlargement, on the Future EU Role and Contribution in Kosovo*, Брисел, 17.7.2006, стр. 200/06 www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/reports/90537.pdf,
- 7) О геополитичкој димензији проширења ЕУ видети: Степић Миломир, „Геополитичност ширења ЕУ и положај Србије“, Српска политичка мисао, vol. 27. No. 1/2010, стр. 17-42.
- 8) Кекић Лазар, „Западни Балкан: прети нова криза“, Економист бр. 140, НИП Е-прес д.оо. Београд, стр. 50.

(Бжежински) између западног и средишњег дела Римланда, обода евроазијског континента што одељује његово језгро („Хартланд“) од приступа светским морима.⁹ Из тог разлога Балкан (укључујући и његов западни део) представља простор традиционалног потреса (*shatterbelt*) услед контакта различитих културно-историјских типова, који је, истовремено, мост између цивилизација али и арена њиховог међусобног надметања.¹⁰ На Балкану се сустичу три културно-цивилизацијска типа и њихови главни геополитички представници, оличени у водећим „Великим силама“ које су изнедриле западна, источно-православна и исламска цивилизација. „Са становишта европске и светске геополитичке структуре, на простору Балкана сударају се утицаји четири *Велика простора*. Највећи значај међу њима имају *Евроазија* (Русија) и *Mitteleuropa* (немачки термин који је до Првог светског рата означавао концепт региона Средње Европе, нешто шири од данашњег, односно земље које су под немачким културним утицајем). Између њих се налази „*санитарни кордон*“ који је, у савременом геополитичком распореду, географски померен из Средње Европе према Источној Европи. На нашем геопростору *атлантизам* има значајне геополитичке интересе, чији су традиционални носиоци Велика Британија и Француска, а данас САД. Као противтежа атлантизму, Немачка константно стреми изградњи европске дијагонале, чији је вектор усмерен према Балкану, Малој Азији и Блиском истоку (*Drang nach Osten*).“¹¹

Српске земље се налазе на кључном, средишњем делу Балканског полуострва који је незаобилазан за сваку од великих сила које су на овим просторима покушавале да остваре сопствене стратешке циљеве. Са нестанком СФРЈ и геополитичком прекомпозицијом њеног простора које је уследило, српске земље доживеле су драматичну фрагментацију и сузбијање. „Редуковање и фрементација српских земаља врши се ради преузимања геополитички кључних зона у којима су изворно партиципирани Срби и спречавања да они уђу у састав јединствене српске државе, која би у својим историјски и национално адекватним границама била

9) О основним геополитичким теоријама о значају Римланда и Хартланда видети Халфорд Макиндер, *Демократски идеали и стварност*, Метафизика, Београд, 2009; Nicholas Spykman, *The Geography of Peace*, Harcourt, Brace&Co, New York, 1944; Nicholas Spykman, *America's Strategy in World Politics: The US and the Balance of Power*, Harcourt, Brace&Co, New York, 1942; Александар Дугин, *Основи геополитике*, Књига 1, Екопрес, Зрењанин, 2004. и у зборнику радова *Тајна Балкана*, СКЦ, Београд, 1995.; Миломир Степић, *Геополитика - идеје, теорије, концепти*, ИПС, Београд, 2016,

10) Гајић Александар, „Између евроатлантизма и евроазијства“, посебно издање *Културе* полиса 3/2015, Нови Сад, 2015, стр. 2-3.

11) Секуловић Драгољуб, Гиговић Љубомир, „Европска компонента геополитичког положаја Србије“, *Војно дело* 3/2008, Београд, 2008, стр. 12.

најзначајнији фактор на Балкану.¹² „Срби су потиснути са запада и југа – од мора и косовско-метохијске равнице – са тенденцијом њиховог даљег „сабијања“ ка „језгру“ њихове нововековне државе настале на простору Шумадије и Поморавља.¹³ Здруженим деловањем атлантиста и средњоевропљана, Србија је током претходне две и по деценије поступно ослабљена, окружена земљама чланицама ЕУ и НАТО пакта и доведена у фазу „постдржавног живота-рења“: смештена је у својеврсни „геополитички гето“, у процеп, заједно са још неколико бивших југо -република, који још није у пуној мери интегрисан у евроатланске структуре.“¹⁴

САВРЕМЕНИ ГЕОПОЛИТИЧКИ ОДНОСИ УНУТАР ЕУ И „БРЕГЗИТ“

Иступање Велике Британије из ЕУ, поред других разлога, има и своје геополитичке разлоге, као што их је својевремено имало и приступање тадашњој ЕЕЗ, будући да и сама Европска унија представља геополитичку творевину.

Наиме, европски простор чији је највећи део заузима ЕУ представља западно полуострво великог евроазијског континента који континенталну унутрашњост одваја од приступа морима. Уз Блиски исток, индијски потконтинент и далекоисточне приобалне области, Европа је најважнији део континенталног обода чија контрола, према учењу класичне геополитике, представља кључ светске стратешке премоћи.¹⁵ Услед утицаја географских чинилаца и културно-историјске динамике унутар „европског пројекта“ могуће је уочити два различита геополитичка опредељења. Са једне стране, ЕУ представља геополитички пројекат САД и њене атлантистичке геостратешке концепције из хладноратовског и постхладноратовског периода којим се тежи задржати позиција хегемона задобијена у светским ратовима и Хладном рату. Атлантисти, дакле, „штитећи“ западни део Европе, врше његово геополитичко „спутавање“ и преусмеравање у складу са споственим интересним пројекцијама уз истовремену стратегију одвајања тј. спречавања континенталних интеграција између евроазијског Хартланда са

12) Степић Миломир, „Срби и етно-демографско окружење – међузависност популационих и геополитичких процеса на Балкану“, Српско питање – геополитичко питање, Јантар група, Београд, 2004, стр. 253.

13) Детаљније о томе видети у књизи Степић Миломира, У вртлогу балканизације, Службени лист СРЈ, Београд, 2001

14) Гајић Александар, „Између евроатлантизма и евроазијства“, посебно издање Културе полиса 3/2015, Нови Сад, 2015, стр. 4.

15) Spykermann Nicolas, *The Geography of Peace*, Harcourt Brace, New York, 1944

једне стране, са његовим ободним, високоразвијеним али ресурсно сиромашним, западним делом на другом крају. Крилатица која одсликава ову геополитичку визију је: „држати Немачку под, Европу у - а Русију ван.“¹⁶ Насупрот атлантистима, унутар Европке уније постоји и други, аутономни геополитички концепт. Он историјски настаје на просторима главних земаља централног дела Европе и јавља у бројним појавним облицима, од хегемонских (Наполеонова империја, немачки Рајх, укључујући „концепт Мителеуропе“ (Нојман)), углавном здушно подржани од стране Римокатоличке цркве, све до кооперативних, ујединитељских континенталних пројеката (Куденхоф Клаергијев пројект, Штресеманов и Бријанов предлог).¹⁷ Тај „аутономни геополитички концепт“ најочигледнији је био у Де Головом издању залагања за „Европу нација“, противљењу њеној инструменалној „атлантизацији“ кроз пријем Велике Британије у ЕЕЗ (1963. и 1967. године) те предлагањем озбиљних континенталистичких алтернатива у политичком и безбедносном сектору („Фушеов план“) и преусмеравању на сарадњу са постколонијалним просторима („Јаунде конференција“ 1963. године).¹⁸ Историја настанка и развоја ЕУ протекла је у сталном надметању ова два геополитичка приступа, при чему се алтантистички концепт, нарочито после 1991. уодине, показао као диминантији.¹⁹

У периоду након избијања светске економске кризе, надметање између заговорника ова два геополитичка концепта око доминантне улоге унутар здања ЕУ само се интензивирало. У ношењу са кризом еврозоне и јавног дуга, трансформацијом институција и нарочито заједничке спољне и безбедносне политике, све је видљивија поларизација поједних европских држава чланица на „континенталисте“ и „атлантисте“. На једној страни је „језгро ЕУ“ са Немачком на челу, којој се, по разним основама, придружују Аустрија, Шведска, Данска, у неким питањима и Холандија, а све више и друге земље средње Европе које су приступиле Унији током „великог проширења“ 2004. године, док је друга главна чланица „европске осовине“, Француска, најчешће амбивалентна. На другој страни страни главни стуб атлантистичког окупљања представљала је Велика Британија. Њој су гравитирале остале земље западне и јужне

16) Гајић Александар, „Безбедност Европе – геополитички аспект“, Зборник Нова архитектура европске безбедности – шанса за Србију (ур. А. Ђорлука), Центар за развој међународне сарадње, Београд, 2010, стр. 41.

17) Видети Majone Giandomenico, *Europe as Would be Power*, Cambridge University Press, Cambridge, стр.22-25 и Шмале Волфганг, *Историја европске идеје*, Клио, Београд, 2003, стр. 58.

18) Гајић Александар, „Геополитика кризе ЕУ“ у *Криза ЕУ – оквири, домети, трендови* (ур. А. Гајић, М. Игрутиновић), Институт за европске студије, Београд, 2013, стр. 89.

19) Видети: Toje Alse, *America, the EU and Strategic Culture*, Routledge, London, 2008

Европе као и антируски и про-НАТО настројене земље бившег социјалистичког лагера. Нарастајућа поларизација са ескалацијом у мигрантској кризи и терористичким нападима поделила је политичке елите и унутар саме Велике Британије у вези са њеним остајањем у пољуљаном здању ЕУ: док се један део политичке класе залагао за останак у ЕУ ради одржавања њене досадашње позиције без обзира на цену коју због тога треба поднети, њен други део је сматрао да се из ЕУ треба извући јер би у противном цена била превелика, а да се традиционална атлантистичка улога може вршити и од споља, користећи друге механизме историјски ближе британском поимању „одржавања баланса снага” на европском континенту.

Историјски гледано, у Британији, која није била потписник оснивачког Римског Уговора 1957. године, никада није било већег ентузијазма према ЕУ. Држава је два пута, 1963. и 1967. године подносила захтев да приступи тадашњој „Европској Економској Заједници“ на које је оба пута ставио вето Шарл де Гол, француски председник. Он је Британију сматрао атлантистичким „тројанским коњем“ који тежи да подрије ове интеграције из својих интереса. Тек по Де Головом повлачењу, Британија је из трећег покушаја, у јануару 1973. примљена у тадашњу Европску заједницу из које је настала данашња ЕУ. У њеном оквиру она је стално инсистирала на закулисним политичким трговинама са другим европским силама којима би за себе добила што више посебним привилегија. Још у време када је ушла у евроинтеграције, тадашња лабуристичка опозиција успела је да наметне тему њиховог напуштања у временима нафтног шока и почетка рецесије седамдесетих, па је у већ јуну 1975. одржан референдум о останку Велике Британије у „Европској економској заједници“. Све веће политичке партије и медији били су за останак у евроинтеграцијама, тако да је исход референдума био предвидив.

Референдум о „Брегзиту” представљао је оштар израз савремених подела унутар британских елита и грађанства. Они који су заговарали останак Британије у ЕУ сматрали су да њено напуштање представља превелики ризик за британски просперитет, да ће то значајно умањити њен утицај на светску политику, угрозити националну безбедност и створити нове трговинске баријере између Велике Британије и ЕУ. Они који су, напротив, заговарали британско напуштање ЕУ, сматрали су како је наднационално повезивање до сада већ дубоко подрило суверенитет и функционисање парламентарне демократије у земљи њеног настанка. Њихов став је да је био да је Унија преоптеретила, чак „правно колонизовала“ острвску економију регулативама и стандардима који стварају разне врсте конфу-

зије и штете и да њихова земља мора сама да одлучује о правилима производње и запошљавања, а нарочито о контроли својих граница и заустављању прилива имиграната. Евроскептици су на становишту да Британија мора прво да се осамостали па да онда закључи нове, повољније трговинске споразуме са ЕУ, САД и Кином. Главни разлози за расписивање били су унутрашњи и тицали су се поделе унутар британске конзервативне партије где се добар део страначке номенклатуре залагао за напуштање ЕУ, док је лабуристичка опозиција, парадоксално, подржавала премијера око останка Британије у Унији. Како би избегао унутрашњи раскол, тадашњем британском премијеру је било најпробитачније да пребаци лопту на референдумско изјашњавање. Сматрано је да је сама претња напуштања довољна је да спречи да се Унија даље надогради и усмерава пре свега у складу са интересима његовог фактичког центра, оног у Берлину, а који нису увек по вољи атланским партнерима. Други циљеви тицали су се економских привилегија које ће помоћи да се Британци боље позиционирају на глобалном тржишту. Они су се пре свега тицали положаја „Ситија“, лондонске берза, и њене могућности да према својим, а не бриселским правилима, омогући прилив инвестиција у новим глобалним приликама. „Као што се Маргарет Тачер није устручавала да уништи британску индустрију са циљем да своју земљу претвори у међународни финансијски центар, на исти начин конзервативци нису оклевали да отворе врата за отварање независности Шкотске и Северне Ирске – и тиме губитак нафте из Северног мора – са циљем да претворе „Сити“ у главни офшор финансијски центар за јуан.”²⁰ Референдумско изјашњавање је донело као свој резултат одлуку о британском напуштању ЕУ, за коју је преовладало мишљење да је недовољно перспективна и ризична, те да се, баш из ових разлога, стратешки интереси и Велике Британије и целе атлантистичке концепције могу дугорочно боље заштитити ако Британија буде изван ове супранационалне творевине.

ГЕОПОЛИТИЧКЕ ПОСЛЕДИЦЕ „БРЕГЗИТА” НА ЕВРОИНТЕГРАЦИЈЕ СРБИЈЕ И ЗАПАДНОГ БАЛКАНА

Исход референдума о „Брегзиту” изазвао је тектонске геополитичке промене на простору ЕУ и целе Европе, па тако и Запад-

20) Meyssan Thierry, *The Brexit Reshuffles World Geopolitics*, Strategic Culture Foundation, 30. 06.2016 <http://www.strategic-culture.org/news/2016/06/30/the-brexit-reshuffles-world-geopolitics.html>, приступљено 22.02.2018

ног Балкана.²¹ „ЕУ почиње фундаментално да мење начин на који се њене чланице међусобно односе. Ова заједница се маинфестовала у видовима понашања према интересима и вредностима. То је посебно уочљиво на пољу високе политике и, изнад свега, везано за безбедност и одбрану.”²² Сада, различити интереси почињу да односе превагу над заједнички прихваћеним вредностима, а њихово наметање почиње да замењује ранији консензус. И одлука о британском напуштању Уније донета је на основу темељне процене перспектива ЕУ као и руковођења сопственим интересима. „Супротно тврдњама европске штампе, лондонски „Сити” није директно погођен „Брегзитом”. Због свог посебног статуса као независне државе смештене под ауторитет Круне, он никада није био део Европске уније. Наравно, он виђе неће бити у стању да пружи уточиште водећим канцеларијама извесних компани које ће се повући назад у Унију, али ће са друге стране постати способан да употреби суверенитет Лондона како би развио тржиште јуана.”²³

Краткорочно, изласком Велике Британије из ЕУ, атланстичка опција остаје без свог важног стожера а центар гравитирања целог „европског пројекта” почиње да претеже ка средњоевропским континенталистима. Јачајући везе осовине Берлин-Париз, европски „континенталисти” желе да убрзају трансформацију ЕУ у правцу њене федерализације или бар јачања важних сегмената њене заједничке политике. На атланстичком полу европске политике њен главни механизам остаје НАТО пакт, затим део еврократских структура у Бриселу као и низ сиромашнијих земаља чланице Уније којима се не допадају последице јачања Немачке нити спровођење њене често ригидне политике.

Недуго након „Брегзита” Немачка и Француска иступиле су са предлогом преуређења заједничке спољне и безбедносне политике, подржале доношење „Глобалне стратегије спољне и безбедносне политике ЕУ” које је са својим тимом формулисала Федерика Могерини, високи представник ЕУ за спољну и безбедносну политику.²⁴ Потом је две водеће земље током лета 2016. задесио та-

21) Oliver Tim and Almut Moller (ed.), *The UK and European Union: What Would Brexit Mean for EU and the other States Around the World?*, The German Council on Foreign Relations (DGAP, DGAPanalyse 16, Berlin, September 2014

22) Muniz Manuel, Navazo Bernardo, *Brexit and Perverse geopolitics of Leaving EU*, Atlantic Council, 9. July 2016, <http://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/brexit-and-the-perverse-geopolitics-of-leaving-the-european-union> приступљено 22.02.2018.

23) Meysan Thierry, *The Brexit Reshuffles World Geopolitics*, Strategic Culture Foundation, 30. 06.2016 <http://www.strategic-culture.org/news/2016/06/30/the-brexit-reshuffles-world-geopolitics.html> приступљено 22.02.2018.

24) Видети: *Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy*, June 2016, https://eeas.europa.eu/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf приступљено 20.11.2016.

лас терористичких напада који је њихове приоритете преусмерио у другом правцу. Уследило је неколико важних састанака на којима су се представници водећих европских држава консултовали о идејама свеобухватног преуређења ЕУ. Најважнији састанак био је одржан 22. августа 2016. на острву Вентетоне поред Напуља.²⁵ Резултат састанка био је договор о стварању заједничке граничне и обалске страже као део напора да се заустави прилив илегалних миграната у ЕУ унију која би одменила ранију службу „Фронтекс”. Отворена су и разматрања о преуређењу ЕУ у правцу два или више нивоа интеграције, који би подразумевао би и две врсте евра – јужног и северног, као и потупно нови институционални поредак, степен одговорности и утицаја у преуређеној ЕУ. Међутим, напори да се створи преко потребно јединство унутар Европске уније након „Брегзита“ на састанку европских званичника у Братислави 16. септембра 2016. године завршили су се неуспехом. Самит је требао да представља прву рунду разговора о будућности, то јест о реформисању Европске уније.²⁶ Друга значајна тема требала је да буде заузимање заједничког става према британској жељи за безусловним преференцијалним приступом европском тржишту. Циљ састанка је требало да буде да се осигура да одлазак Британије не ослаби, већ ојача европски пројекат. Предмет разговора европских лидера био је и проналажење начина за решавање мигрантске кризе, јачање безбедносне и одбрамбене сарадње, борба против тероризма и друго. Међутим, уместо „обнове друштвеног поверења у ЕУ“ и одређивања „путне карте“ за излазак из „егзистенцијалне кризе“ самит у Братислави је показао слику нејединства. Недељу дана пре самита у Братислави, 9. септембра 2016, на иницијативу грчког премијера Алексиса Ципраса предузет је покушај да се консолидују позиције „јужног блока“ унутар ЕУ, као противтежа „Северу“, а пре свега Немачкој. Представници седам земаља „Југа“ Европе потписали су „Атинску декларацију“ у којој су позвали да се прекине „догматски режим економије“ и поставили питање опстанка такозваног „Пакта стабилности и раста“ (1997) који је постављао чврста ограничења за земље-чланице ЕУ у вези са дефицитом буџета и државним дуговањима.²⁷ Груписање интересно

25) “Merkel, Hollande and Renzi meet in Ventotene to discuss EU’s post-Brexit future” *Deutsche Welle*, 22.08.2016. <http://www.dw.com/en/merkel-hollande-and-renzi-meet-in-ventotene-to-discuss-eus-post-brexit-future/a-19493735> приступљено 20.11.2016

26) “EU leaders seek unity at Bratislava summit amid east-west migration split” *The Guardian*, 15.09.2016. <https://www.theguardian.com/world/2016/sep/15/eu-summit-in-bratislava-expected-to-live-up-to-low-billing> приступљено 20.11.2016.

27) “Athens Declaration of the 1st Mediterranean EU Countries Summit”, *GTP Headlines*, 9. september 2016, <http://news.gtp.gr/2016/09/09/athens-declaration-mediterranean-eu-summit/> приступљено 20.11.2016.

супростављених држава европског „Југа“ и „Севера“ на самиту у Братислави било је још израженије.

Након успеха „Брегзита“ уследио је и тријумф Доналда Трампа на америчким председничким изборима који је обзанио дубоке поделе унутар атлантистичких, англоамеричких елита о вези са стратешким усмерењем овог геополитичког блока у наступајућем мултиполарном свету. У оба случаја тријумфовале су структуре које желе одмицање од глобалистичке агенде која не штеди своје матичне државе од ицрпљујућег уплитања у кризе широм света. Ове снаге теже делимичном изолационизму, ретрадиционализацији друштва и државног функционисања. Оба успеха дала су крила антисистемским европским покретима, па су током 2017. године глобалистичке елите и номенклатуре у европским институцијама стрепеле да ће десни, антисистемски популизам однети политичку превагу у низу европских држава и допринети коначном урушавању пројекта ЕУ. То се, међутим, није догодило: антисистемски покрети, од француског „Националног фронта“ Марине Ле Пен до аустријског „Слободарског покрета“ нису успели да тријумфују на председничким изборима у својим државама, нити да постану водеће странке након одржаних парламентарних избора, премда су неке од њих (Вилдерсова странка у Холандији, аустријски „слободарци“ и АФД („Алтернатива за Немачку“) изразито ојачале у бирачком телу. Иако нису тријумфовали, ови покрети су целокупну европску партијску сцену „померили удесно“ приморавајући политички мејнстрим – партије десног центра и центра – да прихвате један део њиховог конзервативног и евросептичног програма. И овакви резултати - постепено, али неумитно - дубински мењају партијску политичку мапу на старом континенту и креирају услове за значајне промене које ће наступити у будућности.

Сасвим је очигледно да су, у садашњим нестабилним приликама, све тежње ка темељној институционалној реконструкцији ЕУ веома отежане и тешко оствариве. Таква перспектива повлачи и дугорочно успоравање евроинтеграција Западног Балкана у ЕУ који је након „замора од проширења“ упао у „пост-брегзитовско“ раслојавање и турбуленцију. Изласком Велике Британије из ЕУ, овај простор изгубио је јаког алтанистичког играча „изнутра“. „Уједињено краљевство је играло важну стратешку улогу као заговорник реформи региона и његове интеграције у ЕУ. Велики део њеног утицаја и повезане помоћи за финансијски развој које је обезбеђивало Уједињено Краљевство било је усмеравана кроз или у координацији са каналима ЕУ. Одлазак УК из ЕУ оставља Немачку, и до извесног степена, мање утицајне средњоевропске државе

чланице ЕУ, као главне адвокате овог региона. Ипак, то не значи нужно да ће интереси УК и њено ангажовање на Балкану тренутно престати... Балкан ће остати кључни проблем за безбедност УК, без обзира да ли је она члан ЕУ или не. Питање је колико ефективно оно може да буде у подржавање региона из позиција ван ЕУ. Претпоставка је да ће УК бити мање утицајна. Међутим, у зависности од тога како УК облике своју спољну политику, ми можемо да видимо њено обновљено присуство у региону преко Савета Европе, ОЕБС-а, Уједињених нација па чак и НАТО-а.”²⁸

Велика Британија (а иза ње и САД) у околностима британског напуштања ЕУ на простору Западног Балкана наставља да игра своју традиционалну геополитичку улогу залагања за интеграцију овог нестабилног региона у Унију како би тамо била повећана конфузија која би паралисала средњоевропске намере за преуређењем Уније у самосталну и функционалну државну творевину. Управо у том светлу треба сагледати посету Бориса Џонсона, британског министра спољних послова и једног од најжешћиг заговорника Брежита”, Београду при чему је заговарао подршку Србији на путу у ЕУ из које Британија жели да побегне. „Атлантисти свесно желе да одржавају висок степен нестабилности над контролисаним балканским простором и поступно га гурају даље у евроинтеграције. Све то они чине само како би на тај начин повећали нестабилности саме ЕУ над којом такође теже да задрже надмоћ и у њој арбитражу. „У војном погледу, циљ Англо-американаца је да потпуно вежу све државне структуре на овом простору за НАТО, прво на највишем нивоу које могу да имају нечланице, а потом и да их уведу у пуноправно чланство.”²⁹ Нерешени конфликти и нестабилне прилике служе као изван алиби за „гутање“ земаља Западног Балкана у чланство НАТО алијансе. Средњоевропски континенталисти (иако вербално подржавају наставак евроинтеграција (чине све како би их фактички успорили и практично зауставили, користећи приступне преговоре како би стабилизовали прилике у региону током његовог чекања у предвору ЕУ, са циљем да им оне не отежају прилике у пољуљаном европском здању. За то време преостале две присутне велике силе теже да се више укључе у балканска дешавања. Русија тежи да делимично повећа свој утицај и присуство у региону. „Иза руских почета крајем двехиљадитих да диверзификује и ојача свој енергетски

28) Butler Eamonn, “Brexit and the Balkans: Implications for Future EU Enlargement”, *European Future's*, 5. September 2016, <http://www.europeanfutures.ed.ac.uk/article-3981> приступљено 23.02.2018.

29) Гајић Александар, „Србија и геостратешки интереси великих сила 1914. 4 2014“ у Србија и политика великих сила 1914-2014 (ур. Ђурић Ж. и Кнежевић М.); Институт за европске студије, Београд, 2014, стр. 121.

портфолио на балканском региону, она је постала више заокупљена својим економским бригама, украјинском кризом и својим учешћем у Сирији да би озбиљно тежила да прошири свој утицај на Балкану.³⁰ Турска чини слично, утичући на своје историјске савезнике муслиманског верског опредељења, све рачунајући да тако, кроз делимично усаглашавање са руским деловањем, може да постигне по себе повољне аранжмане и по другим питањима, на другим њој тренутно геополитички важнијим просторима. Средњоевропљани нерадо гледају на руско-турско приближавање, покушавајући да им преузму иницијативу и умање њихов утицај, како им он накнадно не би представљао сметњу на овим просторима. Велика Британија је, наиме, била главни заговорник одмрзавања приступања Турске ЕУ, а Немачка и Француска њени главни кочничари. Са „Брегзитом” Турска се прећутно помирила са чињеницом да од приступања ЕУ неће бити ништа, али јој јачање својих позиција на Балкану одговара да повећа и свој преговарачки потенцијал према ЕУ и добије од ње низ узвратних услуге.

За атлантистички приступ евроинтеграцијама Србије и простора остатка Западног Балкана значајну улогу играју и сукоби унутар анлоамеричких елита, тј. између припадника глобалистичког естаблишмента (ткз. „дубоке државе”) и Трампових присталица. Наиме, агенда Трампове администрације отвара могућности делимичног ревидирања званичног америчког става према балканским државама у склопу напора да се постепено нормализују односи са Русијом и Турском. „Назирући могућност оваквог развоја догађаја, атлантистичко-глобалистичкој „дубокој држави” се као одговор намеће даља дестабилизација свих простора уз помоћ потпиривања постојећих спорова и помагања преливања утицаја спољних криза на ове просторе. Оваквим приступом могуће је поткопати Трампова настојања да се релаксирају односи са Русијом и приморати га на трајну, још дубљу конфронтацију са њом на најширем евроазијском простору. Операционализација овог плана значи поступно појачавање регионалних међудржавних политичких и међуетничких тензија, поново отварање постојећих антагонизама из којих се могу изродити нови конфликти, углавном они ниског и средњег интензитета.”³¹ Из наведених разлога, англоамерички естаблишмент који чини „дубоку државу” је преко својих дипломатских и обавештајних кадрова на простору Балкана искористио заузетост и мању заинтересованост за Балкан у односу на друге горуће светске

30) Исто.

31) Гајић Александар, „Утицај регионалних криза на савремене прилике на Балкану: геостратешке импликације украјинске и мигрантске кризе“, Култура Полиса, посебно издање бр. 2/2017, Нови Сад, 2017, стр. 25.

кризе, али и несналажење Трампове администрације да на простору Балкана реализује своје од раније зацртане замисли: Црна Гора је, након више неуспелих покушаја да се обезбеди већина у Сенату, примљена у чланство НАТО-а; уз помоћ Брајана Хојта Лија - донедавног службеника Стејт Департмента задуженог за Балкан – укљоњени су Никола Груевски и ВМРО-а и доведен далеко кооперативнији Зоран Заев на власт у Скопљу; Додик и Република Српска су изложени све чешћим притисцима и провокацијама које прете гушењем српског ентитета у БиХ зарад отварања евроатланских перспектива; Хрватска се подржава у неоушташким провокацијама којима се квари српско-хрватски односи и урушавају дипломатски односи званичног Загреба и Београда; појачава се пропаганда о супростављању „малигном руском утицају у региону” и како би државе у региону одустале од иоле озбиљније сарадње са Руском Федерацијом те како би се ЕУ приморала на (не)вољни наставак интеграција овог кризног простора. Могуће кризна дешавања се дозирају као претекст за приморавање преосталих држава на Западном Балкану да - као једини начин да се сачува мир и стабилност - прихвате неминовно укључивање у пуноправно чланство НАТО-а као њиховог јединог озбиљног гаранта. У том смислу се врши утицај на Скопље и Атину како би се пронашло за обе стране решење око имена БЈРМ и тако откочило приступање Македоније НАТО савезу уз њену тиху пузећу федерализацију на албански и македонски део. По свему судећи, положај српске заједнице на северу Косова и могућа нестабилност у Прешевској долини биће полуга преко које ће се Република Србија све јаче привлачити ка чланству у НАТО-у, исто као што ће нормализација односа Београда и Приштине зарад приступања Србије ЕУ представљати механизам посредног признавања независности одцепљене јужне српске покрајине.

Неизвесно је, ипак, да ли ће услед укупних односа крупних геополитичких утицаја на Балкану и, поготово, прилика унутар саме ЕУ поводом њене трансформације – ови притисци довести до интензивирања евроатланских интеграције (чије последице по Републику Србију могу да имају крајње неповољне исходе, понајвише по питању територијалног интегритета и безбедности), или ће, као и више пута у претходних петнаест година, уследити њихов нови, дуготрајни застој. Дугорочне тенденције, правци и јачине деловање геополитичких „великих играча”, унутрашње прилике не самом простору „неинтегрисаног Балкана”, а највише процеси унутар саме ЕУ, чине основанијом и извеснијом другу опцију: даље успоравање евроатланских интеграционих токова уз повећан степен нестабилности читавог региона.

ЛИТЕРАТУРА

- Butler Eamonn, "Brexit and the Balkans: Implications for Future EU Enlargement", *European Future's*, 5. September 2016.
- Гајић Александар, „Безбедност Европе – геополитички аспект“, Зборник Нова архитектура европске безбедности – шанса за Србију (ур. А. Ћорлука), Центар за развој међународне сарадње, Београд, 2010.
- Гајић Александар, „Геополитика кризе ЕУ“ у Криза ЕУ – оквири, домети, трендови (ур. А. Гајић, М. Игрутиновић), Институт за европске студије, Београд, 2013.
- Гајић Александар, „Србија и геостратешки интереси великих сила 1914. 4 2014“ у Србија и политика великих сила 1914-2014 (ур. Ђурић Ж. и Кнежевић М.); Институт за европске студије, Београд, 2014.
- Гајић Александар, „Утицај регионалних криза на савремене прилике на Балкану: геостратешке импликације украјинске и мигрантске кризе“, Култура Полиса, посебно издање бр. 2/2017, Нови Сад, 2017.
- Мајоне Giandomenico, *Europe as Would be Power*, Cambridge University Press, Cambridge
- Макиндер Халфорд, Демократски идеали и стварност, Метафизика, Београд, 2009.
- Meysan Thierry, *The Brexit Reshuffles World Geopolitics*, Strategic Culture Foundation, 30. 06.2016.
- Muniz Manuel, Navazo Bernardo, *Brexit and Perverse geopolitics of Leaving EU*, Atlantic Council, 9. July 2016.
- Oliver Tim and Almut Moller (ed), *The UK and European Union: What Would Brexit Mean for EU and the other States Around the World?*, The German Council on Foreign Relations (DGAP), Berlin, September 2014.
- Секуловић Драгољуб, Гиговић Љубомир, „Европска компонента геополитичког положаја Србије“, Војно дело 3/2008, Београд, 2008.
- Spykman Nicholas, *The Geography of Peace*, Harcourt, Brace&Co, New York, 1944.
- Spykman Nicholas, *America's Strategy in World Politics: The US and the Balance of Power*, Harcourt, Brace&Co, New York, 1942.
- Степић Миломир, „Геополитичност ширења ЕУ и положај Србије“, Српска политичка мисао, vol. 27. No. 1/2010.
- Стојковић Момир, „Геополитички чиниоци балканизације“, Зборник Тајна Балкана (ур. Бранислав Матић), СКЦ, 1995.
- Toje Also, *America, the EU and Strategic Culture*, Routledge, London, 2008.

Aleksandar Sasa Gajic

EURO-ATLANTIC INTEGRATIONS, SERBIA AND WESTERN BALKANS AFTER THE „BREXIT”: GEOPOLITICAL CIRCUMSTANCES

Resume

The Paper reviews the consequences of the “Brexit” on relations within the EU and the Euro-Atlantic integrations of Serbia and the region of the “Western Balkans”. While in the past decades the EU has sought to influence the stabilization of the Balkans due to fears of spreading the “balkanization” towards Europe, today the non-integrated part of the Balkans fears the consequences of the “EU Brexitisation”. The first part of the Paper is devoted to understanding the concept of the “Western Balkans” in contemporary political discourse and the classic geopolitical characteristics of this region and, then, the geopolitical position of Serbia. In the second part of the Paper, the interpretation of contemporary geopolitical relations in the context of “Brexit” are being observed in order to analyze their possible consequences on european integration of Serbia and the Western Balkans, while taking into account all existing geopolitical circumstances.

Keywords: *Serbia, Western Balkans, Euroatlantic Integrations, EU crisis, geopolitics, BREXIT*

* Овај рад је примљен 20. априла 2018. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције, 26. априла 2018. године.

Милован Р. Суботић

Институт за стратегијска истраживања, Београд

БЕЗБЕДНОСНИ ТРОУГАО: ЕУ – НАТО – РУСКА ФЕДЕРАЦИЈА, И ПОЗИЦИЈА СРБИЈЕ

Сажетак

Концепт Заједничке безбедносне и одбрамбене политике¹ ЕУ својевремено је промовисан као веома важан сегмент у безбедносној агенди савременог света, а како је у доктринарним документима овог пројекта, као један од кључних елемената европске (не)безбедности означен тзв. Западни Балкан, однос држава овог региона према ЗБОП је експониран као један од најважнијих спољнополитичких циљева на европском путу свих држава овог подручја понаособ. Међутим, државе Западног Балкана које се нису интегрисале у ЕУ (Србија, БиХ, Црна Гора, Македонија, Албанија) нашле су се у новим међународним околностима, које тренутно нису повољне за приступање Европској унији. Главни разлог је дугорочна криза у Унији (финансијска, економска, избегличка, политичка) и промене граница (Брегзит), што утиче на то да је реч „проширење“ постала непопуларна, а процес је стављен у други план. Из финансијских, али и неких других разлога попут нових околности у геополитичком регруписавању моћи између најмоћнијих земаља савременог света, које се огледају у порасту утицаја Русије и одређеним дисонанцама на релацији ЗБОП ЕУ – НАТО, концепт заједничке европске одбране и безбедности је, чини се, по ко зна који пут на самом почетку. Уважавајући наведене околности које су ширег карактера, рад се бави анализом досадашњег учинка ЗБОП, њеног односа према НАТО и Руској Федерацији, као и позиционирању Србије у новонасталим геополитичким околностима.

Кључне речи: ЗБОП, НАТО, Руска Федерација, Западни Балкан, Србија, безбедност

1) Заједничка безбедносна и одбрамбена политика - ЗБОП (Common Security and Defence Policy – CSDP).

ЗБОП – ОД ОПТИМИЗМА ДО СКРОМНЕ УЛОГЕ НА АГЕНДИ САВРЕМЕНЕ БЕЗБЕДНОСТИ

Најзначајнији резултат бројних идеја и дискусија о афирмацији и јачању улоге будуће Уније у контексту безбедности и спољних послова оличен је у успостављању Заједничке спољне и безбедносне политике ЕУ – ЗСБП (*Common Foreign and Security Policy – CSDP*).² Њена улога, циљеви и задаци одређени су оснивачким Уговором о ЕУ из Маастрихта, посебним одељком: „Одредбе о заједничкој спољној и безбедносној политици“, где је првим ставом одређено да „Унија и њене државе чланице утврђују и спроводе заједничку спољну и безбедносну политику, обухватајући све области спољне политике и безбедности“³. Прва ревизија у Амстердаму⁴ 1997. године, те потписивање новог Уговора о ЕУ 2001. године у Ници (*The Treaty on EU of Nica – NTEU*) означили су тежњу ка укључивању новоуспостављене Европске безбедносне и одбрамбене политике у Уговор, као област тежишног ангажовања највиших органа ЕУ. Након шест година обележених неуспехом предлога за заједнички Устав, долази до новог Уговора о ЕУ усвојеног 2007. године у Лисабону, а који је на снагу ступио 2009. године. Том приликом су државе чланице, усвојиле јединствен документ под називом „Уговор о функционисању Европске уније“, који у ставу три прецизира да „ЕУ наслеђује Европску заједницу“⁵. Такође, у циљу наглашавања веће кохезивности чланица ЕУ у области безбедности и одбране замењен је назив Европска безбедносна и одбрамбена политика – ЕБОП (*European Security and Defence Policy - ESDP*) називом Заједничка безбедносна и одбрамбена политика - ЗБОП (*Common Security and Defence Policy – CSDP*).⁶

Међутим, 2008. је отпочела глобална економска криза, која је одвела дебату у новом смеру. Новине које је донео Лисабонски споразум остале су углавном неактивирани, и први разговори о сле-

2) О успостављању ЗСБП и њеном развоју током првих пет година ЕУ детаљније у: *Foreign and Security Policy in the European Union*, edited by Kjell A. Eliassen, SAGE Publications, London, 1998.

3) Article J.4, Chapter V, *The Treaty on European Union* (Maastricht, 7 February 1992), На српском језику у Симић Р. Драган, *Наука о безбедности – савремени приступ безбедности*, СЛ СРЈ, Београд, 2002. стр. 187-191.

4) Више о амстердамској ревизији у: „Provisions on a Common Foreign and Security Policy“, у Consolidate version of The Treaty on European Union, Official Jurnal 97/C 340/02, Brussels, 10 November 1997.

5) *Consolidated version of The Treaty on European Union*, 1997. op. cit., p. 16.

6) Нови назив Заједничка безбедносна и одбрамбена политика први пут се појављује у чл. 36 Лисабонског уговора о ЕУ, међутим, конкретно објашњење суштине ЗБОП даје се тек у чл. 42, (став 1) Уговора.

дећим корацима су отпочели тек на Европском савету одржаном децембра 2013. године. У међувремену, од 2008. стратешко окружење је још више регресирало. „Арапско пролеће“ и континуирана криза на Блиском истоку, криза у Украјини и нова руска спољна политика у Европи, а потом и мигрантска криза⁷, радикално су променили изазове са којима се ЕУ суочава.⁸ До 2013. године, улагање у одбрану у европским државама је опало чак за 9% у односу на 2005, док је пад у способностима у односу на 2008. прорачунат за чак 25%.⁹ Дакле, без обзира на све намере везане за одбрану које су произилазиле из Лисабонског споразума, овај домен је остао ван фокуса, и све до 2013. године, чинило се да је ЕУ осуђена да остане „цивилна сила“ специјализована за „меку моћ.“

Децембра 2013. године, Европски савет је позвао тадашњу Високу представницу за Заједничку спољну и безбедносну политику (ЗСБП), Кетрин Ештон (Catherine Ashton), да започне процес разматрања нових глобалних изазова и њихов утицај на ЕУ¹⁰, да би нова Висока представница, Федерика Могерини (Frederica Mogherini) по ступању на дужност преузела задатак који је Савет дао њеној претходници. Јуна 2015. представљен је тражени извештај под именом „Стратешки преглед – Европска унија у средини која се мења“. Том приликом је констатовано да се свет умногоме разликује у односу на време када је ЕСБ писана, те да постоји много више изазова¹¹ на које је потребно дати одговоре. У делу који се односи на ЗБОП је истакнуто да „тренутни ниво амбиције и циљеви везани за ниво способности нису искројени да одговарају садашњем деградираном стратешком окружењу.“¹²

Глобална стратегија за спољну и безбедносну политику Европске уније, представљена је Европском савету на самиту крајем

- 7) Мигрантска криза је умногоме показала све слабости ЗБОП ЕУ. Последице се огледају „не само кроз безбедносну претњу земљама у које мигранти долазе и кроз које пролазе, већ и драстично поремећеним билатералним односима неких од земаља ЕУ“, у: Милован Суботић, „Миграције данас – носилац материјалних, духовних и многих других разлика међу људима и(ли) инструмент за ширење исламистичких идеја у Европу“, Култура полиса, посебно издање, Нови Сад, 2017. 81-94, стр. 85.
- 8) Igor Jovanović, Gordana Perkućin, *Od globalne strategije za spoljnu politiku i bezbednosnu politiku EU ka ZBOP sa velikim O*, Centar za međunarodne i bezbednosne poslove ISAC, Beograd, 2017. str. 2.
- 9) “In Defence of Europe Defence Integration as a Response to Europe’s Strategic Moment”, *EPSC Strategic notes*, Issue 4, 15 June 2015, p.3.
- 10) *European Council Conclusions*, European Council, Brussels, December 20th, 2013, p. 4
- 11) Идентификовано је пет великих области одакле долазе изазови односно могућности за деловање ЕУ: непосредно суседство, Северна Африка и Блиски исток, остатак Африке, атлантско партнерство и Азија.
- 12) „The European Union in a changing global environment A more connected, contested and complex world“, June 2015, in *Towards an EU Global Strategy*, EU Institute for Security Studies, Paris, 2016, p.145.

јуна 2016. године, неколико дана после референдума о „брегзиту“ у Великој Британији. У њој се наводи да ни једна држава чланица не може самостално да одговори на модерне изазове, и да је једино решење заједнички приступ, уз коришћење пуног спектра инструмената који су на располагању. Посебан нагласак стављен је на развијање способности за употребу тзв. „тврде моћи“ у оквиру Уније која ће бити употребљавана упоредо са „меком моћи“.¹³ Треба нагласити да је мање од три недеље након изласка Глобалне стратегије, 13. јула 2016. године, Немачка објавила своју Белу књигу о немачкој безбедносној политици и будућности Bundeswehra (Немачке армије) у којој је отворено позвала на стварање „Европске безбедносне и одбрамбене уније.“ Немачка је предложила искориштавање свих капацитета Лисабонског споразума и иницирање и продубљивање билатералне и мултилатералне сарадње држава чланица у области одбране, те иницијативе за стварање „европског стуба“ у оквиру НАТО. Да би се безбедносна и одбрамбена унија остварила, по ауторима Беле књиге, ЗБОП мора да унапреди своје структуре, интегриса војне и цивилне способности и ојача европску одбрамбену индустрију.¹⁴

Након што је Висока представница предложила Спољнополитичком Савету нацрт „Имплементационог плана око безбедности и одбране“, он је усвојен на састанку Спољнополитичког савета одржаног 11. новембра 2016. Други документ, „Акциони план за европску одбрану“, Европски парламент је усвојио 22. новембра 2016., и њиме су назначене конкретне акције за остваривање приоритета из Глобалне стратегије које се тичу унапређења технолошких и индустријских способности Уније и држава чланица у домену одбране, са циљем јачања стратешке аутономије ЕУ и „њене могућности да делује као „снабдевач безбедности.“¹⁵

Иако је Унија „други највећи потрошач у домену одбране“ на свету,¹⁶ очигледно постоје бројни изазови који онемогућавају ЕУ да се овај ниво инвестирања у одбрану искаже и на практичном плану. У прилог овом становишту иде и чињеница да борбене групе¹⁷, створене још 2005. године, као трупе за брзо распоређивање у случају избијања кризе, пре свега у непосредном окружењу

13) Натали Точи, „Уводна реч“, у Заједничка визија, удружено деловање: јача Европа Глобална стратегија за спољну и безбедносну политику Европске уније, Министарство спољних послова, ИЕС, ISAC fond, 2016, стр. 10.

14) Whitepaper 2016 „On German Security Policy and the Future of the Bundeswehr“, *German Federal Ministry of Defence*, Berlin, 2016, p.73

15) *European Defence Action Plan*, European Commission, November 30th 2016, p. 3.

16) Потрошња држава чланица ЕУ, са 203 милијарде евра у 2016. години, чини 28% укупне војне потрошње у свету, док потрошња САД сама чини 52%.

17) Тренутно постоји 18 борбених група, и две су формално увек „на дежурству“ и спремне

Уније, до сада никад нису искоришћене из више разлога, од којих је најекспониранији онај финансијске природе. Да финансије, иако битан и често првоекспонирани кочничар европске безбедности, нису и једини фактор који отежава функционисање овог концепта, сведоче и одређене неусаглашености између ЗБОП и НАТО у условима редефинисане агенде безбедности савременог света, у којој све значајнију улогу има и оснажена Русија, о чему ће бити речи у наставку рада.

РЕЛАЦИЈА ЕУ – НАТО

Премда се резиденцијално налазе у истом граду, а државе чланице им се у великој мери поклапају, Европска унија и НАТО нису имали формалну везу све до 2000. године. Подела одговорности између ових фактора је била недвосмислена током Хладног рата и самим тим није било потребе за постојањем формалних односа између два тела, јер је НАТО био искључиво одговоран за безбедност у Западној Европи. За Европу, НАТО је представљао гаранцију да ће Сједињене Америчке Државе да је штите од совјетске агресије на основу члана 5. Северноатлантског уговора¹⁸. С друге стране, „европске интеграције су отпочете као мировни пројекат“¹⁹ и првобитна замисао била је да се онемогући нови рат у руинираној Европи педесетих година XX века. Иако се то често губи из вида, језгро ЕУ формирано је на вредностима пре него на економским интересима.²⁰ За време Хладног рата, док су амерички интереси били комплементарни са интересима земаља Западне Европе, најпозициониранији заједнички интерес је био заустављање и обуздавање ширења комунизма. У времену кад су хладноратовске претње постале прошлост, те „број међдржавних сукоба постајао све мањи, уз све више оних у којима бар једну од супротстављених страна представљају насилни недржавни актери (попут екстремистичких и терористичких организација)“²¹, интереси који

за распоређивање. Борбене групе су такође отворене за учешће трећих држава, па тако и Србија формално учествује у борбеној групи „Хелброк“ (или Балканска борбена група) заједно са Грчком, Румунијом, Бугарском, Кипром и Украјином.

- 18) Организација Северноатлантског уговора (North Atlantic Treaty Organization - NATO) основана је 1949. године, чином потписивања тзв. Вашингтонског уговора. Чланом 5. наведеног уговора предвиђено је да напад на било коју државу чланицу представља напад на све чланице, што је представљало основу система колективне одбране.
- 19) Nakarada, Radmila, (2006), „Европска унија као мировни актер“, *Sociološki pregled*, No 4, 2006. 549-572, str. 550.
- 20) Младен Стојадиновић, „Однос НАТО и ЕУ: (не)жељено и (не)могуће стратешко партнерство“, *Култура полиса* бр. 32. 2017. 189-207, стр. 190.
- 21) Милош Миленковић, Милован Суботић, „Насилни недржавни актери и позиција Србије“, *Српска политичка мисао* бр. 3/2017, Институт за политичке студије, Београд, 55-

су мотивисали САД да остану у Европи су почели да се смањују. Лондонском декларацијом из јула 1990. године, НАТО је покушао да се реafirмише, тако да је његова нова димензија постала више политичке природе, него војне, с циљем стварања безбедносног поретка у Европи заснованог на либерално демократским вредностима, а не одбрани територија.²² Стога је било од суштинског значаја да се нови баланс у односима између Европе и Северне Америке успостави из два разлога: прво, било је неопходно да се „распореди економски терет обезбеђивања сталне безбедности Европе“, и друго „да се подржава постепена појава јачег, интегрисанијег европског политичког идентитета унутар европских институција“.²³

Међутим, иако је ЕУ почела да развија своје војне капацитете одвојено од НАТО, ове две организације још увек у великој мери сарађују када је реч о питањима безбедности и одбране. Према првобитној идеји да се не дуплирају капацитети ЕУ и НАТО, а с обзиром да и ЕУ и НАТО деле многе чланице које имају само један сет војних снага које могу да употребе и за ЕУ и за НАТО мисије, договорен је Берлин плус²⁴ споразум. Овај договор осигурао је Унији приступ НАТО капацитетима планирања и претпоставља доступност одређених НАТО могућности и средстава Унији. Касније ће се показати да се Берлин плус односи само на веома ограничен скуп операција, тј. на оне мисије у којима Европска унија има водећу улогу, а жели приступ одређеним НАТО средствима, међутим проблеми у односима ЕУ и НАТО се усложњавају ако сарадња треба да изађе изван обима Берлин плус споразума.²⁵ Истовремено, отворено је и питање како поједине земље чланице ЕУ доживљавају НАТО, као и односе са Сједињеним Америчким Државама. Примера ради, Француска је до недавно одбацивала идеју да би НАТО требало да буде форум за глобална безбедносна питања, заснивајући своје активности на „распрострањеном и дугогодишњем француском уверењу да би ЕУ требало да постане аутономна велика сила, *Evropa-puissance*, повезана са француском концепцијом европске *finalité*, тј. крајњим циљем.“²⁶ Истовремено, осим „атлантски оријентисане“ државе, каква је бивша чланица ЕУ

70, стр. 55.

22) Ђорђе Стојановић и Катарина Штрбац, „„Реалистичка“ алијанса против „либералне“ алијансе – могући приступи опстанку, будућности и глобализацији НАТО“, Војно дело, Пролеће/2010, стр.86

23) *NATO Handbook*, Public Diplomacy Division, NATO, Brussels, 2006, p.244.

24) Више о договору „Берлин плус“ у: *NATO Handbook*, p.249.

25) Frances G. Burwell et al., “Transatlantic Transformation: Building a NATO-EU Security Architecture,” *The Atlantic Council of the United States*, March 2006.

26) David S. Yost, “NATO and International Organizations”, *NATO Defense College*, September 2007.

Велика Британија, која има посебан однос са Сједињеним Америчким Државама, атлантска оријентација Немачке, Италије и Шпаније у великој мери варира, и стога може да се помера од евроцентричне до проатлантске зависно од домицилних изборних циклуса. Што се тиче бивших комунистичких држав, попут Пољске, Чешке и балтичких земаља, „оне су константно проатлантски оријентисане, јер на НАТО гледају као на гарант да ће бити под нуклеарним кишобраном Сједињених Америчких Држава, као део система одвраћања Русије од било какве непријатељске акције“²⁷. За њих су задржавање НАТО у Европи и ближи институционализовани односи између ЕУ и НАТО од великог значаја.²⁸

Из наведеног се да закључити да је, иако су интереси и стремљења НАТО и концепта ЗБОП ЕУ комплементарни, чињеница да овај однос прате и значајне дисонанце, што за последицу има околност да је за разлику од несумњивог стварања заједничких добара, попут привреде, монете, либералног односа према протоку људи и капитала и сл., напредак у области интегрисане безбедносне и одбрамбене политике ЕУ скроман, те да део проблема лежи и у самом односу ЗБОП – НАТО. Разлоге би могли означити као тројаке. „Прво, свежа су сећања на све досадашње покушаје стварања заједничке европске одбране, док би се (друго), пројекат сударао са компаративним интересима политичких, административних и дипломатских номенклатура које би изгубиле улогу и утицај.“²⁹ И треће, „сваки покушај политичко-војног уједињења, у Вашингтону би био протумачен као вид сецесије од савеза чији је Америка лидер још од краја Другог светског рата“³⁰. Очигледно је да данас постоје различити интереси појединих земаља ЕУ, што заправо указује да „оружане снаге ЕУ не одговарају ни Америци, осим ако нису у саставу НАТО“³¹.

У којој мери најновија агенда европске безбедности тешко излази на крај са овим проблемима, сведоче и тешкоће приликом имплементације Глобалне стратегије ЕУ оличене у Заједничкој декларацији коју су потписали председник Европске комисије, Жан Клод Јункер (Jean-Claude Juncker) и генерални секретар НАТО, Јенс Столтенберг (Jens Stoltenberg), на Самиту НАТО у Варшави

27) Милован Суботић, Милош Миленковић, „Европска унија у мултиполарном свету“, у Стратегијско безбедносни трендови у Југоисточној Европи до 2020., Институт за стратегијска истраживања, Београд 2015. стр. 58.

28) Исто.

29) Serdo Romano, *Evropa: istorija jedne ideje: od carstva do unije*, Filip Višnjić i Službeni Glasnik, Beograd, 2008. str. 162.

30) Исто.

31) Радослав Гађиновић, „Безбедност Европске уније“, Војно дело, зима 2010, Београд 2010. 9-27, стр. 9.

почетком јула 2016. Приликом спровођења можда и најважнијег сегмента „пакета одбране“ као имплементационог инструмента ове декларације – „Сталне структурне сарадње у области одбране и безбедности“ (*Permanent Structured Cooperation on security and defence* – PESCO), већ на почетку имплементационог циклуса је дошло до проблема који су вокацијски на линији ЗБОП ЕУ – НАТО. Наиме, идеја је била да се са PESCO-ом крене до краја 2017. године, при чему би се имплементација првих заједничких пројеката остварила у 2018. години. Европски савет је том приликом још једном позвао државе чланице које су у могућности и имају намеру да учествују у оквиру PESCO-а, да о томе што скоријем року обавесте Високог представника и Савет. Том приликом 23 државе чланице су 13. новембра 2017. потписале заједничко обавештење о стварању „Сталне структурне сарадње“.³² Велика Британије је због процеса изласка из Уније остала изван иницијативе (иако је декларативно пружила подршку), Данска је традиционално већ две деценије ван иницијатива везаних за ЗБОП, док потпис нису ставиле Ирска, Португал и Малта. Потребно је истаћи и да су неке државе чланице изразиле резерве и истакле да „би могле да одлуче да ће да иступе, уколико се њихови страхови оправдају“, у контексту „слабљења значаја НАТО“.³³

РЕЛАЦИЈА ЕУ – РУСКА ФЕДЕРАЦИЈА

Дисолутивним процесима који су довели до распада Совјетског Савеза, Руска Федерација постаје његов сукцесор, чиме наслеђује разна чланства у међународним организацијама и оно што је за њу најважније, место сталног члана у Савету безбедности Уједињених нација. Деведесетих година прошлог века, због свих својих унутрашњих слабости, првенствено економских и политичких, Русија ни на међународном плану није могла да буде нарочито значајан фактор, ни приближно ономе из времена СССР, тако да сама није могла наставити одржавање равнотеже кроз биполарну поделу света.³⁴ У периоду који је Бжежињски назвао „мо-

32) “Notification on Permanent Structure Cooperation to the Council and to the High Representative for Foreign Affairs and Security Policy“, Brussels, November 13, 2017, Internet, <http://www.consilium.europa.eu/media/31511/171113-pesco-notification.pdf> 12/3/2018.

33) Више у: Andrew Rettman, Caterina Tani, “EU takes step forward joint army”, November 13, 2017, Internet, <https://euobserver.com/foreign/139854> 11/03/2018.

34) „Распад Совјетског Савеза 1991. оставио је Русију са значајно смањеном територијом (76 % од територије СССР), смањеним становништвом (50 % СССР), економијом (45 % СССР) и војним особљем (33 % СССР). Поврх тога, мека моћ комунистичке идеологије потпуно је нестала.“ Džozef S. Naj, *Budućnost moći*, Arhipelag, Beograd, 2012, стр. 203.

нументална геополитичка конфузија³⁵ а који је остао забележен по самоукидању Источног блока и распадом Совјетског Савеза, Русија и читав свет су се суочили са новом реалношћу: „совјетска интересна сфера у Централној Европи и источном делу Балкана престала је да постоји“³⁶. Те тренутке слабости Русије успешно су искористиле САД да успоставе потпуну доминацију на међународној сцени. Почетком новог миленијума, захваљујући спровођењу унутрашњих реформи и подизању економског потенцијала, Русија је постепено јачала. Доста времена и енергије је било потребно да би такав однос снага почео да се мења, а тај процес по свему судећи и даље траје.

Према Ковачу, снагу данашње Русије одређује шест елемената³⁷: (1) Русија се непосредно граничи са регионима за које сматра да су у њеној интересној сфери; (2) у држави која је федерална, актуелни председник је успоставио јаке вертикалне механизме за вршење власти; (3) постоје историјски утврђена мерила по којима су становништво и радници спремни да раде за очување државе; (4) држава располаже значајним природним ресурсима, што у великој мери обезбеђује њену независност, али уједно и добар разлог земљама Западне Европе за сарадњу са њом; (5) војна сила којом држава располаже је врло респектабилна и прати савремене токове у опреми и наоружању, чиме одржава равнотежу, првенствено у односу на САД; (6) и као последње, Русија располаже обавештајном службом која се налази у самом светском врху и чије јој информације помажу у процени геостратегијског окружења и вођењу међународне политике.³⁸

У пољу економске моћи, Русија је заједно са САД и Кином највећи трговински партнер ЕУ. Какав је њихов трговински однос најбоље се може видети на основу бројева које је поводом 32. самита Европска унија – Русија, објавио Завод за статистику ЕУ, према којима је Европска унија у трговинском дефициту у односу на Руску федерацију. Наиме, иако је извоз ЕУ у Русију порастао са 34,5 милијарди евра у 2002. години, на 123,4 милијарди евра у 2012. години, увоз из Русије у ЕУ порастао је са 65,2 милијарде евра у 2002. години, на 215 милијарди евра у 2012. години, што експлицитно говори о порасту трговинског дефицита ЕУ у односу на Русију са 30,7 милијарди евра у 2002. години, на чак 91,6

35) Zbignjev Bžežinski, *Velika šahovska tabla*, CID, Podgorica, 2001. str. 97.

36) Миломир Степић, Геополитика: идеје, теорије, концепције, Институт за политичке студије, Београд, 2016. стр. 490.

37) Oskar Kovač, Uzroci i alternativni putevi saniranja posledica finansijske krize u svetu u: *Svetska finansijska kriza – izazovi i strategije*, Naučno društvo Srbije, Београд, 2011, стр. 43.

38) Исто.

милијарди евра у 2012. години.³⁹ Скоро 80% увоза из Русије у ЕУ чине енергенти, док око 85% извоза представљају готови производи. Велики економски раст у првим годинама XXI века, који се десио првенствено захваљујућу значајном повећању цене енергента на светском тржишту, омогућио је Русији да у лето 2006. године, врати дуговања која је имала према Париском клубу, а која су углавном наслеђена из периода претходне државе, чиме је обновила свој „економски суверенитет“ и повратила самопоуздање.⁴⁰

„Криза у Украјини само је потврдила значајно већу моћ и утицај Русије на међународној сцени, али нам је такође указала и на слабости Запада, а посебно на слабост Европске уније, која нити има потпуно јединствен став, нити има адекватне механизме којима може да се супротстави Русији и наметне неко своје решење за окончање ове, после балканских дешавања, највеће кризе у Европи.“⁴¹ Услед појачаног притиска и различитих препрека, првенствено санкција, руска привреда се све више окреће азијским партерима и компензацију тражи у проширивању сарадње са кинеском привредом, што у државама Европске уније изазива оправдани страх, због свесности да се једном изгубљено тржиште тешко може повратити у истом капацитету. Када су у питању санкције које ЕУ примењује према Русији, аналитичари посебно указују на положај Немачке, као најзначајније чланице Уније. Наиме, уколико би Немачка показала попустљив став према увођењу оштријих санкција Русији, ослабила би своју лидерску позицију у ЕУ, док би енергичнијом подршком поштравању санкција, довела у опасност раст своје привреде, која се добрим делом ослања на извоз у Русију. Европска комисија је проценила да су бриселске санкције према Русији европску привреду коштале око 40 милијарди евра, у 2014. години.⁴² С тога и не чуди јак притисак привредника на политичке представнике који управљају државама ЕУ да с великим опрезом доносе одлуке о заштравању санкција Русији.

Када је у питању регион Југоисточне Европе, он за Руску Федерацију више нема ону идеолошко-политичку важност, као у време Хладног рата, када је већина држава овог региона била са

39) EU28 trade in goods deficit with Russia fell slightly to 66 bn euro in the first nine months of 2013, STAT/14/13, 24 January 2014, Published by: Eurostat Press Office, Internet, http://europa.eu/rapid/press-release_STAT-14-13_en.htm 11/12/2017.

40) Ana Jović Lazić, „Односи у trouglу SAD–EU–Русија и њихов утицај на глобалне међународне односе“, *Међународна политика*, Vol. LXIV, br.3, avgust 2012, str. 311.

41) Милован Суботић, Милош Миленковић, „Европска унија у мултиполарном свету“, у Стратегијско безбедносни трендови у Југоисточној Европи до 2020., Институт за стратегијска истраживања, Београд 2015. стр. 29.

42) Том рачуницом нису обухваћене контрасанкције Москве. Интернет, www.dw.de/kolikokošta-rat-sankcijama/a-17840929 21/12/2017.

социјалистичким уређењем и под вођством комунистичке партије. Идеолошке интересе, заменили су економски, али је овај простор и даље задржао војно-стратегијски значај, упркос томе што је падом комунизма и распадом СФРЈ карта овог дела Европе промењена, чиме се број држава увећао, а њихов утицај и војни потенцијал драстично смањено. Слабост Руске Федерације с краја XX и с почетка XIX века, НАТО је искористио за своје ширење према истоку, што Русија доживљава као својеврсну претњу. Све државе у региону, изузев Србије и Босне и Херцеговине, су или чланице НАТО или претенденти на то чланство.⁴³ Разумљиво је да ширење НАТО у региону Југоисточне Европе баш и не прија Руској Федерацији, па јој самим тим војно-неутрална позиција Србије одговара, иако Београд данас има неупоредиво мањи значај него у времену када је био престоница велике југословенске државе.

Једна од карактеристика Европске уније, као уосталом и читаве Европе (изузев Русије), јесте мањак енергената у односу на ниво развоја цивилизације и потреба европских друштава. Европа нема довољно гаса, нафте, угља, као ни племенитих метала и других стратешких сировина, тако да је читав континент зависан од увоза, па је природно да су све државе заинтересоване да снабдевање привреде и својих грађана учине стабилним. За потпунију енергетску слику Југоисточне Европе потребно је имати у виду чињеницу да је цео регион део Енергетске заједнице, основане октобра 2005. године, која у суштини представља „енергетско проширење“ ЕУ на регион. Чланице ове Енергетске заједнице су поред држава чланица ЕУ и Албанија, Босна и Херцеговина, Црна Гора, Хрватска, Македонија, Србија, УНМИК - у име Косова, Молдавија и Украјина. Учешћем у њој, државе које још нису чланице ЕУ преузеле су обавезу да у своје енергетске политике и прописе уграде регулативу ЕУ.

Шефови дипломатија земаља ЕУ разматрали су 14. марта 2016. односе Европске уније са Русијом и одлучили се за „селективну“ сарадњу са РФ по одређеним питањима, на пример по питању миграције и борбе против тероризма. Шта то смета и једној и другој страни да сарађују у пуној мери и по свим питањима, а не селективно? По мишљењу руских експерата сметњу представљају бар четири⁴⁴ озбиљна проблема. Санкције које је Европска унија по угледу на САД увела Русији поводом украјинске кризе

43) Чланице НАТО у Југоисточној Европи су: Грчка, Турска, Албанија, Бугарска, Румунија, Хрватска и Словенија, а на корак од учлањења су Македонија и Црна Гора.

44) Алексеј Тимофејчев, „Односи Русије и ЕУ: четири нерешена питања“, у: *Russia Beyond*, Интернет, https://rs.rbth.com/politics/2016/03/23/odnosi-rusije-i-eu-cetiri-neresena-pitanja_578091 16/03/2018.

озбиљно кваре односе између Русије и ЕУ, истичу експерти. Исто важи и за контрасанкције, тј. ембарго који је Русија увела за читав низ производа из ЕУ и САД. Споразум из Минска је „мапа пута” за мир у Донбасу. Њега су 2015. године, усагласили лидери Русије, Француске, Немачке и Украјине. То је кључни моменат свих дискусија о односима између Русије и Запада. Висока представница ЕУ за спољну политику Федерика Могерини је после сусрета са шефовима дипломатија европских земаља изјавила да је „потпуна имплементација споразума из Минска кључни елеменат сваке битне измене у нашим односима са Русијом”. Очигледно је да ЕУ и РФ различито тумаче овај споразум. Москва сматра да главну одговорност за неиспуњавање „Минска” сноси Кијев, а европске престонице су склоне да за то оптужују Москву. Споразум из Минска обавезује Украјину да усвоји амандмане на устав везане за статус Донбаса, али тај процес је заустављен у украјинском парламенту на неодређено време.⁴⁵ Сиријска криза је још један моменат у коме долазе до изражаја несугласице између Брисела и Москве. Све до сада, Запад и Русија као спољни актери нису имали довољно међусобног разумевања, нити су схватили међусобне односе сукобљених коалиција које предводе Москва и Вашингтон. То је служило као кочница приликом доношења многих одлука које се тичу политике ЕУ и РФ према Сирији, али и других проблема, на пример миграционе кризе. У Европској унији је било тврдњи да Руској Федерацији одговара бујица сиријских избеглица која је преплављивала Европу, и тај процес је довођен у везу са деловањем руске авијације у Сирији. Одлуком председника Русије Владимира Путина о повлачењу главнине снага из Сирије⁴⁶ смањена је заоштреност несугласица између РФ и ЕУ по овом питању. Званичници ЕУ често истичу и различите вредности засноване на различитом погледу на свет и различитој идеологији. Ове „различите вредности“ се често односе на некад често примењивану матрицу у чијем средишту се потенцирају разлике између тзв. источне и западне цивилизације. Тако се као обележја источне цивилизације најчешће наводе: „нетржишна привреда, ограничена привредна самосталност и предузетничка иницијатива непосредних произвођача, строга хијерархијска подела и принцип деспотизма ауторитарне врховне власти и поглед на свет који произилази из духа религије, националне или класне идеологије”⁴⁷. Према овом моделу, „западна цивилизација,

45) Исто.

46) „Путин изненада у Сирији: наређујем повлачење!“, Спутњик 11.12.2017., Интернет, <https://rs-lat.sputniknews.com/rusija/20171211113760945-putin-sirija-hmejnim/16/03/2018>.

47) Данило Ж. Марковић, „Русија и цивилизацијске промене у савременом глобализи-

уопштено говорећи, има супротна обележја попут тржишне економије, признавања човека као вредности, правне равноправности и слично⁴⁸.

„Садашњи Европљани дефинишу спољну и унутрашњу политику других земаља, укључујући и Русију, полазећи од особенисти политичког режима конкретне земље”, наглашава Максим Братерски из Центра за европска истраживања ВШЕ.⁴⁹ Када је реч о Европској унији, он тврди да њен „пријатељ, поуздан и безбедан савезник може бити само она земља која се темељи на либерално-демократским вредностима”⁵⁰. Истичући специфичну црту Русије, којој је неопходан висок степен централизације власти, Братерски не види излаз из те ситуације.

ПОЗИЦИЈА СРБИЈЕ

Од кандидатуре за чланство у Европској унији, марта 2012. године, те отварања првих поглавља (2015.) за Србију се као нарочито важан сегмент у процесу евроинтеграција истиче изградња свог међународног профила као државе која доприноси очувању безбедности, како и у региону, тако и глобално.⁵¹ Незаобилазан је и спољнополитички аспект учешћа Србије у мировним мисијама. „Учешће у мисијама нуди могућности за развијање билатералних и мултилатералних веза и подизање угледа у свету, а Србија се чланством у УН декларативно определила да доприноси циљевима који су исказани у Повељи УН као што је очувања мира.”⁵²

У погледу специфичних интереса Србије у контексту евроинтеграција, тренутно је најактуелнији онај из Поглавља 31 које се тиче заједничке спољне, безбедносне и одбрамбене политике, где је једна од обавеза Србије и „развијање капацитета за учешће у свим аспектима Заједничке безбедносне и одбрамбене политике ЕУ (ЗБОП)”, и један од предуслова за успешно затварање овог поглавља. Треба напоменути да ЕУ тренутно учествује у бројним војним и цивилним мисијама⁵³, а учешћем Србије би се прошириле

рајућем друштву”, Српска политичка мисао бр. 3/2016, Институт за политичке студије, Београд, 77-100, стр. 84.

48) Исто.

49) Алексеј Тимофејчев, „Односи Русије и ЕУ: четири нерешена питања”, оп. cit.

50) Исто.

51) „Zašto Srbija treba da učestvuje u međunarodnim misijama podrške miru?”, u: *European Western Balkans*, Internet, <http://europeanwesternbalkans.rs/zasto-srbija-treba-da-ucestvuje-u-medjunarodnim-misijama-podrske-miru/> 15/02/2018.

52) Исто.

53) Еу спроводи 5 војних мисија: (EUTM MALI у Малију, EUTM RCA у Централноафричкој Републици, EUTM Somalia у Сомалији, EU NAVFOR ATALANTA на Пору Аф-

могућности за практични допринос ЗБОП-у и остваривању спољнополитичких циљева.

Са друге стране, Русија тврди да „никад није имала ништа против”⁵⁴ да се Србија прикључи ЕУ, а ту фразу руске дипломате изговарају скоро од самог почетка процеса европске интеграције Србије, почетком двехиљадитих. Међутим, то није неки нови и посебни став Москве према Србији - она је имала, и понављала, тај став и када су друге земље, њене бивше савезнице, кренуле према чланству у Европској унији. Европски савет је усвојио преговарачки оквир са Србијом у децембру 2013. године, на фону стварања велике пукотине у односима између држава ЕУ и Русије, тако да се прва Међувладина конференција о приступању Републике Србије Европској унији, почетком 2014. године, одиграла у атмосфери узајамног увођења санкција на линији ЕУ-Русија због анексије Крима и „хибридног рата” на Донбасу, што је ескалирало у највећу безбедносну кризу на Старом континенту од краја Хладног рата.

Иако су све српске Владе након 2008. године исказивале приврженост интеграцијама у ЕУ, спорост унутрашњих реформи у Србији, криза унутар Европске уније која се одражава и на њено проширење, те експанзија руске „меке моћи” на Балкан, створили су нову парадигму спољне политике Београда. То је политика коју још у медијима називају „седење на две столице”⁵⁵, односно истовремено вођење политике добрих односа и са Бриселом и са Москвом.

У међувремену, заоштравање односа између Запада и Русије такву, веома динамичну, двовекторску спољну политику Београда, у суштини веома компликовану и сложену за потенцијале једне мале земље, дугорочно чини неодрживом. Србија у много чему зависи не само од геополитичких интереса Москве, него се та зависност испољава и као ослањање на Москву у међународној заједници, свакако више него што је то било у периоду Хладног рата, када су две земље имале социјалистичке (комунистичке) системе и

рике, EUFOR ALTHEA у Босни и Херцеговини, док је цивилних (укључујући и полицијске) дупло више – 10 (EUCAP SAHEL MALI у Малију, EUCAP SAHEL NIGER у Нигеру, EUPOLL COPPS у Палестинској самоуправи, EUCAP SOMALIA у Сомалији, EUMM GEORGIA у Грузији, EUMA UKRAINE у Украјини EUBAM Moldova and Ukraine у Украјини и Молдавији, EUBAM Libia у Либији, EUBAM Rafah на граничном прелазу Појаса Газе и Египта, те EULEX на Косову. Према: „Zašto Srbija treba da učestvuje u međunarodnim misijama podrške miru?”, u: *European Western Balkans*, <http://europeanwesternbalkans.rs/zasto-srbija-treba-da-ucestvuje-u-medjunarodnim-misijama-podrske-miru/> 15/02/2018.

54) Dragan Kujundžić, „Čepurin: „Rusija nikad nije imala ništa protiv Srbije u EU”, *Tanjug*, 28. novembar 2016.

55) Filip Ejđus, „Srbiji će sve teže biti da sedi na dve stolice”, u *Portal Novosti*, Internet: <https://www.portalnovosti.com/filip-ejđus-srbiji-će-bit-i-sve-teže-da-sedi-na-dve-stolice> 11/03/2018.

биле у различитим међународним сферама. Та повезаност Београда са Москвом се највише испољава у следећим доменима: питање Косова и Метохије, подршка српским ставовима и интересима у кључним међународним форумима, међусобни режим слободне трговине и кредитна подршка Русије, везаност енергетске безбедности Србије за Русију, политика војне неутралности која се у Русији тумачи као заустављање ширења НАТО-а на исток, као и традиционалне српско-руске везе у области културе.⁵⁶

Из тога би се могло закључити да Београд није ставио све карте на Брисел, као што су то учиниле друге земље које су прешле или, у исто време као и Србија, прелазе тај пут према Бриселу. Као потврду да је Србија, упоредо са развијањем односа са Бриселом, направила крупне кораке у односима са Русијом и да их је споразумно-правно утемељила, довољно је навести најважније билатералне споразуме: о слободној трговини, и то не само са Русијом, већ и са целом Евроазијском економском унијом. То су енергетски споразум и више споразума у војној области, уз споразум о војно-техничкој сарадњи, док се као оквирни споразум и за ове и за друге споразуме, може се сматрати Декларација о стратешком партнерству⁵⁷ која предвиђа да две земље максимално искористе потенцијале у области економије, трговине, науке технологије, образовања и културе. Ревитализацију односа званичних органа власти Београда и Москве прати и одговарајућа пажња интелектуалних и тзв. патриотских организација које имају можда и одвећ нереална очекивања по овом питању. Наиме, „њихова стремљења окренута ка чвршћем, директнијем и трајнијем везивању Србије за Русију и све експониранију евроазијску геополитичку парадигму, најчешће су руковођена емотивним разлозима и без јасно дефинисаних одговора на који би се начин таква алтернатива учинила реалном“⁵⁸.

ЕУ иначе будно мотри на развој односа Београда и Москве у светлу закључивања овог стратешког документа, о чему говоре

56) *Srbija na putu ka EU i Rusija*, Spoljnopolitičke sveske 2/2017, Evropski pokret u Srbiji i Forum za međunarodne odnose, Beograd, 2017. стр. 6.

57) Председници Србије и Русије, Томислав Николић и Владимир Путин су у Сочију, 24. маја 2013. године, потписали Декларацију о стратешком партнерству. Том приликом Николић је рекао да је тим чином озваничено велико пријатељство Србије и Русије, а Путин да је то импулс за развој односа две земље. Србија је формализовала своје вековно пријатељство и братство са Руском Федерацијом. „Наши односи су све бољи и иду веома добром узлазном линијом. Србија је изузетно задовољна односом Руске Федерације према Србији. Увек може боље, али Србија је захвална Руској Федерацији зато што је у нашем проблему на Косову и Метохији на правој страни, на страни међународног права“, изјавио је председник Србије. Према: <https://www.slobodnaevropa.org/a/nikolic-putin-potpisali-deklaraciju-o-strateskom-partnerstvu/24996484.html> 14/03/2018.

58) Љубиша Деспотовић, Глобализација и геополитика идентитета, Каирос, Сремски Карловци, 2017. стр. 152.

и извештаји Европске комисије, нарочито када се говори о спровођењу нафтно-гасног аранжмана са Русијом. Ово је јасан сигнал, како кажу аналитичари, да Европска унија од Србије очекује понашање у складу са правилима „клуба” у који жели да уђе, односно да ЕУ није против сарадње са Русијом све док је та сарадња у оквиру европских правила. На годишњем конгресу десних партија у ЕУ, у априлу 2016. године, лидери су оценили да је неопходно да активније подрже проевропско расположење у земљама Западног Балкана и да не допусте учвршћивање руских и турских позиција у региону.⁵⁹ Најновија дешавања која утичу на агенду европске будућности Србије и осталих земаља Западног Балкана, оличена су у презентованој „Стратегији за пријем земаља Западног Балкана – перспектива за земље региона”⁶⁰, а за коју значајан број аналитичара гледа као на декларативну, те претежно намењену смањењу руског утицаја на подручју.

ГРАЂАНИ СРБИЈЕ О ЕУ, НАТО, РУСИЈИ

На основу истраживања које је за потребе Делегације ЕУ у Србији реализовао ТНС Медиум Галуп од 1. до 7. октобра 2015. године, 59 % грађана подржава чланство Србије у ЕУ. Најчешћи разлози које грађани наводе су економске природе – боља будућност, просперитет (42 %), боље шансе за запослење (35 %), бољи животни стандард (34 %). Они који су против чланства, поред бриге о повећању сиромаштва и незапослености, као главне разлоге наводе губитак националног идентитета и суверенитета, експлоатацију природних ресурса, као и притиске и условљавање.⁶¹

Према истраживању Института за европске послове: «Србија после Брегзита - где грађани виде Србију», из 2016. године, већина грађана, укупно гледано, и даље јесте за европске интеграције земље и 53 % њих сматра да упркос изласку Велике Британије из ЕУ, Србија треба да задржи политику уласка у Унију. Према ис-

59) Никита Коваленко, „В ЕС обеспокоены ростом влияния России и Турции на Западных Балканах, ВЗГЛЯД, Деловая газета“, 3 апреля 2017.

60) Европска комисија на састанку у Стразбуру усвојила је коначан текст Стратегије за пријем Србије и других земаља Западног Балкана у чланство ЕУ. Висока представница ЕУ Федерика Могерини поручила је да 2025. година није циљни датум већ реалистична перспектива. Европски комесар Јоханес Хан је том приликом истакао да ће Европска комисија пружити помоћ земљама Западног Балкана у кључним областима, те да је да је реч о историјској шанси за регион. Према: Усвојена Стратегија за пријем земаља Западног Балкана – „перспектива за земље региона”, РТС, <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/3029409/ek-o-strategiji-za-prijem-zemalja-zapadnog-balkana.html>, 06/02/2018.

61) Delegacija Evropske Unije u Republici Srbiji, Internet: <https://europa.rs/istrazivanje-stavovi-gradana-srbije-prema-eu-integracijama/> 16/03/2018.

том истраживању 51 % испитаних младих људи од 18 до 29 година је за прекид евроинтеграција, док 43 % њих сматра да би требало наставити интеграцију у ЕУ. Истовремено, подршка Русији је велика, а евроинтеграцијама се смањује. Такође се наводи да чланство Србије у НАТО не подржава 82 процената испитаних грађана, док 12 % подржава. Истовремено, 44 % испитаних мисли да је један од услова за прикључење ЕУ да Србија постане чланица НАТО.⁶²

Истраживање Београдског центра за безбедносну политику рађено крајем 2016. и почетком 2017. године, на узорку од 1.403 грађана Србије, показује да у Србији број присталица Европске уније опада, а да су великом већином грађани и против уласка у НАТО, те да су опредељени за неутралност државе и задовољни садашњим нивоом сарадње са Русијом. То потврђује и податак да је сада највећи број оних који су против придруживања Србије ЕУ од 2009. године. Наиме, тада је за придруживање Србије Европској унији било 67 одсто грађана, против 16, док су остали били неопредељени. Интересовање је било на ниском нивоу и 2012 године, кад је за улазак у ту заједницу било 41 % грађана, док се против изјаснило 31 одсто. Број противника уласка у ЕУ је у 2017. порастао, па би се на референдуму о придруживању Унији чак 35% изјаснило против, а 43 % за. Против чланства у НАТО и даље је већина испитаника. Истраживања су показивала да је 2011. за приступање овом војном савезу било 17 %, а против 62 %, да би се проценат оних који се противе чланству 2016. попео на 74 одсто. За сарадњу кроз Партнерство за мир коју Србија већ има, изјаснила се трећина грађана. Када се у Србији помене Евроазијска унија, показује се да је то прилична непознаница за грађане Србије, па скоро половина не може да се определи. Ипак већина сматра да би савез са Русијом повећао безбедност земље. Наиме, грађани већински виде Русију као војно-политичку силу, а САД као економског и технолошког гиганта.⁶³

Према резултатима истраживања о Европској унији и чланству Србије у ЕУ, које је Европски покрет у Србији спровео у априлу 2017. године, у сарадњи са Факултетом политичких наука, за чланство у ЕУ је 41%, против 25,4%, не зна 20,8%, а не би изашло на референдум 12,7%. У односу на циљне групе дефинисане у пројекту “Европа за мене,” истраживање је разбило мит да су млади највећа подршка уласку Србије у Европску унију.⁶⁴ Парадиг-

62) „Европске интеграције подржава две трећине старијих грађана, док им се противи 51% младих“, *Нова српска политичка мисао*, 28. јул 2016.

63) „Srbima se smučila Evropa“ *Internet: <http://vesti-online.com/Vesti/Srbija/639358/Srbima-se-smucila-Evropa>* 16/03/2018.

64) „Stavovi građana Srbije prema Evropskoj uniji“, *Evropski pokret u Srbiji*, Beograd. 2017.

матичност податка да млади одавно нису онај слој друштва који је главни генератор евроинтеграција, показало је и истраживање из 2017. године, под називом „Ставови студената Универзитета у Београду о спољној политици Србије“, које је обухватало 38 факултета Универзитета у Београду. Ово истраживање показало је да 39,7% студената није за улазак Србије у ЕУ, док је за улазак гласало 28,9% испитаника. Када је реч о учлањењу Србије у НАТО, 88 % испитаника сматра да наша земља не би требала да постане члан ове организације, 10% је за приступање, док само 2% о овоме нема став.⁶⁵

На основу наведених истраживања која су спроведена у периоду 2015-2017, уочљив је тренд слабљења подршке будућности Србије у ЕУ. У поређењу са истраживањима од пре десет и више година овај пад је још очигледнији. Што се тиче евентуалне могућности за приступање Србије НАТО савезу, проценат грађана који би подржао тај епилог је скоро занемарљив и бележи стални пад. Због подршке евроинтеграцијама која све време осцилира око „референдумске маргине“ и недвосмисленог пораста проруског расположења у српском друштву, уз све присутнију „меку моћ“ из Москве, Србија би требало да више пажње посвети стварању једне реалније слике о ЕУ и о Русији код својих грађана. С тим у вези, важно је да се развеју митови о Европској унији као о искључиво финансијској потпори Србије, и као о Русији као осведоченом пријатељу без обзира на интересе. Само знање о комплексности процеса евроинтеграција представља заштиту од „изневерених нада“ и „великих очекивања“, како код оних што од Уније, тако и код оних што од Русије, очекују нереално.

ЛИТЕРАТУРА

- Andrew R., Caterina T., „EU takes step forward joint army”, November 13, 2017, <https://euobserver.com/foreign/139854>, 16/03/2018.
- Article J.4, Chapter V, *The Treaty on European Union*, Maastricht, 7 February 1992.
- Bžežinski, Z., *Velika šahovska tabla*, CID, Podgorica, 2001.
- Гађиновић, Р., „Безбедност Европске уније“, Војно дело, зима 2010, Београд 2010. 9-27.
- Delegacija Evropske Unije u Republici Srbiji, „Stavovi građana Srbije prema EU integracijama“ Internet, <https://europa.rs/istrazivanje-stavovi-gradana-srbije-prema-eu-integracijama/> 16/03/2018.
- Деспотовић, Љ., Глобализација и геополитика идентитета, Каирос, Сремски Карловци, 2017.

65) „Студенти неће у НАТО и ЕУ“, Дневни лист „Данас“, 19. јун 2017.

- „Европске интеграције подржава две трећине старијих грађана, док им се противи 51% младих“, Нова српска политичка мисао, 28. јул 2016.
- Ejdus, F., „Srbiji će sve teže biti da sedi na dve stolice“, u *Portal Novosti*, Internet, <https://www.portalnovosti.com/filip-ejdus-srbiji-ce-bit-sve-teze-da-sedi-na-dve-stolice> 11/03/2018.
- „EU28 trade in goods deficit with Russia fell slightly to 66 bn euro in the first nine months of 2013“. January 2014, Published by: Eurostat Press Office, Internet, http://europa.eu/rapid/press-release_STAT-14-13_en.htm 11/12/2017.
- European Council Conclusions*, European Council, Brussels, December 20th, 2013.
- European Defence Action Plan*, European Commission, November 30th 2016.
- “Zašto Srbija treba da učestvuje u međunarodnim misijama podrške miru?“, u: *European Western Balkans*, Internet: <http://europeanwesternbalkans.rs/zasto-srbija-treba-da-ucestvuje-u-medjunarodnim-misijama-podrske-miru/> 15/02/2018.
- „In Defence of Europe Defence Integration as a Response to Europe’s Strategic Moment“, *EPSC Strategic notes*, Issue 4, 15 June 2015.
- Jovanović, I., Perkušić, G., *Od globalne strategije za spoljnu politiku i bezbednosnu politiku EU ka ZBOP sa velikim „O“*, Centar za međunarodne i bezbednosne poslove ISAC, Beograd, 2017.
- Jović Lazić, A., „Односи у трoуглу САД–ЕУ–Русија и њихов утицај на глобалне међународне односе“, *Међународна политика*, Vol. LXIV, br.3. 2012.
- Kovač, O., „Uzroci i alternativni putevi saniranja posledica finansijske krize u svetu“ u: *Svetska finansijska kriza – izazovi i strategije*, Naučno društvo Srbije, Beograd, 2011.
- Коваленко, Н., „ВЕС обеспокоены ростом влияния России и Турции на Западных Балканах, ВЗГЛЯД, Деловая газета“, 3 апреля 2017.
- Kujundžić, D., „Čepurin: „Rusija nikad nije imala ništa protiv Srbije u EU“, *Tanjug*, 28. novembar 2016.
- Марковић, Д., „Русија и цивилизацијске промене у савременом глобализирајућем друштву“, Српска политичка мисао бр. 3/2016, Институт за политичке студије, Београд, 77-100.
- Миленковић, М., Суботић, М., „Насилни недржавни актери и позиција Србије“, Српска политичка мисао бр. 3/2017, Институт за политичке студије, Београд, 55-70.
- Naj, Džozef, *Budućnost moći*, Arhipelag, Beograd, 2012.
- Nakarada, R., (2006), „Evropska unija kao mirovni akter“, *Sociološki pregled*, No 4, 2006. 549-572.
- NATO Handbook*, Public Diplomacy Division, NATO, Brussels, 2006.
- „Notification on Permanent Structure Cooperation to the Council and to the High Representative for Foreign Affairs and Security Policy“, Brussels, November 13, 2017.

- „On German Security Policy and the Future of the Bundeswehr“, *German Federal Ministry of Defence*, Berlin, 2016.
- „Provisions on a Common Foreign and Security Policy“, у *Consolidate version of The Treaty on European Union*, Official Jurnal 97/C 340/02, Brussels, 10 November 1997.
- Romano, S., *Evropa: istorija jedne ideje: od carstva do unije*, Filip Višnjić i Službeni Glasnik, Beograd, 2008.
- Симић, Д., *Наука о безбедности– савремени приступ безбедности*, СЛ СРЈ, Београд, 2002.
- Srbija na putu ka EU i Rusija*, Spoljnopolitičke sveske 2/2017, Evropski pokret u Srbiji i Forum za međunarodne odnose, Beograd, 2017.
- „Srbima se smučila Evropa“ Internet: <http://vesti-online.com/Vesti/Srbija/639358/Srbima-se-smucila-Evropa> 16/03/2018.
- „Stavovi građana Srbije prema Evropskoj uniji“, *Evropski pokret u Srbiji*, Beograd. 2017.
- Степић, М., *Геополитика: идеје, теорије, концепције*, Институт за политичке студије, Београд, 2016.
- Стојадиновић, М., „Однос НАТО и ЕУ: (не)жељено и (не)могуће стратешко партнерство“, *Култура полиса* бр. 32. 2017. 189-207.
- „Studenti neće u NATO i EU“, *Dnevni list „Danas“*, 19. jun 2017.
- Суботић, М., „Миграције данас – носилац материјалних, духовних и многих других размена међу људима и(ли) инструмент за ширење исламистичких идеја у Европу“, *Култура полиса*, посебно издање, Нови Сад, 2017. 81-94.
- Суботић, М., Миленковић, М., „Европска унија у мултиполарном свету“, у *Стратегијско безбедносни трендови у Југоисточној Европи до 2020.*, Институт за стратегијска истраживања, Београд 2015.
- Стојановић, Ђ., Штрбац, К., „„Реалистичка“ алијанса против „либералне“ алијансе – могући приступи опстанку, будућности и глобализацији НАТО“, *Војно дело*, Пролеће/2010.
- Тимофејчев, А., „Односи Русије и ЕУ: четири нерешена питања“, у: *Russia Beyond*, Интернет: https://rs.rbth.com/politics/2016/03/23/odnosi-rusije-i-eu-cetiri-neresena-pitanja_578091 16/03/2018.
- Точи, Н., „Уводна реч“, у *Заједничка визија, удружено деловање: јача Европа Глобална стратегија за спољну и безбедносну политику Европске уније*, Министарство спољних послова, ИЕС, ISAC fond, 2016.
- „The European Union in a changing global environment A more connected, contested and complex world“, *Towards an EU Global Strategy*, EU Institute for Security Studies, Paris, 2016.
- „Усвојена Стратегија за пријем земаља Западног Балкана – „перспектива за земље региона“, РТС, <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/3029409/ek-o-strategiji-za-prijem-zemalja-zapadnog-balkana.html>, 06/02/2018.

Foreign and Security Policy in the European Union, edited by Kjell A. Eliassen, SAGE Publications, London, 1998.

Frances G. Burwell et al., “Transatlantic Transformation: Building a NATO-EU Security Architecture,” *The Atlantic Council of the United States*, March 2006.

Yost, David S., “NATO and International Organizations”, *NATO Defense College*, September 2007.

Milovan R. Subotic

SECURITY TRIANGLE: EU – NATO - RUSSIAN FEDERATION, AND SERBIAN POSITION

Resume

The EU Common Security and Defence Policy (CSDP) concept was once promoted as an extremely important part of contemporary world's security agenda. Within doctrinal documents about this project, the Western Balkans was recognized as one of key elements of European (in)security. Thus, the relation of regional states towards CSDP has been exposed as one of the most important foreign policy goals on European path of each individual Western Balkans country. However, the Western Balkans countries which did not integrate within the EU (Serbia, Bosnia and Herzegovina, Montenegro, Macedonia, and Albania) found themselves in new international circumstances that are not in favour of the EU accession. The main reason is the long-term Union crisis (financial, economic, refugee, political) and its border change (Brexit). All of that had an influence on word “enlargement” to become unpopular, and the process itself was put aside. Because of financial, but some other reasons as well, it appears that the CSDP concept is at the beginning again. These circumstances are mirrored in geopolitical reordering of power between the most powerful countries in the world, the rise of Russian influence, and certain dissonances between the EU CSDP and NATO. Also, after Ukrainian crisis broke out, Europe is divided into two political and economic blocs: the European Union and the Eurasian Economic Union. The relations between the Brussels and Moscow from the last decade, regardless their many complementary interests, testify that they will stay “cold” for some time. The latest events that influence the agenda of Serbian and other Western Balkans' countries European future are presented in a strategy for “A credible enlargement perspective for and enhanced EU engagement with the Western Balkans”. This strategy is viewed by many analysts, as a declarative one and aimed only at the decrease of Russian influence in the Western Balkans region. At the same time, on

the basis of relevant research conducted from 2015 to 2017, we could conclude that the support of European integrations fluctuates around “referendum margin” and shows constant decline. Also, the rise of pro-Russian mood in Serbian society is unambiguous, with more and more present “soft power” coming from Moscow. That is why it is important to dispel two myths. The one about the European Union as exclusively financial support to Serbia, and the one about Russia as assured ally regardless the interests. The knowledge about the complexity of the European integration process is protection itself from “misleading hopes” and “great expectations”, both for those who expect unreal from the Union and from Russia.

Keywords: *CSDP, NATO, EU, Russian Federation, Western Balkans, Serbia, security*

* Овај рад је примљен 2. априла 2018. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције, 26. априла 2018. године.

Миша Стојадиновић

Институт за политичке студије, Београд

ЕВРОПА И МУЛТИПОЛАРНИ СВЕТ*

Сажетак

Србија је на почетку 21. века суочена са многобројним изазовима који се намећу на путу њеног развоја, од којих је један од најважнијих свакако процес међународних интеграција. Посматрање европских интеграција као безалтернативног пројекта доводи Србију у положај да мора да се повинује бескрајној листи захтева које мора да испуни. Имајући ово у виду Србија мора бити свесна да европске интеграције, ма колико биле значајне нису безалтернативне и да она мора бити отворена и за алтернативни пут развоја. У том смислу је разумљива и политика неутралности у међународним односима којом се тренутно руководи наша земља на свом путу ка европским интеграцијама. Том приликом треба нагласити да у јеку евроатланских процеса и сама Европска унија није сигурна у своју позицију на глобалној сцени што такође треба имати на уму приликом позиционирања Србије у процесу међународних интеграција. Како би смо разумели специфичан положај који Европска унија има на глобалној светској сцени неопходно је учинити једну критичку анализу која ће показати колики значај она има на глобалне токове, као и у којој мери она може да представља једног од значајних играча у мултиполарном свету.

Кључне речи: *Европска унија, униполаризам, мултиполаризам, демократија, Србија, међународне интеграције, ПЕСКО, НАТО*

* Овај рад је настао као резултата рада на пројекту бр. 179009 који је финансиран од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

ПОЛОЖАЈ ЕУ У МУЛТИПОЛАРНОМ СВЕТУ

Почетак XXI са собом доноси тенденције које доприносе рађању једног новог мултиполарног поретка са више различитих полова моћи који утичу на глобални поредак. Овај нови мултиполарни свет доводи до настанка потребе за великим корекцијама на пољу међународне политике и међународних односа. Крајем XX века долази до рађања нових глобалних играча који јачају положај Југа на глобалној сцени, док су дотадашњи економски центри као што су нпр. САД, ЕУ и Јапан у дефанзиви.

Оно што се са сигурношћу може рећи јесте да се уласком у XXI век ушло у период када се дешавају најбурније промене на глобалном нивоу него икада у људској историји. Неки од ових процеса које треба поменути су свакако европске интеграције и ширење НАТО-а ка истоку, а према којима међу свим битним актерима на глобалном нивоу постоје различите перцепције. Ове перцепције су у великој мери обојене историјом и искуствима које поједини народи имају. Од ових фактора у великој мери зависи начин на који политичари приступају овим феноменима. „На пример, на захтеве НАТО-а за примање нових чланови Руси гледају као на процес НАТО експанзије, док Американци и Европљани теже да се на овај процес гледа као на приступање НАТО-у или ширење НАТО-а.“¹ Слично мишљење када се ради о НАТО-у превладава и међу грађанима Србије. Наравно подједнако је важно поменути и везу између унутрашње и спољне политике која значајно може утицати на позиционирање државе у међународној заједници. НАТО интервенције на простору Југославије су у великој мери обојили ставове грађана Србије по питању експанзионизма Северноатлантског савеза. Владимир Рукавишников [Vladimir Rukavishnikov] истиче да су ове интервенције на сличан начин обојиле и ставове Руса на почетку овог миленијума и додатно ојачале позицију НАТО-а као најозбиљнијег спољашњег непријатеља.

Како би смо разумели положај ЕУ у мултиполарном свету потребно је пре свега позабавити се укратко самим концептима мултиполарности и униполарности. Хантингтон можда на најбољи начин сумира саму суштину разликовања униполарности, биполарности и мултиполарности. Концепт мултиполарности подразумева постојање само једне суперсиле која ће моћи да неометано решава међународна питања без икакве могућности да је неко у томе омета. Биполизам, тј. стање које је најбоље демонстрирамо током Хладног рата, подразумева постојање два различита пола, тј. две суперсиле, које се сукобљавају око кључних питања на међу-

1) Vladimir Rukavishnikov, „Choices for Russia: Preserving Inherited Geopolitics Through Emergent Global and European Realities“, *Russia – Re-Emerging Great Power*, Palgrave Macmillan, New York, 2007, p.4

народном нивоу. И на крају, мултиполаризам би означавао стање у коме више различитих сила могу да утичу на обликовање друштва на глобалном нивоу.² Сам концепт униполаризма је према неким популарним теоријама неретко приказан заводљиво у смислу тога што постојање једне водеће суперсиле отклања хегемонијска ривалства из међународних односа и смањује изазове балансирања моћи у односима између моћних држава.

У чувеној студији „Како је глобализација пошла наопако“ (*How Globalization Went Bad*) аутори праве једну свеобухватну анализу објективних потешкоћа и опасности које се намећу свету као униполарном месту. „Једноставна логика тржишне економије помаже у објашњењу зашто је немогуће мешати униполарност и глобализацију. Монополи, без обзира на то ко их држи, су готово увек лоши и за тржиште и за монополисте.“³ Овде се приликом анализе опасности униполарности истичу три аксиома: 1. Изнад одређеног прага моћи, брзина којом се генеришу нови глобални проблеми ће премашити брзину којом се стари проблеми решавају; 2. У све већем умреженом свету, места која се налазе између мрежа су веома опасна. Када постоји само једна мрежа оставља се опасност да постоји више непокривених зона, на супрот могућности постојања више мрежа које омогућавају да се покрије читав свет; 3. Без постојања праве шансе да се пронађу корисни савезници који могу да контрирају једној суперсили, противници ће покушати да неутралишу њену моћ тиме што ће отићи у илегалу, окренути се нуклеарном наоружању, или постати „лоши“.⁴

Први аксиом тиче се чињенице да велике силе својим деловањем утичу на дешавања широм света. Самим тим суочавају се са проблемом да ствари могу кренути наопако било где. Немогуће је очекивати да једна држава може бити присутна свуда и у сваком тренутку. Мултиполаризам омогућава постојање више сила које могу самостално или у сарадњи да се са овим проблемом ефикасније суоче. Мултиполарност је концепт који је имао дуг период развоја. „Већ десетак година групација великих земаља света изван западне евроатлантске заједнице, као што су: Русија, Кина, Индија, Бразил, Јужноафричка Република и др. развијају целу лезу односа и институција које фактички негирају униполарни, а афирмишу мултиполарни светски поредак. Шангајски савез, ОДКБ, Евроазијска унија, разне кредитно-финансијске установе које постају све конкурентније ММФ-у и Светској банци, само су илустративни

2) Samuel Huntington, „The lonely superpower”, *Foreign Affairs*, 78, 1999, p. 35.

3) Steven Weber, Naazneen Barma, Matthew Kroenig and Ely Ratner, „How Globalization Went Bad”, *Foreign Policy*, Washingtonpost.Newsweek Interactive, Jan.-Feb. 2007, No. 158, p. 50.

4) Опширније о ова три аксиома видети: Steven Weber, Naazneen Barma, Matthew Kroenig and Ely Ratner, „How Globalization Went Bad”, *Foreign Policy*, Washingtonpost.Newsweek Interactive, Jan.-Feb. 2007, No. 158, pp. 50-51.

примери рађања мултиполарног светског поретка. Посебан значај у томе има кинески свеобухватни излазак на светску сцену пројектом „Један појас један пут“, њено свестрано економско јачање, прерастање из копнене у поморску силу способну да парира америчкој свемоћи на истоку Азије и на Пацифику, а особито стратешко партнерство Кине и Руске Федерације подржано бројним инфраструктурним, геоекономским и енергетским аранжманима.⁵ Други аксиом указује на потребу за постојањем једне стабилне мреже која ће моћи да одоли било каквим неочекиваним дешавањима. Само једна суперсила не може да надгледа сваку тачку на свету, тиме се отвара могућност за деловање многих чиниоца који угрожавају безбедност, као што је нпр. тероризам. Трећи аксиом говори о томе да једино у мултиполарном свету постоји могућност избора за „слабе“ државе да изаберу свог савезника како би заштитили своје интересе. У том смислу униполарност отвара простор за мрачну страну глобализације која никоме није пожељна.

Као кључни актери евроазијског региона се могу издвојити Русија, Кина, Јапан и Европска унија. У овој констелацији различитих интереса и претензија, а нарочито у различитом односу према САД-у, тешко је успоставити равнотежу односа која би довела до остваривања пуних потенцијала могућности њихове сарадње.

Џон Хамре [John J. Hamre] истиче да се формирају два кључна троугла односа који дефинишу кључне проблеме који постоје на глобалном нивоу. Први троугао се тиче односа између САД-а, Јапана и Кине. У овом троуглу Токио је тај који има улогу да спроводи интересе Вашингтона који се тичу регионалне и међународне политике, док Пекинг фаворизује промене и алтернативне облике глобализације на геополитичком нивоу. Други троугао је везан за односе између САД-а, ЕУ-е и Русије. У овој тријади односа Европска унија је та која служи САД-у као основа остваривања глобалне стабилности. САД у великој мери морају да модификују дугорочну визију својих интереса и улоге Евроазије. „Ово подразумева отворену стратегију изградње односа са Европом и Јапаном као савезницима. У овом контексту отвара се велики број изазова – експанзија НАТО-а, европске интеграције, развој аутономних европских одбрамбених капацитета, баланс између Вашингтона, Токија и Пекинга, унутрашњи односи – који ће временом све више тестирати традиционалне безбедносне, политичке и економске односе. Дугорочна визија такође подразумева детаљне и диференцијалне стратегије за односе са Русијом и Кином.“⁶

5) Радослав Радиновић, „Геостратешки положај Републике Србије и опстанак Републике Српске“, Политика националне безбедности, ИПС, бр. 1/2017, стр. 19-20.

6) John J. Hamre, Foreward in: Zbigniew Brzezinski, „The Geostrategic Triad – Living with China, Europe and Russia” CSIS, 2001, p. 3.

ДА ЛИ ЕВРОПСКА УНИЈА МОЖЕ ДА ПРЕДСТАВЉА ЈЕДАН ОД ПОЛОВА МОЋИ?

Једно од кључних питања које се намеће у овом раду јесте: Да ли ЕУ представља један од полова моћи? Земље Европске уније су се све до сада придржавале основних неолибералних доктрина које су на неки начин довеле и до губитка самог смисла постојања ове творевине. Са економског смисла ЕУ не може постојати ван глобалних трендова, док у политичком смислу она никада није имала политичку и војну аутономију. У том смислу је Самир Амин [Samir Amin] у праву када каже да европски пројекат на почетку XXI века више не постоји, већ да је замењен Северноатлантским пројектом под директном контролом Сједињених Америчких Држава. „Европа се никада неће ослободити атлантизма докле год су политички савези који дефинишу њене владајуће стубове фокусирани око доминантног транснационалног капитала.“⁷ Да би се овакво стање променило неопходан је одлучан социјални и политички заокрет унутар саме суштине онога што се може назвати „европским пројектом“.

Читав пројекат ЕУ-е се налази у трострукој кризи. Ту треба поменути економску кризу која се читава у слабостима неолибералне доктрине која је у дефанзиви на читавом глобалном нивоу, а која је основна идеја водила трансатлантског концепта САД-а. Наравно ситуацију не треба овако поједностављено гледати због тога што се и унутар саме Европске уније могу назрети озбиљне тенденције да се заузме самостални политички положај у односу на доминацију Сједињених Америчких Држава, што је створило основе за озбиљну политичку и социјалну кризу. У том смислу народи и владе унутар Европске уније могу имати троструку реакцију која доводи до подела на: оне који подржавају неолибералну оријентацију и мање више безусловно прихватају вођство САД-а; оне коју подржавају неолибералну оријентацију али би желели да ЕУ заузме неутралнији положај у односу на САД; и на крају оне који се залажу за тзв. социјалну Европу која би подразумевала реформацију неолибералног капиталистичког система у смеру који би подразумевао човека као основни циљ, а не профит.⁸ Овај трећи пут би подразумевао и изградњу ближих и јачих односа на геополитичком плану са великим бројем држава као што су нпр. Кина и Русија. Овако нешто је у великој мери проблематично због тога овакви односи никако нису у интересу САД-а, и оне ће на све могуће начине покушавати да их онемогуће.

7) Samir Amin, *Beyond US hegemony? – Assessing the Prospects for a Multipolar World*, Zed Books, New York, 2006, p. 14.

8) Исто, p. 15.

Имајући у виду да су се у савременој теорији неолиберализам и неореализам издвојили као водеће теорије међународних односа, Меган Ди [Megan Dee] оправдано указује да одговор на ово веома комплексно питање у великој мери зависи од тога да ли ћемо њему прићи са реалистичког или либералног становишта.⁹ Реалистички приступ би се овде у великој мери нашао у проблему пошто Европска унија сама по себи није држава што доводи до тога да би она морала да одговори на два изазова. Први изазов тиче се ограничене војне снаге Европске уније и тога што су њени трошкови у односу на Сједињене Америчке Државе неупоредиво мањи. „И док комбиновано војне снаге држава чланица Европске уније њу чине као другу највећу војну силу на свету, у пракси не постоји политичка воља и институционална способност да се ови ресурси преведу у неку врсту комбиноване војне силе која би имала моћ какву теоретичари реалисти очекују од традиционалне велике силе.“¹⁰ Са друге стране, становишта оних који нагињу либералним погледима свој фокус померају пре свега на њен економски и нормативни утицај на међународном нивоу. Оно што је непорециво је да ЕУ представља свакако једно од најбогатијих и највећих светских тржишта, као и то да она има велики нормативни утицај.

Један о најзначајнијих потеза у проналаску свог места на глобалној сцени свакако представља ПЕСКО споразум. ПЕСКО споразум представља нови тренутак у области одбране и војних инвестиција који је довео до великих турбуленција на глобалном нивоу изазивајући контрадикторне реакције. Овај споразум су потписале све државе чланице Европске уније сем Португалије, Малте, Данске, Ирске и разумљиво Велике Британије која је тренутно у процесу иступања. Сама идеја о заједничкој европској безбедности није никаква новост (као нека врста претходнице НАТО-а и Европске уније постојао је војни савез Западноевропска унија формиран 1948. године). Она је, међутим, током историје била гурнута у други план, пре свега због тога што је НАТО представљао заједничку линију одбране за све европске земље. Ова идеја се поново актуализовала Лисабонским споразумом којим надлежности одбрамбене и сигурносне политике прелазе на ЕУ-у. У њему се наводи да заједничка сигурносна и одбрамбена политика Европској унији пружа оперативну способност која се ослања на цивилна и војна средства, укључује посебно обликовање заједничке одбрамбене политике, при чему државе чланице имају обавезу да стављају своје цивилне и војне капацитете на располагање у циљу спровођења ове политике.

9) Megan Dee, *The European Union in a Multipolar World – World Trade, Global Governance and the Case of the WTO*, Palgrave Macmillan, New York, 2015, p. 13-14.

10) Megan Dee, *The European Union in a Multipolar World – World Trade, Global Governance and the Case of the WTO*, Palgrave Macmillan, New York, 2015, p. 13-14.

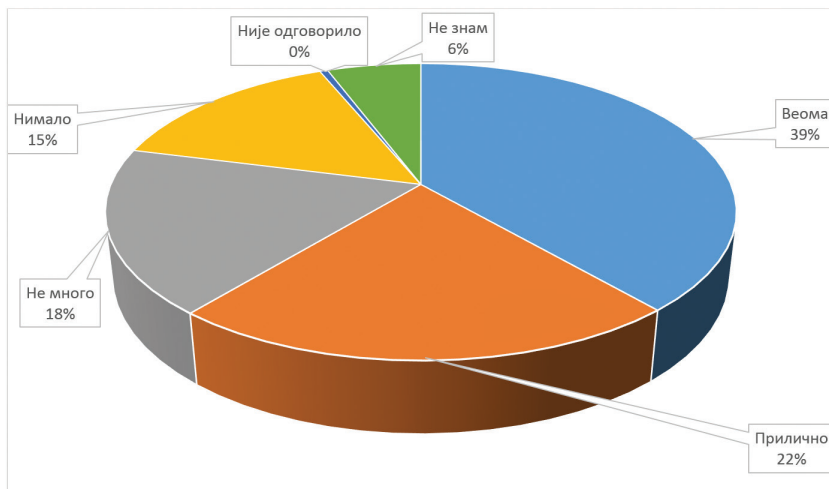
Том приликом све одлуке везане за заједничку сигурносну и одбрамбену политику Европски савет треба да доноси једногласно на предлог Високог представника Уније за спољну и безбедносну политику или неке државе чланице, при чему уколико нека држава постане мета било какве агресије све државе чланице имају обавезу да јој помогну. Оно што је интересантно јесте да је и приликом дефинисања заједничке одбрамбене политике увиђено да она на неки начин може да представља супарништво НАТО-у па се унутар Споразума у оквиру одељка који се њоме бави налази и текст којим жели да се истакне да то није случај: „Политика Уније у складу с овим одељком не доводи у питање посебан карактер сигурносне и одбрамбене политике појединих држава чланица, те поштује обавезе појединих држава чланица које виде остварење своје заједничке одбрамбене политике унутар Северноатлантског савеза (НАТО), према Северноатлантском уговору, те је у сугласности са заједничком одбрамбеном и сигурносном политиком која је утврђена унутар тог оквира.“¹¹ Имајући у виду да је ЗЕУ у једном тренутку пала под окриље НАТО-а оправдано се поставља питање како ће ПЕСКО функционисати у будућности, тј.: Да ли је могуће да он постоји паралелно са НАТО-ом? Наиме, тешко је очекивати да ће Сједињене Америчке Државе дозволити да постоји тако нешто. Заговорници њихове доминације углавном наводе разлоге који се могу свести на следеће „Критичари глобалне доминације САД-а би требало да застану и да размотре алтернативу. Уколико се САД повуку са своје улоге хегемона ко би их заменио? Нити Европа, нити Кина, нити муслимански свет – а свакако не Уједињене нације. На жалост, алтернатива једној суперсили није мултилатерална утопија, већ једна анархична ноћна мора новог Мрачног доба.“¹² Наравно постоје бројна кључна питања која су нерешена а која су од великог значаја а једно од њих је ко ће руководити и како овом војском, финансирање, где ће бити база, итд.

Једна од кључних препрека за заузимање заједничке позиције држава чланица на глобалном нивоу јесте и неповерење које влада када се ради о постојању ове творевине. Нарочито треба истаћи неповерење које влада међу самим држава чланицама међу којима је око 60% грађана исказало да нема пуно или има нимало поверења у ЕУ (погледати Графикон бр. 1 и Табелу бр. 1).

11) Лисабонски уговор Европске уније (2007.) – консолидирани текст Уговора о Европској унији (Maastricht, 1992.), консолидирани текст Уговора о функционисању Европске уније (Rim, 1957.), главни уредник хрватског превода Даворин Рудолф, Загреб-Сплит: Зборник завода за знанствени и умјетнички рад, 2009.

12) Niall Ferguson, „A World without Power”, *Foreign Policy*, Washingtonpost.Newsweek Interactive, No. 143, Jul.-Aug., 2004, p. 32.

Графикон бр. 1: Поверење у Европску унију – резултати на глобалном нивоу (у %)

Извор: *World Values Survey*, Интернет адреса: <http://www.wvsevsdb.com/wvs/WVSAnalyzeQuestion.jsp>, талас 2010-2014, приступљено 12.03.2018.

Табела бр. 1: Поверење у Европску унију – подаци за државе чланице које су обухваћене истраживањем (у %)

%	Кипар	Естонија	Немачка	Холандија	Пољска	Румунија	Словенија	Шпанија	Шведска
Веома	10	5.3	2.8	1	2.9	11.4	2	4.7	4
Прилично	39.7	47.9	34.3	28.2	32.9	32.3	22.5	45.6	41.2
Не много	33.7	32.3	44	44.2	43.1	33.2	59.8	35.8	38.6
Нимало	14.7	10.9	14.9	16	9.7	16.7	12.5	9.1	12.6
Без одговора	0	0.2	0.4	0.5	0.3	0.9	0.3	1.3	0.6
Не знам	1.9	3.3	3.6	10.1	11.1	5.5	2.9	3.5	3

Извор: *World Values Survey*, Интернет адреса: <http://www.wvsevsdb.com/wvs/WVSAnalyzeQuestion.jsp>, талас 2010-2014, приступљено 12.03.2018.

Оно што је такође упечатљиво јесте и то што је у кризним ситуацијама могуће уочити разједињеност у реакцијама као и то да у њима свака држава чланица поступа пре свега у складу са својим националним интересима. Мигрантска криза која је кулминирала

средином 2015. године и наставила се и у 2016. години, је показала можда на најболнији начин како нико није имун од геополитичких дешавања широм света и довела је до преиспитивања самих корена Европске уније. Грађани Европске уније су били затечени на који начин дешавања на глобалном нивоу могу да утичу и на њихов свакодневни живот. Оно што се у први план може истаћи је да је криза довела до јачања разлика између европских земаља које су према овом проблему имале различите ставове и које су поступале сходно сопственим одлукама и интересима. Ти интереси су варирали од апсолутне одбојности ка уласку миграната на њихову територију и дизања зидова попут Мађарске, па све до њихове добродошлице у облику толерантне политике Ангеле Меркел. Треба напоменути да је затварање граница на путу миграната било у потпуној супротности са Шенгенским споразумом.¹³

Европске државе можда не сnose главну одговорност за оваква дешавања, али су директно погођене последицама ове кризе. Одједанпут огроман број расељених лица се нашао на њиховој територији и оне нису имале припремљене механизме како би се избориле са овом кризом. Становништво се у тим кризним подручјима нашло суочено са страхом, несигурношћу, сиромаштвом и једини излаз је видело у бекству. „Полазишта су неразвијени, анонимни и анархични, ратовима пометени геоекономски експлоатисани простори светске капиталистичке периферије. То су, такође, некадашњи простори европског колонијализма, а сада неодрекнуте сфере евроамеричких геоекономских и геополитичких интереса. Са тих простора се домицилно становништво масовно исељава и морем и копном запућује ка Европи као месту будућег живљења!“¹⁴

Наравно земље Европске уније имају и свој удео кривице, јер су учествовале заједно са Сједињеним Америчким Државама у интервенцијама које више деценија дестабилишу овај регион. „Покретање арапског и афричког становништва ка Европи изазвано је, дакле, ратним разарањима социјалних, економских, политичких и културних структура у тим некада колико-толико независним а сада у већини колонизованим земљама. Европи се миграциони талас као хитнути бумеранг неконтролисано враћа у властито уједињено „двориште“. Оптуживање исламског света као искључивог изазивача регионалних ремећења (не)равнотеже глобалне моћи израј је једностраности која превиђа процес растакања униполарног

13) Миша Стојадиновић, Михајло Манић, „Сиријска криза – узроци и последице“, (оригинални научни рад), Српска политичка мисао, vol. 56, бр. 2, Институт за политичке студије, Београд, 2017, стр. 153-167.

14) Милош Кнежевић, „Мигрантска криза у фокусу демополитике“, Национални интерес, Институт за политичке студије, Београд, бр. 1/2016, стр. 106.

света и евро-америчке супремације, у правцу мултилатерализма и мултиполарности планетарне будућности.¹⁵

Имајући све ово у виду дати коначан одговор на питање да ли ЕУ сама може представљати један од полова моћи није нимало лако. То је нешто чему свакако треба тежити, али докле год се она налази у подређеном положају у односу на САД која се може уочити и када се ради о спољној политици усмереној ка Европској унији. Као један од разлога увођења санкција може се навести и покушај да се ЕУ у задовољавању својих енергетских потреба окрене пре свега ка Сједињеним Америчким Државама и како би се смањила на неки начин зависност од руских ресурса. „Наравно то отвара питање економске исплативости допремања гаса из уљаних шкриљаца из САД-а, јер је то веома скуп начин добављања енергетика и то би повећавало раст њихове цене на тржишту. Северни ток 2, као проналажење начина да се превазиђе поткопавање изградње Јужног тока свакако не иде у прилог овакве политике. Велики број европских земаља би имао користи од реализације овог пројекта, међу којима би свакако највећи добитник била Немачка. То говори и о амбивалентности спољне политике Европске уније, која је са једне стране усаглашена са политиком САД-а када се ради о санкцијама, а са друге стране има много тога да се изгуби уколико се са њима настави или уколико се чак крене ка њиховом поштравању“.¹⁶

СРБИЈА, ЕВРОПСКА УНИЈА И МУЛТИПОЛАРНИ СВЕТ

Србија се у својој међународној политици руководи принципом неутралности покушавајући да балансира између евроатлантског и евроазијског геополитичког концепта. У свом процесу међународних интеграција Србија покушава да настави свој пут ка европским интеграцијама. Овај пут иако веома значајан, није нимало лак и наилази на многобројне потешкоће. Једна од главних препрека на овом путу су непрестана условљавања, при чему се списак обавеза које наша земља мора да испуни непрестано шири. Једна од главних препрека која се намеће данас јесте статус Косова и Метохије. Свакако главно питање које настаје јесте: Да ли ће интеграције у ЕУ морати да се заврше признавањем независности

15) Уредништво, „Уз тему броја“, Национални интерес, бр. 1/2016, Институт за политичке студије, Београд, стр. 9-10.

16) Миша Стојадиновић, „Санкције као инструменат спољне политике САД“, Национални интерес, ИПС, Београд, 2/2017.

овог ентитета? То је само једна од потешкоћа до које је довела политика двоструких аршина на међународној светској сцени. Такође, окружена државама које су чланице НАТО-а поставља се још једно питање: Колико ће наша земља моћи да одоли притиску да и она сама не пође овим путем? То је свакако пут којим руководећи се концептом политичке неутралности не треба поћи и треба, како то Радослав Гађиновић каже, спречити потапање Србије у Атлантик.¹⁷ Напад на Савезну Републику Југославију 24. марта 1999. године је као што је већ било речи нарочито допринео негативном ставу грађана Србије када се ради о НАТО-у. Такође то би уједно значило и захлађење односа са Русијом, као и пропуштена могућност да Србија пронађе своје место у евроазијском геополитичком концепту. Такође, наша земља мора с пажњом испратити дешавања везана за ПЕСКО споразум, јер уколико се он понуди као алтернатива НАТО-у, колико год то било тешко очекивано, он може донети значајне промене на геополитичкој сцени. Овакав незахвалан положај између два различита геополитичка концепта у коме се налази Република Србија можда намеће једно на први поглед незамисливо решење, а то је спајање неспојивог. Прихватањем само једног од геополитичких концепата (евроатлантског или евроазијског) Република Србија би имала много тога да изгуби, па је једино решење у томе да она одржи своју политику неутралности у покушају да представља неки вид моста између ова два непомирљива концепта. Наша земља би требало да искористи свој положај да оствари економску сарадњу између Истока и Запада. И можда је то тежи пут којим је потребно поћи, али треба увек имати на уму да постоје успешни примери који су на свој начин успеле да изборе своје место унутар Европске уније као неутралне државе (Швајцарска, Шведска, Финска и Аустрија).

ЛИТЕРАТУРА

Amin Samir, *Beyond US hegemony? – Assessing the Prospects for a Multipolar World*, Zed Books, New York, 2006.

Гађиновић Радослав, „Спречити потапање Србије у Атлантику – Економске интеграције и војна неутралност национални је интерес Србије“, Култура полиса, 2015.

Dee Megan, *The European Union in a Multipolar World – World Trade, Global Governance and the Case of the WTO*, Palgrave Macmillan, New York, 2015.

17) Радослав Гађиновић, „Спречити потапање Србије у Атлантику – Економске интеграције и војна неутралност национални је интерес Србије“, Култура полиса, 2015, стр. 97.

- Кнежевић Милош, „Мигрантска криза у фокусу демополитике“, Национални интерес, Институт за политичке студије, Београд, бр. 1/2016
- Лисабонски уговор Европске уније (2007.) – консолидирани текст Уговора о Европској унији (Maastricht, 1992.), консолидирани текст Уговора о функционисању Европске уније (Rim, 1957.), главни уредник хрватског превода Даворин Рудолф, Загреб-Сплит: Зборник завода за знанствени и умјетнички рад, 2009.
- Радиновић Радослав, „Геостратешки положај Републике Србије и опстанак Републике Српске“, Политика националне безбедности, ИПС, бр. 1/2017.
- Rukavishnikov Vladimir, „Choices for Russia: Preserving Inherited Geopolitics Through Emergent Global and European Realities“, *Russia – Re-Emerging Great Power*, Palgrave Macmillan, New York, 2007.
- Стојадиновић Миша, „Санкције као инструмент спољне политике САД“, Национални интерес, ИПС, Београд, 2/2017.
- Стојадиновић Миша, Манић Михајло, „Сиријска криза – узроци и последице“, (оригинални научни рад), Српска политичка мисао, vol. 56, бр. 2, Институт за политичке студије, Београд, 2017, стр. 153-167.
- Уредништво, „Уз тему броја“, Национални интерес, бр. 1/2016, Институт за политичке студије, Београд.
- Ferguson Niall, „A World without Power“, *Foreign Policy*, Washingtonpost. Newsweek Interactive, No. 143, Jul.-Aug., 2004.
- Hamre John J., Foreward in: Zbigniew Brzezinski, „The Geostrategic Triad – Living with China, Europe and Russia“ CSIS, 2001.
- Huntington Samuel, „The lonely superpower“, *Foreign Affairs*, 78, 1999.
- Weber Steven, Naazneen Barma, Matthew Kroenig and Ely Ratner, „How Globalization Went Bad“, *Foreign Policy*, Washingtonpost.Newsweek Interactive, Jan.-Feb. No. 158, 2007.
- World Values Survey*, Интернет адреса: <http://www.wvsevsdb.com/wvs/WVSAanalyzeQuestion.jsp>, талас 2010-2014, приступљено 12.03.2018.

Misa Stojadinovic

EUROPE AND MULTIPOLAR WORLD

Resume

At the beginning of the 21st century Serbia is facing many challenges on its path of social, political and economic development. International integrations represent certainly the most important challenge for our country. Non-alternative path of European integrations can force our country to comply with endless list of demands. This is why Serbia must be open for alternative path of development. European integrations, however important they are, cannot be the only solution. Beginning of the 21st century also mean emerging of a new multipolar

order with many new important players that have a lot of influence on globalized world. One of the key question of this paper is can European Union be one of the poles on a global level. The PESCO treaty certainly can be one of the possible ways to found its own independent position on a global level. This treaty was signed by all EU member countries except Portugal, Malta, Denmark, Ireland and UK. Giving the final answer to the question of EU position as one of the poles of power. This is why leading concept of Serbian foreign policy in the contemporary geopolitical and geostrategic position is the concept of neutrality. Serbian foreign policy is stretched between two different and mutually conflicted geopolitical concepts: Euro-Atlantic and Eurasian. Our country should use its position to establish economic cooperation between the East and the West. Accepting only one of the geopolitical concepts our country would have much to lose. This is why it must become some kind of bridge between two irreconcilable concepts.

Keywords: *European union, unipolarism, multipolarism, democracy, Serbia, international integrations, PESCO, NATO*

* Овај рад је примљен 27. марта 2018. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције, 26. априла 2018. године.

УПУТСТВО ЗА АУТОРЕ

За писање рада користити **ћирилично писмо**.

Текст писати у фонту Times New Roman, величина фонта **12**, са увученим пасусима и проредом **1,5** и маргинама **Normal 2,5 cm**.

Обим рада не сме бити већи од 36.000 карактера са размаком (приликом провере броја карактера користити: Review/Word Count/Character (with spaces) - активирати опцију *Include textboxes, footnotes and endnotes*).

Име и презиме аутора се пише на средини, малим словима – *Bold* и *Italic* (фонт 12).

Афилијација се пише испод имена аутора на средини, малим словима – *Italic* (фонт 12). Уколико је аутор запослен на факултету, након навођења факултета, наводи се и универзитет (нпр. *Факултет политичких наука, Универзитет у Београду*). Уколико је аутор запослен на институту, наводи се и град у коме се институт налази (нпр. *Институт за политичке студије, Београд*).

Наслов се пише на средини, великим словима – *Bold* (фонт 14). Фуснота поред наслова служи за навођење назива и броја пројекта у оквиру кога је чланак написан.

Сажетак се пише испод наслова на средини малим словима величина фонта 12. Испод тога пише се текст сажетка у обиму од 100 до 250 речи - фонт 12, *Justify*. Сажетак садржи предмет анализе, циљ рада, коришћене теоријско-методолошке приступе, резултате и закључке рада.

Кључне речи се пишу испод текста сажетка малим словима (фонт 12), и одвајају зарезом. Наводи се од 5 до 10 кључних речи.

Поднаслови се пишу на средини, великим словима - *Bold* (фонт 12).

Начин цитирања:

Фусноте у форми напомена се дају на дну стране у којој се налази коментарисани део текста или навођене литературе. Фусноте уносити командом *Insert – Reference – Footnote*. Фусноте се пишу у фонту *Times New Roman*, величина слова **10**. Фусноте треба поравнати по левој и десној маргини, односно изабрати опцију *Justify*

Приликом навођења фуснота руководити се следећим упутствима:

- **приликом навођења монографије/књиге фуснота мора садржати:**
 - Име и презиме аутора, наслов рада курсивом (*Italic*), назив издавача, место, годину издања и број стране.

- **Пример:** Кристофер Кокер, *Сумрак запада*, Досије, Београд, 2006, стр. 54.
- **приликом навођења чланака из часописа:**
 - Име и презиме аутора, назив чланка под наводницима, назив часописа курзивом (*Italic*), назив издавача, место издавања, број, година излажења и број стране.
 - **Пример:** Миша Стојадиновић, „Од теорије социјалних конфликта до њихових решења“, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 04/2009, стр. 67.
- **приликом навођења зборника радова/поглавља из књиге:**
 - Име и презиме аутора, назив рада под наводницима, назив зборника/поглавља курзивом (*Italic*), имена и презимена приређивача зборника у загради, назив издавача, место издања, година издања, број стране.
 - **Пример:** Дејана Вукчевић, „Србија и придруживање Европској унији“, у зборнику: *Србија – политички и институционални изазови* (приредили: Момчило Суботић, Живојин Ђурић), Институт за политичке студије, Београд, 2008, стр. 239.
- **приликом навођења извора са Интернета:**
 - Име и презиме аутора, наслов чланка курзивом (*Italic*), пуну интернет адресу и датум приступа.
 - **Пример:** Karen Devine, *Stretching the IR theoretical spectrum of debate on Irish neutrality: arguments and evidence in favor of a critical social constructivist framework of understanding*, Internet, http://doras.dcu.ie/609/1/int_pol_sci_29_4_2008.pdf, 05/03/2013
- **приликом навођења архивске грађе:**
 - мора да садржи назив институције у којој се грађа чува, фонд, фасциклу (уколико има), назив документа (ако нема назива документа одређује се тако да одговори на питања: ко? коме? шта?), место, датум.
 - **Пример:** Архив Србије, МИД, К-Т, ф 2, р93/1894, Извештај Министарства иностраних дела о постављењу конзула, Београд, 19. април 1888.
- **приликом навођења прописа/закона:**
 - Пуним називом прописа/закона, курзивом гласило у коме је пропис објављен, број и година објављивања.
 - **Пример:** Закон о извршном поступку – ЗИП, *Службени гласник РС*, бр. 125/04.
- **приликом навођења публикација у новинама:**

- Име и презиме аутора, назив чланка под наводницима, назив новине курзивом, датум објављивања
- **Пример:** Слободан Кљакић, „Черчиллов рат звезда против Хитлера“, *Политика*, 21. 12. 2004.
- **Код поновљеног цитирања истог извора узастопно на истој страни користити:**
 - Исто, број стране
 - **Пример:** Кристофер Кокер, *Сумрак запада*, Досије, Београд, 2006, стр. 54. Исто, стр. 55
- **Код поновљеног цитирања истог извора уколико није узастопно и на истој страни користити:**
 - Име, презиме аутора, назив извора, нав.дело, број стране.
 - **Пример:** Кристофер Кокер, *Сумрак запада*, Досије, Београд, 2006, стр. 54.
Кристофер Кокер, *Сумрак запада*, нав. дело, стр. 54.

Код уноса табела и графикана користити:

Изнад табеле/графикана центрирано пише се Табела/Графикон, редни број, назив табеле, величина фонта 10.

Испод табеле/графикана пише се Извор: навести извор по правилима цитирања за фусноте, величина фонта 10.

Литература се наводи на исти начин као и у фуснотама, с тим што се прво наводи презиме, па име аутора. Литература је поређана по азбучном реду за изворе на ћириличном писму, који се први наводе, а затим по абecedном реду за изворе на латиници.

За чланке из часописа, зборника као и за поглавља у књигама потребно је навести од које до које стране је чланак или поглавље у зборнику/књизи.

Литература садржи само изворе који су наведени у фусно-тама.

Након литературе, латиничним писмом навести **име и презиме аутора** на средини - ***Bold*** (фонт 12), испод тога наслов рада на енглеском великим словима - ***Bold*** (фонт 14).

Резиме (Resume) се пише на средини, малим словима – ***Bold*** (фонт 12). Испод тога пише се текст резимеа на енглеском језику у обиму до **1/10** дужине чланка. Резиме садржи резултате и закључке истраживања до којих је аутор дошао у свом раду и то знатно шире него у сажетку.

Кључне речи (Keywords) се пишу малим словима (фонт 12) и одвајају зарезом.

Радови који се предају за објављивање морају да се заснивају на новијој литератури, посебно на изворима, тј. радовима који су објављени у научним часописима политиколошке тематике.

Рокови за достављање радова су: **1. април, 1. октобар.**

Аутори су у обавези да приликом слања радова доставе и изјаву да тај рад није раније објављиван, тј да рад није аутоплагијат или плагијат. Изјава може да се преузме на интернет презентацији часописа, www.pnbips.edu.rs/.

Текстове слати у електронском облику на адресу: redakcijapnb@gmail.com

УПУТСТВО РЕЦЕНЗЕНТИМА

Улога рецензената је да допринесе очувању високог квалитета нашег часописа. Рецензије су анонимне у оба смера. Рок за рецензирање је седам дана од пријема рада. Садржај рецензије је поверљив, те се не сме откривати особама које нису у уредништву часописа. Уколико рецензент у било ком тренутку схвати да постоји било који вид конфликта интереса у вези са радом који треба да рецензира потребно је да о томе што пре обавести редакцију. **Приликом рецензије рукописа, рецензент треба да попуни рецензентски лист у прилогу.**

Име, презиме и звање аутора текста:

Назив рада:

Актуелност, друштвени и научни значај разматране теме:

У којој мери је аутор јасно назначио теоријски, методолошки приступ у раду:

Да ли је рад заснован на савременој и релевантној литератури, посебно у којој мери је аутор користио најновије резултате објављене у научним часописима и зборницима (посебно часописи и зборници из политикологије).

Научни и друштвени допринос рада. Општи коментар о квалитету рада:

Ваша сугестија аутору за побољшање квалитета рада, ако је потребно:

Молимо Вас да одаберете једну од препорука за категоризацију рада:

1. Оригинални научни рад
2. Прегледни рад
3. Научна критика, полемика и осврти

Молимо Вас да одаберете једну од препорука о публиковању овог рада:

1. Објавити без измена
2. Објавити уз мале измене
3. Након корекције, рад послати на нови круг рецензије
4. Одбити

Додатни коментари за уредника који се тичу етичких (плагијаризам, превара, итд.) или неких других аспеката рада, а који ће уреднику помоћи у доношењу коначне одлуке о даљем статусу рада.

Датум оцене рада

Име, презиме и научно звање рецензента:

СПИСАК РЕЦЕНЗЕНАТА РАДОВА ЗА ЧАСОПИСЕ

1. **Ала Кривец**, доцент, Белгородски државни национални истраживачки универзитет, Белгород, Руска Федерација;
2. **Aurel Gabriel Serban**, редовни професор, Lucian Blaga Universitet of Sibiu, Румунија;
3. **Божидар Раичевић**, редовни професор Универзитета у Београду у пензији;
4. **Бојан Милисављевић**, ванредни професор, Универзитет у Београду, Правни факултет;
5. **Владан Петров**, редовни професор, Правни факултет, Универзитет у Београду;
6. **Владимир Вулетић**, редовни професор, Филозофски факултет, Универзитет у Београду;
7. **Владислав Сотировић**, Professor, Mykolas Romeris University, Faculty of Politics and Management, Institute of Political Sciences, Литванија;
8. **Giordano Merlico**, Sapienza Universita di Roma, Италија;
9. **Данијела Гавриловић**, редовни професор, Филозофски факултет, Универзитет у Нишу;
10. **Дарко Маринковић**, редовни професор, Висока струковна школа за предузетништво, Београд
11. **Дејана Вукасовић**, виши научни сарадник, Институт за политичке студије, Београд;
12. **Дејан Ђурђевић**, редовни професор, Правни факултет, Универзитет у Београду;
13. **Добросав Миловановић**, редовни професор, Универзитет у Београду, Правни факултет;
14. **Драган Марковић**, научни саветник, Институт за политичке студије;
15. **Драгана Коларић**, судија, Уставни суд Републике Србије;
16. **Драгана Митровић**, редовни професор, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду;
17. **Драгор Хибер**, редовни професор, Правни факултет, Универзитет у Београду;
18. **Ђорђе Стојановић**, научни сарадник, Институт за политичке студије;
19. **Eugen Stratiu**, редовни професор, Lucian Blaga Universitet of Sibiu, Румунија;
20. **Ewa Bujwid-Kurek**, professor, Institute of Political Science and International Relations of the Jagiellonian University, Краков, Пољска;

21. **Жељко Иваниш**, редовни професор, Факултет безбедности, Универзитет у Београду;
22. **Зоран Драгишић**, редовни професор, Универзитет у Београду, Факултет безбедности;
23. **Зоран Јевтовић**, редовни професор, Универзитет у Нишу, Филозофски факултет;
24. **Јасна Милошевић Ђорђевић**, Факултет за медије и комуникације, Београд;
25. **Јован Базић**, редовни професор, Учитељски факултет Универзитета у Приштини - Косовска Митровица;
26. **Јован Ћирић**, судија, Уставни суд Републике Србије
27. **Љубиша Деспотовић**, научни саветник, Институт за политичке студије;
28. **Mamoru Sadakata**, Professor, Graduate School of Law, Nagoya University, Japan;
29. **Марија Дракуловска Чукалевка**, ванредни професор, Скопље, Македонија;
30. **Марија Ђорић**, научни сарадник, Институт за политичке студије;
31. **Марија Караникић Мирић**, ванредни професор, Правни факултет, Универзитет у Београду;
32. **Марко Ђурђевић**, ванредни професор, Правни факултет, Универзитет у Београду;
33. **Мијодраг Радојевић**, научни сарадник, Институт за политичке студије;
34. **Милан Јовановић**, редовни професор, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду;
35. **Миломир Степић**, научни саветник, Институт за политичке студије;
36. **Милош Живковић**, ванредни професор, Правни факултет, Универзитет у Београду;
37. **Миријана Стамова**, главни асистент, Институт за балканистику са Центром тракологије, Бугарска академија наука, Софија, Бугарска;
38. **Мирослав Младеновић**, ванредни професор, Факултет безбедности, Универзитет у Београду;
39. **Миша Стојадиновић**, научни сарадник, Институт за политичке студије;
40. **Момчило Суботић**, научни саветник, Институт за политичке студије;
41. **Нада Радушки**, виши научни сарадник, Институт за политичке студије;

42. **Обрад Стевановић**, редовни професор, Криминалистичко полицијска академија;
 43. **Петар Матић**, научни сарадник, Институт за политичке студије;
 44. **Предраг Терзић**, научни сарадник, Институт за политичке студије;
 45. **Радослав Гаћиновић**, научни саветник, Институт за политичке студије;
 46. **Ратко Љубојевић**, доцент, Факултет за право, јавну управу и безбедност, Универзитет „Џон Незбит”;
 47. **Слободан Антонић**, редовни професор, Филозофски факултет, Универзитет у Београду;
 48. **Сретен Југовић**, редовни професор, Криминалистичко-полицијска академија;
- И ДРУГИ...**

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

351.862/.863(497.11)

ПОЛИТИКА националне безбедности = The Policy of National Security / главни и одговорни уредник Радослав Гаћиновић. - Год. 5, бр. 5 (2013)- . - Београд : Институт за политичке студије, 2013- (Земун : Бирограф комп). - 24 cm

Полугодишње. - Преузима нумерацију зборника “Србија”.

ISSN 2334-959X = Политика националне безбедности
COBISS.SR-ID 203583500